
**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
και ΠΟΛΙΤΙΚΗ»**

**ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΡΤΗΣΗΣ
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**

Γιάνναρος Χρήστος - Ελευθέριος

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Εφαρμοσμένη Δημόσια Οικονομική και
Πολιτική.

Πειραιάς, 2023

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
και ΠΟΛΙΤΙΚΗ»**

**ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΡΤΗΣΗΣ
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**

Γιάνναρος Χρήστος - Ελευθέριος, Α.Μ.: ΕΔΟΠ/2104

Επιβλέπων: Αγιακλόγλου Χρήστος / Καθηγητής / Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Εφαρμοσμένη Δημόσια Οικονομική και
Πολιτική.

Πειραιάς, 2023

UNIVERSITY of PIRAEUS

**DEPARTMENT of
ECONOMICS**

M.Sc. in Applied Public Economics and Policy

**EMPIRICAL INVESTIGATION OF THE
CONSUMPTION FUNCTION OF THE
MEDITERRANEAN COUNTRIES OF THE EUROPEAN
UNION**

Giannaros Christos - Eleftherios

Master Thesis submitted to the Department of Economics
of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements
for the degree of M.Sc. in Applied Public Economics and Policy

Piraeus, Greece, 2023

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία, έχει γραφτεί από εμένα αποκλειστικά στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης ότι αναφέρονται καταλλήλως στο σύνολό τους οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.»

Στους γονείς μου

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την ανάγκη εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας αυτής. Πρώτον απ' όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Αγιακλόγλου Χρήστο, καθηγητή του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς και επιβλέποντα καθηγητή μου, για τη συνεχή ενθάρρυνση, καθοδήγηση και υποστήριξη του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της Διπλωματικής Εργασίας. Ευχαριστώ επίσης, όλους τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Εφαρμοσμένης Δημόσιας Οικονομικής και Πολιτικής για τη επιστημονική συμβολή τους κατά τη διάρκεια των δύο ετών του μεταπτυχιακού προγράμματος, καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, οι οποίοι δέχτηκαν να αναλάβουν και να παρακολουθήσουν την Διπλωματική μου εργασία.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου και στους πολύ καλούς φίλους, που ήταν πάντα δίπλα μου και με στήριξαν ηθικά και υλικά καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Τους ευχαριστώ για την υπομονή και τις ηθικές τους αξίες, οι οποίες αποτέλεσαν και θα αποτελούν το φωτεινό σηματοδότη στην πορεία μου προς την πραγμάτωση των προσωπικών και των επαγγελματικών μου ονείρων.

Εμπειρική Διερεύνηση της Συνάρτησης Κατανάλωσης των Μεσογειακών Χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημαντικοί όροι: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, Κατανάλωση, Απλό Γραμμικό Υπόδειγμα

Περίληψη

Η εργασία αυτή διερευνά την οριακή ροπή προς κατανάλωση της συμμαχίας των επτά κρατών μελών της Μεσογείου και της Νότιας Ευρωπαϊκής Ένωσης (MED7). Αντικείμενο της είναι η εξέταση της συμπεριφοράς της κατανάλωσης όταν μεταβάλλεται το εισόδημα κατά τη διάρκεια των ετών 2000 – 2020, καθώς και την διερεύνηση βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων συμπεριφορών μέσω χρονικών υστερήσεων. Η παρούσα έρευνα πραγματοποιείται με τη χρήση οικονομετρικών τεχνικών και θεωριών, στο λογισμικό υπολογιστικού φύλλου Microsoft Excel και στο λογισμικό EViews12. Στα πλαίσια του εμπειρικού σκέλους της εργασίας χρησιμοποιούνται ετήσιες παρατηρήσεις του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και της Κατανάλωσης για τις χώρες: Γαλλία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρο, Μάλτα, Πορτογαλία. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν καλύπτουν μια περίοδο από το 2000 μέχρι το 2020 και συλλέχθηκαν από τη βάση δεδομένων World Development Indicators (WDI), της World Data Bank.

Από τα εμπειρικά αποτελέσματα της μελέτης για το σύνολο των χωρών που εξετάστηκαν προέκυψε ότι υπάρχει μικρή διαφορετική συμπεριφορά στην οριακή ροπή προς κατανάλωση στις Μεσογειακές χώρες της Ευρώπης, με εξαίρεση την περίπτωση της Μάλτας όπου εμφανίζει πολύ μικρή οριακή ροπή προς κατανάλωση. Για να γίνει κατανοητό, στην περίπτωση της Μάλτας η MPC είναι 0,50, ενώ για τις υπόλοιπες χώρες που εξετάστηκαν κυμαίνεται μεταξύ 0,80 και 0,90. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση μετράει την ευαισθησία της ενδογενούς μεταβλητής (κατανάλωση), όταν μεταβάλλεται η εξωγενής μεταβλητή (ΑΕΠ). Επιπρόσθετα, όσο έχει να κάνει με την βραχυχρόνια και μακροχρόνια συμπεριφορά αποδείχτηκε ότι τα δεδομένα προσαρμόστηκαν αρκετά καλά στο αντίστοιχο μοντέλο που κατασκευάστηκε,

επαληθεύοντας τη γενική θεώρηση περί της άμεσης εξάρτησης της κατανάλωσης από το διαθέσιμο εισόδημα.

Empirical Investigation of the Consumption Function of the Mediterranean Countries of the European Union

Keywords: Gross Domestic Product, Consumption, Simple Linear Regression

Abstract

This thesis explores the marginal propensity to consume of the alliance of seven Mediterranean and Southern European Union Member States (MED7). Its object is to examine the behavior of consumption when income changes during the years 2000 – 2020, as well as to investigate short-term and long-term behaviors through time lags. The presents a research is carried out using econometric techniques and theories, in the Microsoft Excel spreadsheet software and in the EViews12 software. In the empirical part of the work, annual observations of Gross Domestic Product and Consumption are used for the countries: France, Greece, Spain, Italy, Cyprus, Malta, and Portugal. The data used cover a period from 2000 to 2020 and were collected from the database World Development Indicators (WDI), of World Data Bank.

The empirical results of the study for all the countries examined showed that there is little difference in behavior in the marginal propensity to consume in the Mediterranean countries of Europe, with the exception of Malta where it has a very low marginal propensity to consume. To be understood, in the case of Malta the MPC it is 0.50, while for the other countries examined it is between 0.80 and 0.90. The marginal propensity to consume measures the sensitivity of the endogenous variable (consumption) when the exogenous variable (GDP) changes. In addition, as far as short-term and long-term behavior is concerned, it turned out that the data adapted quite well to the corresponding model constructed, verifying the general view of the direct dependence of consumption on disposable income.

Περιεχόμενα

Περίληψη	xiii
Abstract	xv
Κατάλογος Πινάκων	xix
Κατάλογος Διαγραμμάτων	xxi
Κατάλογος Συντομογραφιών	xxiii

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Περιγραφή Βασικών Μακροοικονομικών μεταβλητών

1.1 Εισαγωγή	1
1.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	2
1.3 Ανεργία	7
1.4 Ερμηνεία Ανεργίας	16
1.5 Πληθωρισμός	18
1.6 Οικονομική ανάπτυξη – μεγέθυνση	21
1.7 Δημόσιο Χρέος	25
1.8 Ανακεφαλαίωση	28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Θεωρία Κατανάλωσης

2.1 Εισαγωγή	29
2.2 Η υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος	30
2.3 Η υπόθεση του σχετικού εισοδήματος του Duesenberry	35
2.4 Η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος του Milton Friedman	37
2.5 Η υπόθεση του κύκλου ζωής	41
2.6 Συμπεράσματα Θεωριών	44
2.7 Η κατανάλωση στην Ευρώπη	47
2.8 Ανακεφαλαίωση	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Παρουσίαση Αποτελεσμάτων Έρευνας

3.1 Εισαγωγή	53
3.2 Παρουσίαση δεδομένων	53
3.3 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των δεδομένων	57
3.4 Ανάλυση δεδομένων	59

3.5 Υποδείγματα καταναμημένων χρονικών υστερήσεων	61
3.6 Ανακεφαλαίωση	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73

Κατάλογος Πινάκων

2.1 Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ και Πραγματική Ατομική Κατανάλωση στην ΕΕ	50
3.1 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των μεταβλητών	58
3.2 Οριακή ροπή προς κατανάλωση	60
3.3 Αποτελέσματα παλινδρομήσεων	66
3.4 Βραχυχρόνια και Μακροχρόνια οριακή ροπή προς κατανάλωση	66

Κατάλογος Διαγραμμάτων

1.1 Σχέση ΑΕΠ και Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος	4
1.2 Διαγραμματική απεικόνιση των καμπυλών IS - LM	20
2.1 Γραμμική συνάρτησης κατανάλωσης.....	32
2.2 Θεωρία του σχετικού εισοδήματος	36
2.3 Θεωρία του μόνιμου εισοδήματος	40
2.4 Ροές εισοδήματος και κατανάλωσης για ένα άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής.....	43
2.5 Διαγραμματική απεικόνιση της κατανάλωσης στην ΕΕ.....	49
3.1 Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Γαλλία	55
3.2 Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Ελλάδα	55
3.3 Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Ισπανία	55
3.4 Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Ιταλία	56
3.5 Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Κύπρο	56
3.6 Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Μάλτα.....	56
3.7 Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Πορτογαλία	57

Κατάλογος Συντομογραφιών

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΜΡΚ	Μέση Ροπή για Κατανάλωση
ΟΡΑ	Οριακής Ροπής προς Αποταμίευση
ΟΡΚ	Οριακή Ροπή για Κατανάλωση
ΠΑΚ	Πραγματική Ατομική Κατανάλωση
GDP	Gross Domestic Product

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

1.1 Εισαγωγή

Οι αιτιώδεις συνδέσεις μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μεταβλητών και ο καθορισμός της απόδοσης των μετοχών, καθώς και η σχέση μεταξύ των δεικτών και των σημαντικών μακροοικονομικών δεικτών, είναι πολύπλοκες διαδικασίες. Η εύρεση των μεταβλητών που επηρεάζουν τις τιμές των μετοχών είναι εξίσου δύσκολη, διότι όλες οι οικονομικές μεταβλητές θεωρούνται τελικά ενδογενείς στο οικονομικό περιβάλλον. Τα μόνα πράγματα που μπορούν να χαρακτηριστούν ως αμιγώς εξωτερικές επιρροές για το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα είναι τα φυσικά αίτια. Ο στόχος είναι να διερευνηθεί η συνάρτηση κατανάλωσης σε 10 ευρωπαϊκές χώρες. Υπό το πρίσμα άλλων αγορών, θα θεωρηθεί επομένως η χρηματιστηριακή αγορά ως ενδογενή μεταβλητή. Πρέπει επίσης να εξεταστεί κατά πόσον οι προβλέψεις των αναλυτών είναι λογικές στο πλαίσιο της αξιολόγησης των ανακοινώσεων για να προσδιοριστεί αν και σε ποιο βαθμό επηρεάζουν τελικά τη συνάρτηση κατανάλωσης.

Με άλλα λόγια, οι προβλέψεις των αναλυτών και των επενδυτών για τη συνάρτηση κατανάλωσης βασίζονται στις υποκειμενικές τους απόψεις ή σε αντικειμενικές, λογικές κρίσεις που βασίζονται σε παρελθοντικές τάσεις και γεγονότα; Είναι γεγονός ότι οι οικονομικοί εμπειρογνώμονες συχνά υπερβάλλουν ή τροποποιούν τις προβλέψεις τους για τη μελλοντική κερδοφορία και τις αποδόσεις αφήνοντας να υπερισχύσει η υποκειμενική πτυχή της ανάλυσής τους. Η συμπεριφορά των αναλυτών παύει να είναι ορθολογική σε τέτοιες περιπτώσεις, καθώς η ικανότητα αντίληψης της αγοράς αυξάνεται ενώ το μέγεθος της προκατάληψης μειώνεται. Το εύρημα αυτό υποστηρίζει την υπόθεση ότι ορισμένες εκτιμήσεις των αναλυτών μπορεί να έχουν δημιουργηθεί με στόχο την εξαπάτηση των επενδυτών. Προκειμένου να προσδιοριστεί ο πραγματικός αντίκτυπος των μακροοικονομικών δηλώσεων, είναι ζωτικής σημασίας να εξεταστεί πόσο αποτελεσματική είναι η αγορά και πόσες πληροφορίες ενσωματώνονται πραγματικά στις τιμές των μετοχών, επηρεάζοντας την απόδοσή τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αναλύονται οι σημαντικές για το εξεταζόμενο ζήτημα έννοιες, Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, το μείζον φαινόμενο της Ανεργίας, ο Πληθωρισμός, η έννοια της Οικονομικής Ανάπτυξης, καθώς και του Δημοσίου Χρέους. Όλες αυτές οι έννοιες συναποτελούν το αντικείμενο της Μακροοικονομικής. Η Μακροοικονομική διερευνά την

οικονομική συμπεριφορά εν γένει, τα συνολικά, δηλαδή μεγέθη της οικονομίας και οι μεταβλητές της μετρούνται με τη συνάθροιση των επιμέρους αυτών στοιχείων, δηλαδή των πληροφοριών από τις επιμέρους αγορές.

1.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Μια από τις πιο θεμελιώδεις μετρήσεις που χρησιμοποιούν οι οικονομολόγοι και οι αναλυτές για να αξιολογήσουν την οικονομία ενός κράτους είναι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ή ΑΕΠ. Η συνολική αξία των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται κατά τη διάρκεια ενός έτους σε ένα έθνος είναι γνωστή ως ΑΕΠ (Gross Domestic Product - GDP) (Συρμακέζης, 2018).

Η συνολική αξία όλων των αγαθών και προϊόντων που παράγονται από μια οικονομία, δηλωμένη σε χρηματικούς όρους, είναι γνωστή ως ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Με άλλα λόγια, ανεξάρτητα από την εθνικότητα του ιδιοκτήτη των συντελεστών παραγωγής, είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που παράγονται εντός της περιοχής κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου (συχνά ενός έτους ή και λιγότερο).

Από τη σχέση (1.1) προκύπτει ότι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται ως εξής:

$$GDP = C + I + G + NX \quad (1.1)$$

όπου,

GDP: Gross Domestic Product, ΑΕΠ

C: Consumption, κατανάλωση

I: Investment, επένδυση

G: Government expenses, δημόσιες δαπάνες για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών

NX: Net exports, καθαρές εξαγωγές, δηλαδή εξαγωγές μείον τις εισαγωγές

Συγκεκριμένα:

- ❖ Κατανάλωση (Consumption): «Οι δαπάνες για κατανάλωση αντιπροσωπεύουν την αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που αγοράζονται για τον σκοπό αυτό από τα νοικοκυριά». (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2001, σελ.68).

- ❖ **Επένδυση (Investment):** «Οι δαπάνες για επένδυση περιλαμβάνουν τις δαπάνες που πραγματοποιούν οι επιχειρήσεις και τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα για την αγορά τελικών αγαθών και υπηρεσιών με σκοπό τη δημιουργία πάγιου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού καθώς και την αξία της μεταβολής των αποθεμάτων. Στην επένδυση περιλαμβάνονται και οι δαπάνες για την αγορά νέων κατοικιών, καθώς και όλες οι δαπάνες που γίνονται για τη διεξαγωγή των αγοραπωλησιών ακινήτων, παλαιών ή νέων». (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2001, σελ.69).
- ❖ **Δημόσιες δαπάνες (Government expenses):** «Οι δαπάνες του Δημοσίου για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών γίνονται είτε για να καλυφθούν τρέχουσες ανάγκες του κρατικού προϋπολογισμού είτε για επενδύσεις. Στις δαπάνες αυτές περιλαμβάνονται και οι δαπάνες των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς και οι δαπάνες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης». (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2001, σελ.70).
- ❖ **Καθαρές εξαγωγές (Net exports):** «Για να βρεθεί η συνολική δαπάνη για την αγορά του προϊόντος μιας ανοικτής οικονομίας, δηλαδή μιας οικονομίας που έχει συναλλαγές τις οικονομίες άλλων χωρών, στη δαπάνη του εσωτερικού θα πρέπει να προστεθεί και η δαπάνη που γίνεται από τον εξωτερικό τομέα για την αγορά του προϊόντος της (αγαθών και υπηρεσιών), δηλαδή η αξία των εξαγωγών. Όμως από τη συνολική δαπάνη της οικονομίας θα πρέπει να αφαιρεθεί το μέρος εκείνο της δαπάνης που έγινε για την αγορά προϊόντος που έχει εισαχθεί από το εξωτερικό και, συνεπώς, δεν έχει παραχθεί στη χώρα αυτή. Αντί να γίνει αυτό, συνήθως αφαιρείται η αξία των εισαγωγών από τις εξαγωγές και στη συνολική δαπάνη του εσωτερικού προστίθεται η αξία των καθαρών εξαγωγών, η οποία μπορεί να είναι θετική ή αρνητική». (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2001, σελ.70).

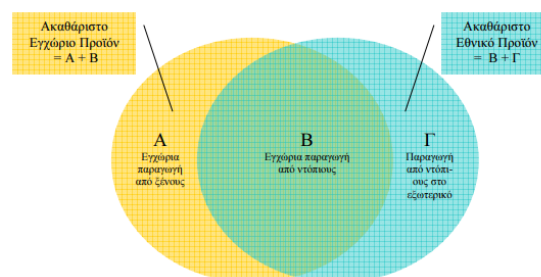
Αυτή η σχέση αναφέρεται μερικές φορές ως ταυτότητα εισοδήματος – δαπάνης (income – expenditure identity), καθώς η ποσότητα στην αριστερή πλευρά της ταυτότητας είναι το συνολικό εισόδημα και η ποσότητα στην δεξιά πλευρά είναι το άθροισμα όλων των συστατικών στοιχείων της συνολικής δαπάνης.

Οι τρεις τρόποι μέτρησης του ΑΕΠ

Εκτιμώντας κατά προσέγγιση τις δαπάνες, το εισόδημα ή ακόμη και την προστιθέμενη αξία, μπορούν να χρησιμοποιηθούν τρεις μέθοδοι υπολογισμού του ΑΕΠ. Η προσέγγιση των δαπανών υπολογίζει το συνολικό ποσό που δαπανήθηκε από τους πελάτες προσδιορίζοντας τα τελικά αγαθά και τις υπηρεσίες που αγόρασαν οι πολίτες, οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις. Η αμοιβή των συντελεστών παραγωγής, η απόσβεση του πάγιου κεφαλαίου, οι έμμεσοι φόροι, μείον τις επιδοτήσεις προς τις τοπικά εγκατεστημένες μονάδες και τις καθαρές επιβαρύνσεις επί των εισαγωγών, αθροίζονται στην προσέγγιση του εισοδήματος για τον υπολογισμό του ΑΕΠ. Το συνολικό ποσό που δαπανάται για την απόκτηση αγαθών και υπηρεσιών σε μια οικονομία είναι, ίσο με το συνολικό ποσό που καταβάλλεται στους συντελεστές παραγωγής για τη δημιουργία προϊόντων και υπηρεσιών. Αθροίζοντας την προστιθέμενη αξία σε κάθε στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας, η τεχνική της προστιθέμενης αξίας υπολογίζει τις συνολικές πωλήσεις εξαιρουμένης της αξίας των ενδιάμεσων στοιχείων.

Εθνικό Προϊόν

Στον προσδιορισμό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος συμπεριλάβαμε την αξία όλων των αγαθών που παράγονται σε ορισμένη χρονική περίοδο σε ένα έθνος, ανεξάρτητα από το αν οι παραγωγικοί συντελεστές που απασχολούνται στην παραγωγή των αγαθών αυτών ανήκουν σε ντόπιους ή ξένους. Αν, όμως, ληφθούν υπ' όψιν τα τελικά αγαθά που παράγονται σε ορισμένη περίοδο από συντελεστές που ανήκουν σε ντόπιους, ανεξάρτητα από το αν οι συντελεστές αυτοί δραστηριοποιούνται εγχωρίως ή στο εξωτερικό, τότε η αξία που προκύπτει είναι το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Κυρίκος, 2015).

Πηγή: [Μακροοικονομική ανάλυση και πολιτική\[6445\].pdf](#)

Διάγραμμα 1.1

Σχέση ΑΕΠ και Ακαθάριστού Εθνικού Προϊόντος

Στο Διάγραμμα 1.1 απεικονίζεται η σχέση μεταξύ του ΑΕΠ και του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Από το διάγραμμα αυτό φαίνεται ότι το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν προκύπτει αν στο ΑΕΠ προστεθεί το εισόδημά ντόπιων από εργασία, περιουσία ή επιχειρηματική δράση στο εξωτερικό σε ορισμένη χρονική περίοδο (περιοχή Γ στο Διάγραμμα 1.1) και αφαιρεθούν τα εισοδήματα που παίρνουν ξένοι για τη συμμετοχή τους στην εγχώρια παραγωγή (περιοχή Α στο Διάγραμμα 1.1). Όπως και στην περίπτωση του ΑΕΠ, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αντιστοιχεί σε εισοδήματα ντόπιων που δημιουργούνται είτε εγχωρίως είτε στο εξωτερικό και γι' αυτό ταυτίζεται με το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα. Επιπροσθέτως, αν αφαιρεθεί η απόσβεση από το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν ή Εισόδημα προκύπτει το Καθαρό Εθνικό Προϊόν ή Εισόδημα (Κυρίκος, 2015).

Προβλήματα κατά τον υπολογισμό του προϊόντος και των συναφών μεγεθών

Το ΑΕΠ περιλαμβάνει τόσο οικονομικά όσο και μη οικονομικά αγαθά, όπως η δημόσια χρηματοδοτούμενη εκπαίδευση και οι κρατικά παρεχόμενες υπηρεσίες εθνικής άμυνας. Ωστόσο, υπάρχουν πρόσθετες υπηρεσίες που μπορούν να έχουν αντίκτυπο στην κοινωνική ευημερία, όπως οι υπηρεσίες στο σπίτι, η εθελοντική εργασία και η παράνομη και εγκληματική δραστηριότητα. Είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ληφθούν στοιχεία για αυτές τις μη ΑΕΠ δραστηριότητες και, κατά συνέπεια, να μετρηθούν κατάλληλα.

Βασικές απαιτήσεις για το ΑΕΠ είναι η αξία της ικανοποίησης των βασικών αναγκών ενός ατόμου για νερό, τροφή, στέγη, συντροφιά και σεβασμό είναι ίση με εκείνη άλλων καταναλωτικών προϊόντων. Η διαδικασία υποκατάστασης των αγαθών εξαρτάται από τη συμπεριφορά των πελατών και τις τυχόν διαφορετικές στάσεις ή πεποιθήσεις που μπορεί να προκύψουν. Η πραγματική αξία ενός αγαθού για ένα άτομο μπορεί να είναι πολύ διαφορετική από την αξία του για το κοινωνικό σύνολο. Κατά συνέπεια, η αύξηση του ΑΕΠ δεν οφείλεται σε μείωση της κατανάλωσης των προϊόντων που περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ. Δεν περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ οι ανάγκες για ειρήνη, πρόσβαση στη φύση και καθαρό αέρα (Arnold, 2015).

Η αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ. Ο όρος "τελικά αγαθά" αναφέρεται σε προϊόντα που μπορούν να καταναλωθούν αμέσως μετά την παραγωγή. Επιπλέον, δεν είναι ούτε προϊόν (παραγωγή) που εξάγεται σε άλλο έθνος ούτε εισροή που χρησιμοποιείται στην κατασκευή άλλων προϊόντων. Τα ενδιάμεσα προϊόντα δεν πρέπει να

περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ όταν εξετάζεται η συνολική παραγωγική διαδικασία της οικονομίας. Εξ ορισμού, τα ενδιάμεσα προϊόντα χρησιμεύουν ως πρώτες ύλες για τη δημιουργία τελικών αγαθών. Ως εκ τούτου, γίνονται τουλάχιστον δύο υπολογισμοί για τον προσδιορισμό της αξίας αυτών των προϊόντων (Bergh, 2009).

Άνιση κατανομή εισοδήματος, ατομικό εισόδημα και ανταγωνισμός

Δεδομένου ότι μπορεί να υπάρχουν άνισες ευκαιρίες για προσωπική πρόοδο και ατομική ευημερία, το ΑΕΠ, το οποίο μετρά το μέσο εισόδημα, δεν μπορεί να εξηγήσει πλήρως την κατανομή του πλούτου. Επιπλέον, μια μικρή αύξηση στα χαμηλά εισοδήματα μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη ευημερία από ό,τι μια παρόμοια αύξηση στα υψηλά εισοδήματα. Έτσι, το ΑΕΠ υπερβάλλει σε σχέση με την κοινωνική ευημερία και πρόοδο. Ναι, μέχρι ένα ορισμένο σημείο, η αύξηση του εισοδήματος μπορεί να βελτιώσει την ευημερία ενός νοικοκυριού.

Μείωση φυσικού κεφαλαίου

Όπως προαναφέρθηκε, τα υλικά αγαθά ή τα αντικείμενα των οποίων η αξία μπορεί να υπολογιστεί έχουν επίσης αντίκτυπο στην ευημερία. Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν οικονομικά. Όσον αφορά τις περιβαλλοντικές ανησυχίες, το ΑΕΠ συχνά διαστρεβλώνει την πραγματικότητα και δυσκολεύεται να εκφράσει τις επιπτώσεις της περιβαλλοντικής καταστροφής. Η πετρελαϊκή καταστροφή στον Κόλπο του Μεξικού το 2010 αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Αυτή η περιβαλλοντική καταστροφή είχε ένα ευρύ φάσμα πολύπλευρων επιπτώσεων. Οι συνέπειες στη βιοποικιλότητα και τη ρύπανση της υδάτινης σφαίρας ήταν εξίσου σημαντικές με τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις. Η προαναφερθείσα καταστροφή μόνο οικονομικά, κατά την ανάπτυξη οικονομικού κεφαλαίου για την αντιμετώπισή της, συμπεριλήφθηκε στο ΑΕΠ. Με άλλα λόγια, το ΑΕΠ δεν επηρεάζεται όταν συμβαίνει μια περιβαλλοντική καταστροφή, αλλά το κόστος που συνδέεται με την αντιμετώπιση της καταστροφής αυξάνει το ΑΕΠ. Το παράδοξο είναι ότι ενώ οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις μειώνουν την ευημερία, το ΑΕΠ αυξάνει την ευημερία όταν αντιμετωπίζονται.

Στο ΑΕΠ μετρούνται η παρούσα παραγωγή, αλλά όχι οι πωλήσεις

Τα παραγόμενα στοιχεία υπολογίζονται στο ΑΕΠ τόσο ως επενδύσεις ιδιωτικών επιχειρήσεων όσο και ως αποθέματα. Στη συνέχεια, όταν πωλείται, σημειώνεται ως προσωπική δαπάνη καθώς και ως απόσυρση από την εταιρεία. Ωστόσο, εάν το προϊόν δεν πωληθεί το ίδιο έτος, το ΑΕΠ δεν το καταγράφει δύο φορές, και το ΑΕΠ δεν επηρεάζεται εάν δεν υπήρξε προηγούμενη παραγωγική δραστηριότητα.

Σύμφωνα με μελέτες που διεξήχθησαν μεταξύ της δεκαετίας του 1950 και της δεκαετίας του 1970, η αύξηση του βαθμού ευημερίας στην πλειονότητα των δυτικών χωρών παρέμεινε σταθερή. Παρά τη συνεχή επέκταση του ΑΕΠ, ο δείκτης κοινωνικής ευημερίας έχει κατά καιρούς παρουσιάσει πτωτική τάση. Το γεγονός αυτό έχει υποστηριχθεί τόσο από ευρωπαϊκούς οργανισμούς όσο και από πρωτοβουλίες επαναπροσδιορισμού του ΑΕΠ, όπως το ISEW.

Είναι επίσης σκόπιμο να σημειωθεί ότι, μέχρι ενός σημείου, η αύξηση του εισοδήματος εξισώνεται με τη βελτίωση της ευημερίας, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αρκετοί μη οικονομικοί και μη χρηματικοί παράγοντες που μπορούν να αυξήσουν τα επίπεδα ευχαρίστησης των ανθρώπων και την ατομική ευημερία. Ωστόσο, ένα σημαντικό μειονέκτημα του ΑΕΠ είναι ότι δεν αντικατοπτρίζει με ακρίβεια το επίπεδο της εισοδηματικής ανισότητας που υπάρχει, εκφράζοντας το αντίστοιχο εισόδημα κάθε ατόμου. Ο δυσαρεστημένος χαρακτήρας του ανθρώπου και ο προσδιορισμός των απαιτήσεών του, που αναζητούν συνεχώς υψηλότερο και καλύτερο βιοτικό επίπεδο, είναι μια εκπληκτική παρατήρηση και μια σημαντική απουσία του ΑΕΠ (Bergh, 2009).

1.3 Ανεργία

Το φαινόμενο της ανεργίας έχει ποικίλες οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και προσωπικές συνιστώσες. Ένα άτομο που είναι ικανό, πρόθυμο και διαθέσιμο για απασχόληση, αλλά δεν μπορεί να βρει δουλειά, λέγεται άνεργος. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ΔΓΕ) ορίζει τον άνεργο ως κάποιον που ούτε εργάζεται ούτε αναζητά εργασία, αλλά που είναι παρ' όλα αυτά και άνεργος και επιλέξιμος για απασχόληση. Για να το ειπωθεί και αλλιώς, δεν αρκεί η επιθυμία να εργαστεί κανείς, αλλά πρέπει να είναι και σωματικά και πνευματικά ικανός να εργαστεί.

Το φαινόμενο αυτό, μαζί με τη σοβαρότητά του, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν την ισορροπία και την ευημερία μιας κοινωνίας, αλλά είναι επίσης ένα δύσκολο ζήτημα για τις κυβερνήσεις να το επιλύσουν. Το ποσοστό ανεργίας θα είναι

πάντοτε υψηλότερο από το μηδέν ακόμη και σε ευημερούσες οικονομίες, καθώς υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι που είναι ικανοί αλλά άνεργοι. Όταν ο διαθέσιμος παραγωγικός συντελεστής εργασίας δεν αξιοποιείται πλήρως, υπάρχει ανεργία στην οικονομία. Φυσικά, όταν η οικονομία πηγαίνει καλά, υπάρχουν λιγότερα άτομα χωρίς δουλειά, αφού υπάρχουν περισσότερες διαθέσιμες θέσεις εργασίας, ενώ κατά τη διάρκεια μιας ύφεσης συμβαίνει το αντίθετο. Δεδομένου ότι είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με ακρίβεια ο αριθμός των ανέργων, το στατιστικό αυτό στοιχείο συχνά υποτιμάται. Αυτό οφείλεται στην κρυφή ανεργία (αγρότες, αυτοαπασχολούμενοι ιδιοκτήτες οικογενειακών επιχειρήσεων κ.α), καθώς και στο γεγονός ότι πολλοί μη εργαζόμενοι είναι αποκαρδιωμένοι και δεν δηλώνουν δημοσίως ότι αναζητούν εργασία. Επιπλέον, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη ο αριθμός των ατόμων που δηλώνουν ότι είναι άνεργοι, αλλά στην πραγματικότητα απασχολούνται στην ανεπίσημη οικονομία (αδήλωτες δραστηριότητες). Αυτό έχει συχνά το παράδοξο αποτέλεσμα να αυξάνεται η απασχόληση ενώ διατηρείται σταθερό το ποσοστό ανεργίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο αριθμός των ανέργων και το ποσοστό ανεργίας έχουν διαφορετικά μεγέθη. Το γεγονός ότι υπάρχουν περισσότεροι άνεργοι και ότι το ποσοστό ανεργίας είναι σταθερό ή ίσως μειώνεται δεν αποτελεί καθόλου έκπληξη. Αυτό συμβαίνει διότι ο λόγος του αριθμού των ανέργων προς το εργατικό δυναμικό αποτελεί το ποσοστό ανεργίας. Επομένως, το ποσοστό ανεργίας θα φαίνεται να μειώνεται εάν ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται ενώ το εργατικό δυναμικό αυξάνεται ταχύτερα.

Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό ανεργίας θα αυξηθεί αν ο αριθμός των ανέργων μειωθεί αλλά και το εργατικό δυναμικό μειωθεί περισσότερο από τον αριθμό των ανέργων. Επιπλέον, η μείωση του ποσοστού ανεργίας δεν υποδηλώνει απαραίτητα αύξηση της απασχόλησης, διότι μπορεί να υπάρχουν λιγότεροι άνθρωποι που αναζητούν εργασία (π.χ. μερική απασχόληση). Τα άτομα που εργάζονται σε οποιοδήποτε επάγγελμα θεωρούνται απασχολούμενοι, ακόμη και αν περιστασιακά χάνουν βάρδιες λόγω ασθένειας, διαλειμμάτων ή απεργιών. Άνεργοι είναι εκείνοι που έχουν καταβάλει ρητές προσπάθειες να βρουν εργασία παρά το γεγονός ότι δεν απασχολούνται αλλά εξακολουθούν να επιθυμούν να το κάνουν. Επιπλέον εκείνοι που έχουν απολυθεί προσωρινά και περιμένουν την επιστροφή τους στην εργασία. Το εργατικό δυναμικό αποτελείται τόσο από απασχολούμενους όσο και από άνεργους. Όσοι δεν emπίπτουν σε μία από αυτές τις δύο ομάδες δεν απασχολούνται. Λόγω των εμποδίων στην απασχόληση, οι εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας που χάνουν τη δουλειά τους λόγω της τεχνολογικής προόδου και της αναδιάρθρωσης διαφόρων παραγωγικών τομέων, οι γυναίκες και ορισμένες άλλες

ειδικές ομάδες ανθρώπων, όπως οι μετανάστες και τα μέλη συγκεκριμένων μειονοτήτων, έχουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας από άλλες ηλικιακές ομάδες. Οι ανειδίκευτοι εργαζόμενοι έχουν μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας από ό,τι οι ειδικευμένοι εργαζόμενοι. Επιπλέον, λόγω των διαρθρωτικών και τεχνικών εξελίξεων, η ζήτηση για ανειδίκευτους εργάτες μειώνεται συνεχώς τις τελευταίες δεκαετίες. Το ποσοστό ανεργίας μιας χώρας ή μιας περιοχής μπορεί να αυξηθεί ως αποτέλεσμα της αύξησης του αριθμού των ανέργων, της αύξησης της διάρκειας της ανεργίας τους ή του συνδυασμού και των δύο (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2000).

Ένα άτομο που είναι ικανό, πρόθυμο και διαθέσιμο για εργασία, αλλά δεν μπορεί να βρει δουλειά, λέγεται άνεργος. Ανεργία είναι, βέβαια, και η αδυναμία εύρεσης εργασίας που να πληρώνει ένα μισθό που να εξασφαλίζει τα προς το ζην και να είναι συμβατή με τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τα επαγγέλματά του. Σύμφωνα με τον ορισμό της ανεργίας, πρέπει να υπάρχουν περισσότεροι εργαζόμενοι από όσους χρειάζεται η αγορά εργασίας. Ως εκ τούτου, για τον ορισμό της ανεργίας χρησιμοποιείται η αναλογία των ανέργων προς το σύνολο του εργατικού δυναμικού της περιοχής. Εμφανίζεται ως ποσοστό του τοπικού εργατικού δυναμικού. Είναι ο κύριος δείκτης του παραγωγικού συστήματος μιας περιοχής που μετρά και βαθμολογεί την ανεργία στην εν λόγω περιοχή.

Αναλυτικά, κάθε οικονομία έχει έναν ορισμένο αριθμό ατόμων, ο οποίος διαχωρίζεται περαιτέρω σε οικονομικά ενεργά και μη ενεργά άτομα. Το εργατικό δυναμικό της χώρας αποτελείται από τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Τόσο τα άτομα που απασχολούνται όσο και εκείνα που είναι άνεργα αλλά έχουν γνωστοποιήσει ότι είναι πρόθυμα και διαθέσιμα να εργαστούν αποτελούν το εργατικό δυναμικό. Τα άτομα που εργάζονται και είναι αναμφίβολα ικανά και πρόθυμα να το κάνουν θεωρούνται απασχολούμενοι. Άνθρωποι που θέλουν να εργαστούν και μπορούν να εργαστούν αλλά δεν είναι σε θέση να το πράξουν θεωρούνται άνεργοι.

Το συνολικό εργατικό δυναμικό σε κάθε έθνος αποτελείται τόσο από απασχολούμενα όσο και από άνεργα άτομα. Ο ενήλικος πληθυσμός που απασχολείται σε οικιακές εργασίες, είναι συνταξιούχος, αρκετά βαριά άρρωστος ώστε να μην εργάζεται ή να μην αναζητά εργασία, έχει μικρά παιδιά ή υπηρετεί ακόμη τη χώρα του αναφέρεται ως μη εργατικό δυναμικό. Ο αριθμός των ανέργων διαιρούμενος με το συνολικό εργατικό δυναμικό είναι γνωστός ως ποσοστό ανεργίας.

Το Γραφείο Στατιστικής Εργασίας (BLS), τμήμα του Υπουργείου Εργασίας, είναι υπεύθυνο για τον υπολογισμό και μέτρηση της ανεργίας. Κάθε μήνα δημοσιεύονται στατιστικά στοιχεία

για την ανεργία. Η τρέχουσα έρευνα πληθυσμού, μια τακτική έρευνα σε περίπου 60.000 σπίτια, παρέχει αυτά τα στοιχεία.

Ο αριθμός των ανέργων μπορεί να εκφράζεται ως απόλυτος αριθμός, όπως χιλιάδες. αλλά πάντα διαιρείται με τον αριθμό των εργαζομένων. Ως αποτέλεσμα, υπολογίζεται το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που είναι άνεργο. Ο αριθμητής, ο παρονομαστής ή ακόμη και οι δύο απόλυτες τιμές, δηλαδή ο αριθμός των ανέργων και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού, μπορεί να αυξομειώνονται από τη μία περίοδο στην άλλη, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται αυτό το ποσοστό ανεργίας. Από τη σχέση (1.2) προκύπτει η μέθοδος υπολογισμού της ανεργίας που έχει ως εξής:

$$\text{Ποσοστό Ανεργίας} = \frac{\text{Αριθμός Ανέργων}}{\text{Εργατικό Δυναμικό}} \times 100 \quad (1.2)$$

Ωστόσο, η ανεργία υπολογίζεται παγκοσμίως με διάφορες δημοσκοπήσεις που διενεργούνται σε επιλεγμένα δείγματα του πληθυσμού, στα οποία περιλαμβάνονται πάντα και άνεργοι. Αν και αυτή είναι η πιο αποτελεσματική μέθοδος, εντούτοις προκαλεί μια σειρά από προβλήματα και καθυστερήσεις στα συνολικά αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι η πλειονότητα των ατόμων που απαρτίζουν ένα δείγμα ανέργων βρίσκεται σε ένα στάδιο όπου είναι ταυτόχρονα εργαζόμενοι και άνεργοι. Κατά συνέπεια, δημιουργείται γενικά σύγχυση, η οποία συνήθως οδηγεί σε ψευδή αποτελέσματα. Μια άλλη μέθοδος υπολογισμού της ανεργίας είναι να παρουσιαστούν όλοι οι άνεργοι στους αρμόδιους οργανισμούς του έθνους τους για να καταμετρηθούν και να εγγραφούν για απασχόληση. Αυτή είναι μια λιγότερο ασφαλής και αξιόπιστη μέθοδος, διότι είναι αδύνατο να γνωρίζουμε με βεβαιότητα αν οι οργανισμοί αυτοί είναι αξιόπιστοι ή αν οι μέθοδοί τους είναι οι καλύτερες για την επίτευξη των επιθυμητών στόχων.

Εποχιακή ανεργία

Πολλές βιομηχανίες, όπως η γεωργία και ο τουρισμός, για παράδειγμα, παρουσιάζουν ετήσιες διακυμάνσεις στην παραγωγική τους δραστηριότητα. Οι μεταβολές στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού και, στη συνέχεια, οι μεταβολές στην ανεργία, ακολουθούν τις μεταβολές στην παραγωγή. Οι διακυμάνσεις αυτές είναι προβλέψιμες, διότι συμβαίνουν σταθερά κάθε χρόνο ανάλογα με την εποχή και δεν σχετίζονται με τον οικονομικό τομέα (Πετρινώτη, 1999).

Η εποχιακή ανεργία (seasonal unemployment) χαρακτηρίζεται από την επανάληψή της κάθε χρόνο, τον παροδικό χαρακτήρα και τη σύντομη διάρκειά της. Επιπλέον, οι εποχικά εργαζόμενοι συνήθως κερδίζουν περισσότερα χρήματα κατά τους μήνες που εργάζονται, ώστε να υποστηρίζονται οικονομικά καθ' όλη τη διάρκεια της εποχικής ανεργίας. Το φαινόμενο αυτό είναι σύνηθες σε διάφορες τουριστικές θέσεις εργασίας (εποχικές). Όταν το εποχικό εργατικό δυναμικό δεν επαρκεί για την ολοκλήρωση αυτών των δραστηριοτήτων, οι μισθοί αυξάνονται και οι δαπάνες εργασίας αυξάνονται, γεγονός που οδηγεί κυρίως σε αύξηση του μη διαρθρωτικού πληθωρισμού (που προκαλείται από τα γεωργικά προϊόντα) (Σκουτέλης, 1996).

Η πλειονότητα των κλάδων, συμπεριλαμβανομένης της γεωργίας, των κατασκευών και του τουρισμού, εμφανίζει εποχιακή ανεργία. Αν και θα μπορούσε να την κατατάξει ως ένα είδος ανεργίας τριβής, επειδή υπάρχει μια περίοδος αδράνειας πριν από την επόμενη ευκαιρία για προσφορά εργασίας, δεν την κατατάσσει στην ίδια κατηγορία, επειδή η ανεργία τριβής δεν δημιουργεί τόσο σοβαρό πρόβλημα για την οικονομική πολιτική όσο η εποχιακή ανεργία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το πρόβλημα αυτό πλήττει κυρίως τις κοινωνικοοικονομικές τάξεις που είναι οικονομικά λιγότερο εύπορες (Σφακιανός Γ. & Σφακιανός Κ., 1992).

Ανεργία τριβής

Η ανεργία τριβής (frictional unemployment) είναι η δυσκολία της αγοράς να απορροφήσει τους άνεργους εργαζόμενους αμέσως, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας και υψηλή ζήτηση για εργασία. Η ανεργία τριβής προκαλείται από την αδυναμία τόσο των εργαζομένων όσο και των επιχειρήσεων να εντοπίσουν γρήγορα τις επιχειρήσεις με κενές θέσεις εργασίας. Μπορεί επίσης να προκληθεί από τον φυσικό διαχωρισμό μεταξύ των περιοχών με ανεργία και εκείνων με κενές θέσεις εργασίας. Γενικότερα, οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει αξιόπιστο σύστημα πληροφόρησης σχετικά με τον αριθμό των ανέργων και των επιχειρήσεων με ανοιχτές θέσεις εργασίας. Οι εργαζόμενοι δεν περιορίζονται στην ίδια απασχόληση επ' αόριστόν. Οι άνθρωποι συχνά εγκαταλείπουν τις δουλειές τους σε αναζήτηση νέων με διαφορετικές συνθήκες εργασίας, τοποθεσίες, μισθολογικά κλιμάκια ή θέσεις εργασίας. Στην κινητικότητα μεταξύ διαφόρων θέσεων εργασίας προστίθεται και η πρόσθετη κινητικότητα μεταξύ του καθιστικού και του ενεργού πληθυσμού. Όσο πιο κινητικό είναι το εργατικό δυναμικό, τόσο περισσότεροι άνθρωποι εγκαταλείπουν την τρέχουσα εργασία τους σε αναζήτηση νέας, αυξάνοντας τον αριθμό των ανέργων.

Η πλήρης απασχόληση και η ανεργία τριβής είναι συνεπείς. Η εσκεμμένη ανεργία ενισχύει την παραγωγικότητα ωθώντας τους εργαζόμενους προς τις θέσεις για τις οποίες έχουν τα περισσότερα κίνητρα, ωφελώντας έτσι τόσο το άτομο όσο και την εθνική οικονομία. Ως αποτέλεσμα, η ανεργία τριβής που είναι "ακατανόητη" υπάρχει σε μια κατάσταση πλήρους απασχόλησης, η οποία συμβάλλει στην πλήρη αξιοποίηση της συνιστώσας της εργασίας. Μέσω των παροχών σε είδος (γραφεία ευρέσεως εργασίας), η ασφάλιση ανεργίας παρεμβαίνει στην αγορά εργασίας με συγκεκριμένο στόχο τη μείωση της ανεργίας τριβής (Σκουτέλης, 1996). Παραδείγματα αποτελούν οι εργαζόμενοι που συνταξιοδοτούνται και υπάρχει καθυστέρηση στην πρόσληψη νέων, καθώς και οι νέοι, άνεργοι πρόσφατοι απόφοιτοι λυκείου ή πανεπιστημίου που κυνηγούν ευκαιρίες που ταιριάζουν στα προσόντα τους αντί να αποδέχονται οποιαδήποτε θέση εργασίας βρεθεί στο δρόμο τους. Στο διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ των προαναφερθέντων δραστηριοτήτων και της εμφάνισης της ανεργίας τριβής, κλείνουν ορισμένες επιχειρήσεις και ιδρύονται άλλες. Η ανεργία τριβής θεωρείται αναπόφευκτη, διότι υφίσταται ακόμη και σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης στην αγορά εργασίας, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι η ανεργία είναι μηδενική σε αυτές τις συνθήκες. Σε μια δυναμική κοινωνία, είναι στην πραγματικότητα το χαμηλότερο επίπεδο ανεργίας που δεν μπορεί να μειωθεί. Ο οργανισμός απασχόλησης, τα γραφεία ευρέσεως εργασίας και ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού είναι όλες μορφές ασφάλισης ανεργίας που παρεμβαίνουν στην αγορά εργασίας με στόχο τη μείωση της ανεργίας τριβής ειδικότερα.

«Συνεπώς η αιτία εμφάνισης της ανεργίας τριβής είναι αποτέλεσμα των ατελειών στην προσαρμογή της αγοράς εργασίας και ειδικότερα, της έλλειψης αυτόματης κινητικότητας της εργασίας» (Hughes, 1975).

Διαρθρωτική ανεργία ή Χρόνια ανεργία

Διαρθρωτική ανεργία (structural unemployment) είναι όταν υπάρχουν τόσο άνεργοι όσο και ανοικτές θέσεις εργασίας σε μια οικονομία, αλλά οι άνεργοι δεν μπορούν να καλύψουν τις θέσεις επειδή τα προσόντα και οι ικανότητές τους δεν αντιστοιχούν σε αυτά που απαιτούνται για την κάλυψη των κενών θέσεων. Ο Standing (1983) προσδιόρισε επτά παράγοντες που πιστεύεται ότι συμβάλλουν στη διαρθρωτική ανεργία:

1. Η μετατόπιση της κλαδικής δομής της απασχόλησης. Όταν αλλάζει η ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες, αλλάζει και η τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τόσο την ανεργία όσο και την έλλειψη ζήτησης για τις ειδικότητες των ανέργων σε επαγγέλματα που συνδέονται με κλάδους που εξασθενούν (απαξίωση των ευκαιριών απασχόλησης).
2. Η προοδευτική αύξηση των απαιτήσεων σε εργασιακές δεξιότητες για την παραγωγή.
3. Οι γεωγραφικές αποκλίσεις μεταξύ των διαθέσιμων θέσεων εργασίας και των ανέργων.
4. Δημογραφικά - Οι δημογραφικοί λόγοι οδηγούν στη μεταβολή της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού, αυξάνοντας τη συμμετοχή ομάδων με φτωχές ή κατώτερες εργασιακές ικανότητες.
5. Θεσμικές ακαμψίες που παρουσιάζονται στο κόστος εργασίας των επιχειρήσεων. Οι παράγοντες αυτοί περιλαμβάνουν την καθιέρωση κατώτατου μισθού και ασφάλισης ανεργίας, καθώς και συνδικάτα και εργατικές οργανώσεις που διατηρούν σχετικά σταθερά επίπεδα μισθών παρά την εμφάνιση της ανεργίας. Περιλαμβάνουν επίσης όλους τους θεσμικούς μηχανισμούς προστασίας της απασχόλησης (περιορισμοί στις απολύσεις, κόστος πρόσληψης και μη μισθολογικό κόστος εργασίας).
6. Το ποσοστό των ανέργων που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να εργαστούν αυξάνεται. Η αύξηση αυτή είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής περιθωριοποίησης που επιφέρει η παρατεταμένη ανεργία.
7. Η διαδικασία αναδιάρθρωσης του κεφαλαίου (Standing, 1983, σελ. 142 – 144).

Η δημογραφική σύνθεση του εργατικού δυναμικού, τα διάφορα θεσμικά μέτρα που επηρεάζουν τη λειτουργία της αγοράς εργασίας, ιδίως η σχετική νομοθεσία για την προστασία της εργασίας, καθώς και τα συστήματα παροχών και αποζημιώσεων ανεργίας αποτελούν πρόσθετους διαρθρωτικούς παράγοντες που επηρεάζουν την προσφορά και τη ζήτηση εργασίας (Abel - Bernake 2002).

Επομένως, η διαρθρωτική ανεργία είναι το μέρος της ανεργίας που δεν μειώνεται με την οικονομική ανάκαμψη και δεν μπορεί να μεταβληθεί άμεσα από τη μακροοικονομική πολιτική. Είναι μια εντελώς θεωρητική ιδέα που μπορεί να αξιολογηθεί μόνο κατά προσέγγιση και έμμεσα (Σκουτέλης, 1996). Έτσι, η φυσική ανεργία, όπως εκφράζεται από το φυσικό ποσοστό (%) ανεργίας, αποτελείται από την ανεργία τριβής καθώς και από τη διαρθρωτική ανεργία. Όταν η παραγωγή υπολείπεται του σημείου πλήρους απασχόλησης λόγω ανεπαρκούς ζήτησης, η απασχόληση του εργατικού δυναμικού μειώνεται και η ανεργία σε μια οικονομία αυξάνεται πάνω από το φυσικό ποσοστό (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2000).

Κυκλική ανεργία ή Κεϋνσιανή ανεργία ή Ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης

Η ανεπαρκής ζήτηση και η Κεϋνσιανή ανεργία είναι άλλα ονόματα για την κυκλική ανεργία (cyclical unemployment), η οποία επινοήθηκε για πρώτη φορά από τον οικονομολόγο John M. Keynes (1883-1946), ο οποίος μελέτησε το φαινόμενο των οικονομικών διακυμάνσεων της οικονομικής δραστηριότητας και υποστήριξε ότι, βραχυπρόθεσμα, η υποαπασχόληση μπορεί να οφείλεται στην ανεπαρκή ζήτηση.

Η κυκλική ανεργία ακολουθεί τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας- είναι χαμηλότερη σε περιόδους επέκτασης και αυξάνεται όταν η ανάπτυξη μειώνεται. Πρακτικά, η ποσότητα της εγχώριας παραγωγής υπαγορεύει τη ζήτηση για εργασία σε κάθε συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Οποιαδήποτε μείωση της παραγωγής μειώνει τη ζήτηση εργασίας στην οικονομία, επειδή οι επιχειρήσεις προβάλλουν χαμηλότερες απαιτήσεις εργασίας για ένα δεδομένο επίπεδο αμοιβής. Η μείωση της ανάγκης για εργασία ακολουθείται από μείωση της εργάσιμης ημέρας, απολύσεις και μη ανανέωση των συμβάσεων εργασίας, με αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας (Σκουτέλης, 1996). Λόγω της χαμηλότερης αμοιβής που θα λάβουν από ό,τι θα έπαιρναν από τους παλαιότερους εργαζόμενους κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής ύφεσης, οι επιχειρήσεις συνήθως προτιμούν να απολύουν πρώτα τους νεότερους εργαζόμενους. Επιπλέον, τα εργατικά συνδικάτα μπορούν να δημιουργήσουν κανονισμούς που υποχρεώνουν τις επιχειρήσεις να προστατεύουν την απασχόληση των παλαιότερων υπαλλήλων και εργατών τους εις βάρος των νεότερων. Επιπλέον, οι διευθυντές είναι συνήθως πιο πιστοί στους παλαιότερους εργαζόμενους και διστάζουν περισσότερο να τους απολύσουν, επειδή είναι πιο έμπειροι και συχνά πιο πολύτιμοι για την εταιρεία από ό,τι οι νεοπροσληφθέντες. Όταν η οικονομία βρίσκεται σε ύφεση, οι νέοι είναι πιο πιθανό να απολυθούν, αλλά είναι επίσης πιο

πιθανό να προσληφθούν ξανά όταν τα πράγματα βελτιωθούν. Μόλις απολυθούν, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εργαζόμενοι συνήθως δυσκολεύονται περισσότερο να βρουν νέα θέση εργασίας, είτε επειδή οι συνθήκες της αγοράς έχουν αλλάξει στο μεταξύ είτε επειδή οι εργοδότες είναι λιγότερο πιθανό να προσλάβουν μεγαλύτερους σε ηλικία εργαζόμενους που έχουν υψηλότερες προσδοκίες όσον αφορά το μισθό και την εργασία τους και οι οποίοι σύντομα θα συνταξιοδοτηθούν (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2000).

Καλυμμένη ανεργία

Είναι η ανεργία που εμφανίζεται όταν οι εργαζόμενοι είναι απλήρωτοι για μεγάλο χρονικό διάστημα ή υποαπασχολούνται. Οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να εργάζονται με μερική απασχόληση επειδή αναζητούν εργασία πλήρους απασχόλησης αλλά δεν μπορούν να την αποκτήσουν, μια τάση που έχει δυναμώσει τα τελευταία χρόνια. Όταν οι εργαζόμενοι υποαπασχολούνται, υπάρχει ανεργία που είναι "καλυμμένη". Σήμερα, η μερική απασχόληση ενθαρρύνεται ιδιαίτερα. Οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να εργάζονται με μερική απασχόληση επειδή αναζητούν εργασία πλήρους απασχόλησης αλλά δεν μπορούν να τη βρουν (Σκουτέλης, 1996).

Η μερική απασχόληση είναι μια σύμβαση εξαρτημένης εργασίας όπου ο εργαζόμενος απασχολείται με μειωμένο ωράριο σε σχέση με την πλήρη απασχόληση με βάση τον υπολογισμό του χρόνου εργασίας της πλήρους απασχόλησης και αμείβεται αντίστοιχα με χαμηλότερους μισθούς. Τα τελευταία χρόνια, ένας αυξανόμενος αριθμός ατόμων έχει αρχίσει να εργάζεται με μερική απασχόληση. Δεδομένου ότι πρόκειται μόνο για μια βραχυπρόθεσμη λύση για το πρόβλημα της ανεργίας του εργαζομένου.

Τεχνολογική ανεργία

Η φύση της εργασίας αυτοματοποιείται σταδιακά, ως αποτέλεσμα της συνεχούς εισροής νέας τεχνολογίας, και οι άνθρωποι αντικαθίστανται σταδιακά από αυτόν τον εξοπλισμό, με αποτέλεσμα τη συνεχή απώλεια εργαζομένων. Τα έξυπνα, αυτοματοποιημένα ρομπότ έχουν περιθωριοποιήσει μεγάλο αριθμό εργαζομένων αντικαθιστώντας τους ανθρώπους σε πολλές εργασίες. Επομένως, η αυτοματοποίηση της ανθρώπινης εργασίας είναι η αιτία της τεχνολογικής ανεργίας (technological unemployment). Η παραγωγική διαδικασία εξαλείφει

συστηματικά την ανθρώπινη εργασία. Σε όλες σχεδόν τις βιομηχανικές χώρες του πλανήτη, η "μαζική" εργασία στον τομέα της αγοράς αναμένεται να εξαφανιστεί σε λιγότερο από έναν αιώνα. Η σύγχρονη τεχνολογία της πληροφορίας και της επικοινωνίας εισάγεται πλέον σε μια ποικιλία εργασιακών χώρων. Εκατομμύρια υπάλληλοι και εργάτες αναγκάζονται να συρρέουν σε γραφεία ανεργίας ή, ακόμη χειρότερα, σε μεγάλες ουρές αιθουσών αναμονής, καθώς ευφυή ρομπότ αντικαθιστούν τους ανθρώπους στην εκτέλεση αμέτρητων καθηκόντων (Rifkin, 1996).

1.4 Ερμηνεία Ανεργίας

Η επανεξέταση των θεμελιωδών μακροοικονομικών ιδεών προκλήθηκε από τις αλλαγές στις οικονομικές επιδόσεις των μεγάλων οικονομιών στις δεκαετίες του 1970 και 1980. Οι νέες θεωρητικές κατευθύνσεις αναπτύχθηκαν ταχύτερα ως αποτέλεσμα της μείωσης της επιρροής της κεϋνσιανής σχολής, ως αποτέλεσμα της θεωρητικής και εμπειρικής αποτυχίας της να εξηγήσει τις οικονομικές τάσεις και τα φαινόμενα των προαναφερθεισών δεκαετιών. Ως συνέχεια της κυρίαρχης "κεϋνσιανής-νεοκλασικής" σύνθεσης που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της "χρυσής δεκαετίας", διερευνήθηκαν δύο πρωταρχικές αρχές (Golden Age) του 1950 και 1960.

Κλασική ανεργία

Στην κλασική οικονομική θεωρία, η ανεργία θεωρείται ως ένδειξη ότι η ομαλή λειτουργία της αγοράς εργασίας είναι να παρεμποδίζονται με κάποιο τρόπο. Η βασική επιδίωξη αυτής της θεωρίας είναι να δείξει με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας στην αγορά και με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται η ισορροπία. Η κλασική προσέγγιση υποθέτει ότι οι αγορές συμπεριφέρονται όπως περιγράφεται από το εξιδανικευμένο μοντέλο της προσφοράς και της ζήτησης, η αγορά εργασίας φαίνεται σαν να ήταν μια μοναδική και σταθερή αγορά, η οποία χαρακτηρίζεται από τον τέλειο ανταγωνισμό, οι συναλλαγές spot, και τα θεσμικά όργανα για την υποβολή προσφορών. Συνεπάγεται λοιπόν ότι η προσφορά εργασίας από τα άτομα βρίσκεται σε θετική συσχέτιση με τον πραγματικό μισθό, ενώ η ζήτηση εργασίας από τις επιχειρήσεις αντίθετα βρίσκεται σε αρνητική συσχέτιση με τον πραγματικό μισθό. Έτσι καθορίζεται ένας μισθός ισορροπίας για τον οποίο η προσφορά ισούται με την ζήτηση. Αν η αγορά εργασίας είναι ελεύθερη και ανταγωνιστική από κάθε ρυθμιστικό εμπόδιο, η ελεύθερη

διαπραγμάτευση των μισθών έχει ως συνέπεια την προσαρμογή τους , εφόσον δεν έχει επιτευχθεί ισορροπία προσφοράς και ζήτησης . Κάτω από αυτή την κατάσταση η οικονομία αντιμετωπίζει πτώση του επιπέδου της δραστηριότητάς της και επομένως αντιμετωπίζει ανεργία διαρκείας. Η ανεργία διαρκείας κατά τους κλασικούς είναι μια συνέχιση ανεργίας γιατί πολύ απλά υπάρχουν διάφοροι νόμοι και ρυθμίσεις που εμποδίζουν την ελεύθερη διαπραγμάτευση μισθών. Σύμφωνα με αυτούς η ανελαστικότητα των μισθών είναι η πρωταρχική αιτία της ανεργίας.

Κεϋνσιανή ανεργία

Ο Keynes διαφωνεί με τον παραδοσιακό ορισμό της ανεργίας και λέει ότι κάποιος είναι ακούσια άνεργος αν δεν μπορεί να βρει εργασία παρά το γεγονός ότι συμφωνεί να εργαστεί για λιγότερο από τον τρέχοντα πραγματικό μισθό. Διαψεύδει τη συμβατική σοφία ότι η πλήρης απασχόληση θα προκύψει από μια μείωση των μισθών. Σε αυτό το βιβλίο, ο Pigou (1933) υποστηρίζει ότι η έλλειψη ευελιξίας των μισθών είναι ο κύριος παράγοντας που συμβάλλει στην ανεργία. Επιπλέον, το επιχείρημα αυτό εξηγεί γιατί η ανεργία αυξήθηκε στη Βρετανία τη δεκαετία του 1930. Ο Pigou ανέφερε ότι οι πραγματικοί μισθοί ήταν ιδιαίτερα υψηλοί λόγω της ικανότητας των συνδικάτων να διατηρούν υψηλούς τους ονομαστικούς μισθούς σε κλάδους υψηλής παραγωγικότητας όπου το συνδικαλιστικό κίνημα ήταν ισχυρό, ακόμη και όταν οι τιμές μειώνονταν. Ο Keynes απορρίπτει την ιδέα ότι οι μειωμένοι μισθοί θα οδηγήσουν σε αύξηση της απασχόλησης για δύο βασικούς λόγους (Lerner 1996). Η άρνηση των εργαζομένων να μειωθούν οι ονομαστικοί μισθοί τους είναι η κύρια αιτία. Η δεύτερη αιτιολόγηση επικεντρώνεται κυρίως στη σχέση μεταξύ των αποδοχών και της τιμολόγησης. Το οριακό κόστος θα μειωνόταν καθώς θα μειώνονταν οι ονομαστικοί μισθοί και οι τιμές των προϊόντων θα μειώνονταν καθώς οι παραγωγοί θα ανταγωνίζονταν μεταξύ τους. Μόνο αν η μείωση των τιμών αντιστοιχούσε στη μείωση των μισθών θα αποκαθίστατο η ισορροπία. Οι πραγματικοί μισθοί δεν μπορούν να προσαρμοστούν από τους εργαζόμενους, παρά μόνο οι ονομαστικοί μισθοί. Σύμφωνα με τον Keynes, η μείωση των ονομαστικών μισθών στο ίδιο επίπεδο τιμών είναι ο μόνος τρόπος για να εξηγηθεί η μείωση των πραγματικών μισθών για τα νοικοκυριά. Ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε, αυτή η μείωση του μισθού οδηγεί σε αντίστοιχη μείωση των τιμών, οπότε ο πραγματικός μισθός παραμένει ο ίδιος.

Σύμφωνα με τον Keynes, αυτό σημαίνει ότι η μείωση των ονομαστικών μισθών δεν οδηγεί και σε αύξηση της απασχόλησης. Η τελευταία μπορεί να προκύψει μόνο ως αποτέλεσμα μιας συνολικής αύξησης της ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών που προκαλείται από την αύξηση του συνολικού εισοδήματος. Η κρατική στήριξη μπορεί επίσης να ενισχύσει την κατανάλωση μεταξύ των ατόμων με χαμηλότερο εισόδημα και τις δημόσιες δαπάνες, τα οποία μαζί μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση του συνολικού εισοδήματος και της συνολικής ζήτησης. Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι η θεωρία του Keynes είναι περισσότερο θεωρία της απασχόλησης παρά θεωρία της ανεργίας, ενώ εξετάζουμε την κενυσιανή προσέγγιση της ανεργίας (Stankiewicz, 1984). Συγκεκριμένα, ο Keynes υποστηρίζει ότι βραχυπρόθεσμα, παράγοντες όπως η τεχνολογία, η ποσότητα των πάγιων περιουσιακών στοιχείων, το εργατικό δυναμικό, οι προτιμήσεις των καταναλωτών κ.λπ. επηρεάζουν το πόσοι άνθρωποι απασχολούνται. Σύμφωνα με τον Keynes, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τόσο το επίπεδο της απασχόλησης όσο και της ανεργίας είναι η κυβερνητική δράση. Εάν η κυβέρνηση παρεμβαίνει για να αναπληρώσει την έλλειψη ιδιωτικών επενδύσεων, το επίπεδο της ζήτησης θα είναι πάντα ισχυρό, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η απασχόληση και να μειώνεται η σημασία της ευελιξίας των αμοιβών στην καταπολέμηση της ανεργίας (Reynaud, 1994). Το υπόδειγμα IS-LM, το οποίο αντλεί σε μεγάλο βαθμό από την κενυσιανή θεωρία, υποστηρίζει ότι μπορεί να υπάρξει ισορροπία τόσο στην αγορά χρήματος όσο και στην αγορά προϊόντων χωρίς η αγορά εργασίας να έχει επιτύχει πλήρως την πλήρη απασχόληση. Η επίτευξη της πλήρους απασχόλησης μπορεί να επιτευχθεί είτε με τη χρήση της σωστής νομισματικής πολιτικής, είτε με τη χρήση της σωστής δημοσιονομικής πολιτικής, είτε με ένα μείγμα και των δύο.

1.5 Πληθωρισμός

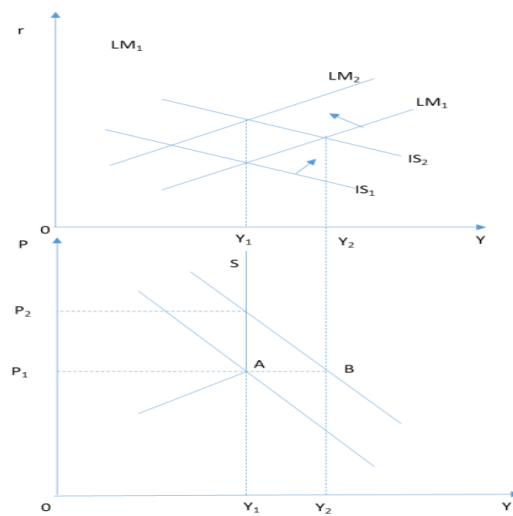
Το φαινόμενο που είναι γνωστό ως πληθωρισμός είναι η συνεχής αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών. Ως αποτέλεσμα, οι πελάτες έχουν λιγότερη αγοραστική δύναμη, επειδή μπορούν να αγοράσουν λιγότερα είδη με το ίδιο ποσό χρημάτων. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο πληθωρισμός δεν ισχύει για αυξήσεις τιμών χωρίς πιθανότητα μελλοντικών αυξήσεων. Ωστόσο, υπάρχει πιθανότητα οι πληθωριστικές τάσεις να προκαλούνται από την κρατική πολιτική που ρυθμίζει τη δημιουργία των τιμών, και πιο συγκεκριμένα τα ανώτατα όρια τους. Η άνοδος του επιπέδου των τιμών προκαλείται από οικονομικές δυνάμεις που προκύπτουν στην αγορά ως αποτέλεσμα πολλών σεναρίων. Πρόκειται για την περίπτωση του συμπιεσμένου

πληθωρισμού, όπου ένα ανώτατο όριο τιμών δημιουργεί έλλειμμα προσφοράς που καθιστά πιο πιθανή την άνοδο των τιμών ακόμη και όταν αυτές σταθεροποιούνται ως αποτέλεσμα κυβερνητικής δράσης (Λιανός & Μπένος, 1992).

Είναι δυνατή η σύγκριση οικονομικών μεταβλητών διαχρονικά με τη χρήση του πληθωρισμού για την προσαρμογή τους ώστε να αξιολογείται η αγοραστική δύναμη σε σταθερές τιμές. Τα πραγματικά νομισματικά μεγέθη είναι εκείνα που έχουν προσαρμοστεί για τον πληθωρισμό ή διαφορετικά δεν επηρεάζονται από αυτόν, ενώ τα ονομαστικά νομισματικά μεγέθη δεν έχουν προσαρμοστεί και προσαρμόζονται (π.χ. αναφέρεται το πραγματικό ΑΕΠ έναντι του ονομαστικού ΑΕΠ). Η μέση τιμή ενός συγκεκριμένου συνόλου προϊόντων και υπηρεσιών, που συχνά αναφέρεται ως "καλάθι της αγοράς", μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον υπολογισμό του ρυθμού πληθωρισμού. Ένας δείκτης τιμών, όπως ο δείκτης τιμών καταναλωτή ή ο δείκτης προσωπικών δαπανών, χρησιμοποιείται συνήθως για τον υπολογισμό του πληθωρισμού. Διαιρώντας την τιμή του "καλαθιού της αγοράς" σε ένα δεδομένο έτος με την αντίστοιχη τιμή σε ένα έτος βάσης, παράγεται ο εν λόγω δείκτης. Η ποσοστιαία μεταβολή του δείκτη μεταξύ δύο ετών χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των ρυθμών πληθωρισμού (Weinstock, 2021).

Το "καλάθι της αγοράς", το οποίο χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των διαφόρων δεικτών τιμών, αποτελείται από μια ποικιλία αγαθών και υπηρεσιών. Για παράδειγμα, αν και ο αποπληθωριστής του ΑΕΠ, ο οποίος χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του πραγματικού ΑΕΠ σε βάθος χρόνου, μετρά τον πληθωρισμό όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται στην οικονομία, ο δείκτης τιμών καταναλωτή καλύπτει μόνο τα καταναλωτικά αγαθά και τις υπηρεσίες που αγοράζονται από τους καταναλωτές. Επιπλέον, συχνά γίνεται διάκριση μεταξύ του πυρήνα του πληθωρισμού, ο οποίος εξαλείφει το κόστος της ενέργειας και των τροφίμων λόγω της ακραίας μεταβλητότητάς τους, και του συνολικού πληθωρισμού, ο οποίος περιλαμβάνει όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες σε ένα συγκεκριμένο καλάθι αγοράς (Labonte & Weinstock, 2021).

Στο Διάγραμμα 1.2 απεικονίζονται οι μετακινήσεις των καμπυλών IS και LM. Από το διάγραμμα αυτό φαίνεται ότι η τιμή αυξάνεται σταδιακά από P1 σε P2. Για να φτάσουμε όμως σε αυτή τη διαπίστωση πρέπει να αναφέρουμε τα εξής πράγματα: οι καμπύλες συνολικής ζήτησης και προσφοράς αποκλίνουν από τα σημεία ισορροπίας τους, γεγονός που προκαλεί πληθωρισμό.

Πηγή: Google Scholar

Διάγραμμα 1.2

Διαγραμματική απεικόνιση των καμπυλών IS - LM

Ο πληθωρισμός της ζήτησης συμβαίνει όταν ευθύνονται οι μεταβολές στην καμπύλη ζήτησης, ενώ ο πληθωρισμός του κόστους συμβαίνει όταν ευθύνονται οι μεταβολές στη συνολική καμπύλη προσφοράς. Ο πληθωρισμός της ζήτησης εμφανίζεται όταν οι καμπύλες IS και LM μεταβάλλονται σε σχέση με το επίπεδο των τιμών, εξ όσων γνωρίζουμε. Όταν η συνολική ζήτηση υπερβαίνει τη συνολική προσφορά, προκύπτει πληθωρισμός. Αυτό μπορεί να συμβεί ως αποτέλεσμα παραγόντων που προκαλούν μετατόπιση των καμπυλών IS και LM προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά, όπως αύξηση ή μείωση των κρατικών δαπανών (δεξιά ή αριστερή μετατόπιση του IS), αύξηση ή μείωση της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί (δεξιά ή αριστερή μετατόπιση του LM) κ.α. Για παράδειγμα, αν αυξηθούν οι δημόσιες επενδύσεις, θα υπάρξει πλεονάζουσα ζήτηση, η οποία θα οδηγήσει σε αύξηση των τιμών, ενώ θα μειώσει την πραγματική ποσότητα του διαθέσιμου χρήματος. Βέβαια, πρέπει να τονιστεί για άλλη μια φορά ότι η αύξηση των τιμών από μόνη της δεν συνιστά πληθωρισμό- αντίθετα, η υπερβάλλουσα ζήτηση και η αύξηση των τιμών απαιτούν συνεχή άνοδο, δηλαδή συνεχή μετατόπιση της καμπύλης συνολικής ζήτησης προς τα δεξιά. Έτσι, συνεπάγεται και η αύξηση της τιμής από P1 σε P2.

Όσον αφορά τον πληθωρισμό κόστους, αυτός προσπαθεί να εξηγήσει το φαινόμενο των συνεχών αυξήσεων των τιμών ή του πληθωρισμού κατά τη διάρκεια περιόδων οικονομικής στασιμότητας και ανεργίας, σε αντίθεση με τον πληθωρισμό ζήτησης, ο οποίος απαιτεί η οικονομία να βρίσκεται σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης. Στην περίπτωση του

πληθωρισμού κόστους διερευνάται η πλευρά της προσφοράς και οι μεταβολές στην καμπύλη συνολικής προσφοράς. Το αυξανόμενο τμήμα της καμπύλης οριακού κόστους, το οποίο βρίσκεται πάνω από την καμπύλη μέσου μεταβλητού κόστους, είναι η βραχυχρόνια καμπύλη προσφοράς (καμπύλες παραγωγής). Το βασικό χαρακτηριστικό του πληθωρισμού είναι η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς προς τα αριστερά, η οποία προκύπτει από τη μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας που προκαλείται από τη μείωση των διαθέσιμων πόρων για την παραγωγή, την επιδείνωση των συνθηκών εργασίας ή την επίδραση άλλων σχετικών παραγόντων. Η παραγωγή θα είναι χαμηλότερη και η οικονομία θα σταθεροποιηθεί σε υψηλότερα επίπεδα τιμών εάν η παραγωγικότητα της εργασίας μειωθεί. Μια γενική αύξηση των ονομαστικών μισθών μπορεί επίσης να προκαλέσει μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς προς τα πάνω και προς τα αριστερά, μειώνοντας το εισόδημα και αυξάνοντας το επίπεδο τιμών. Επιπλέον, μια αύξηση στην τιμολόγηση των μονοπωλιακών ειδών που δεν συνδέεται με μεταβολή της παραγόμενης ποσότητας ή αύξηση του κόστους παραγωγής μπορεί να είναι η αιτία της μετατόπισης της καμπύλης προσφοράς προς τα αριστερά (Λιανός & Μπένος, 1992).

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1.2, η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς προς τα αριστερά προκαλεί απώλεια εσόδων και αύξηση των τιμών, η οποία οδηγεί σε πληθωρισμό του κόστους. Άλλες επιπτώσεις αυτής της κατάστασης περιλαμβάνουν αύξηση των επιτοκίων, μείωση της προσφοράς χρήματος, μείωση των επενδύσεων κ.λπ. Ο στασιμοπληθωρισμός είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την κατάσταση αύξησης των τιμών και μείωσης του εισοδήματος (καθώς και την επικράτηση της ανεργίας). Τέλος, όπως και στον πληθωρισμό ζήτησης, ο πληθωρισμός απαιτεί σταθερή αύξηση του επιπέδου των τιμών. Αυτό είναι δυνατό, για παράδειγμα, εάν ληφθεί κυβερνητική δράση για τη μείωση της ανεργίας, η οποία θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των κρατικών δαπανών. Αυτό θα προκαλέσει τη μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης προς τα δεξιά, αυξάνοντας το εισόδημα και τις τιμές. Ωστόσο, αυτή η περίπτωση έχει τη δυνατότητα να εκκινήσει εκ νέου την προαναφερθείσα διαδικασία (για παράδειγμα, μέσω ονομαστικών αυξήσεων των μισθών). Ως αποτέλεσμα, μέσω της αλληλεπίδρασης μισθών και τιμών, και οι δύο αυξάνονται, οδηγώντας σε πληθωριστικές προσδοκίες.

1.6 Οικονομική ανάπτυξη – μεγέθυνση

Η ανάπτυξη ορίζεται ως η ποσοστιαία ετήσια μεταβολή της παραγωγής μιας οικονομίας. Ο όρος ανάπτυξη χρησιμοποιείται συχνά σε αντιδιαστολή με την οικονομική ανάπτυξη και

αντίστροφα. Γενικά, η ανάπτυξη ορίζεται ως η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή μιας μεταβλητής (στη συγκεκριμένη περίπτωση του εισοδήματος ή της παραγωγής) και επομένως είναι ένας ποσοτικός δείκτης. Ο όρος οικονομική ανάπτυξη είναι ένας (κυρίως) ποιοτικός δείκτης, ο οποίος σχετίζεται με την ικανότητα ικανοποίησης ατομικών και κοινωνικών αναγκών. Το περιεχόμενο των δύο όρων είναι κυρίως συμπληρωματικό, καθώς η ανάπτυξη προϋποθέτει την οικονομική μεγέθυνση. Ωστόσο, η εφαρμογή ορισμένων αναπτυξιακών πολιτικών μπορεί να περιορίσει τις δυνατότητες οικονομικής μεγέθυνσης. Η οικονομική ανάπτυξη υπολογίζεται από την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ. Η οικονομική μεγέθυνση, από την άλλη πλευρά, υπολογίζεται από ένα μείγμα δεικτών.

Για παράδειγμα, τα Ηνωμένα Έθνη χρησιμοποιούν τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (HDI), ο οποίος περιλαμβάνει τον ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, το προσδόκιμο ζωής και το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού. Σύμφωνα με τον OECD, η οικονομική ανάπτυξη είναι μια έννοια που περιλαμβάνει την ευημερία και ως εκ τούτου την καθιστά πιο ολιστική έννοια από την οικονομική μεγέθυνση. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ο ελεύθερος χρόνος, το περιβάλλον, η κοινωνική συνοχή, η κατανομή του εισοδήματος κ.λπ. Τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται ο όρος "Αειφόρος ανάπτυξη" και ορίζεται ως η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Στο πλαίσιο αυτό, έχει προταθεί ο δείκτης του κατά κεφαλήν πλούτου, ο οποίος περιλαμβάνει περιουσιακά στοιχεία, ανθρώπινο, φυσικό, περιβαλλοντικό κεφάλαιο και θεσμούς. Η μείωση αυτού του δείκτη σημαίνει συρρίκνωση των πόρων μιας χώρας και περιορισμό της δυνατότητας των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις ανάγκες τους.

Ανάπτυξη είναι η αυξανόμενη ικανότητα μιας κοινωνίας να καλύπτει τις οικονομικές ανάγκες των μελών της με την πάροδο του χρόνου, ως αποτέλεσμα της αύξησης της διαθέσιμης παραγωγικότητας. Τα κτίρια, τα μηχανήματα και άλλα κεφαλαιουχικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή αυξάνονται επίσης με την πάροδο του χρόνου, ενώ οι τεχνολογικές εξελίξεις και η επιστημονική έρευνα επιτρέπουν συνήθως την καλύτερη αξιοποίηση ορισμένων πρώτων υλών, την ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων μεταλλευμάτων ή την εκμετάλλευση κοιτασμάτων που ήταν προηγουμένως αδύνατο να χρησιμοποιηθούν.

Το υπόδειγμα ανάπτυξης του Solow αποτελεί ουσιαστικά την απαρχή της νεοκλασικής θεωρίας της ανάπτυξης. Βασίζεται σε άρθρο του Robert Solow που δημοσιεύθηκε το 1956 στο Quarterly Journal of Economics, το οικονομικό περιοδικό του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ.

Την ίδια χρονιά, ένα παρόμοιο άρθρο του Trevor Swan δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Economic Record*. Για το λόγο αυτό, συχνά θα συναντήσετε την αναφορά ως το υπόδειγμα Solow-Swan. Το υπόδειγμα που παρουσιάζει εδώ είναι πλήρες υπό την έννοια ότι ενσωματώνει τόσο την τεχνική πρόοδο όσο και την απόσβεση. Το υπόδειγμα ανάπτυξης του Solow σχεδιάστηκε προκειμένου να δείξει πώς η αύξηση του κεφαλαίου, το εργατικό δυναμικό και οι τεχνολογικές αλλαγές αλληλοεπιδρούν με μια οικονομία και πώς επηρεάζουν τη συνολική παραγωγή των προϊόντων και των υπηρεσιών μιας οικονομίας. Οι υποθέσεις σχετικά με την παραγωγή που διέπουν τα υποδείγματα ανάπτυξης του Solow είναι οι εξής:

- ❖ Παράγεται ένα ενιαίο προϊόν. Μονάδες αυτού του προϊόντος μπορούν να καταναλωθούν ή να προστεθούν στο απόθεμα κεφαλαίου.
- ❖ Ένας μόνο τύπος κεφαλαίου και ένας μόνο τύπος εργασίας απασχολούνται στην παραγωγική διαδικασία.
- ❖ Η συνάρτηση παραγωγής παρουσιάζει σταθερές αποδόσεις κλίμακας. Δηλαδή, η μεταβολή της απασχόλησης τόσο του L όσο και του K κατά έναν αναλογικό συντελεστή " z " θα προκαλέσει ισόποση μεταβολή στο Y .

Ο Kuznets εντοπίζει τρία πρωταρχικά στοιχεία που, σύμφωνα με τον ίδιο, αντισταθμίζουν την τάση αύξησης της ανισότητας στις τελευταίες φάσεις της οικονομικής ανάπτυξης. Το πρώτο στοιχείο αφορά τη διαδικασία εκβιομηχάνισης. Ο Kuznets εξετάζει σε μεγαλύτερο βάθος τη μετατόπιση από τον αγροτικό στον βιομηχανικό τομέα (ο οποίος παρουσιάζει μεγαλύτερη ανισότητα), καθώς ο μετασχηματισμός αυτός συνδέεται άμεσα με την οικονομική ανάπτυξη. Στις πρώτες φάσεις της οικονομικής ανάπτυξης, ο βιομηχανικός τομέας είναι ακόμη σχετικά μικρός. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Kuznets, καθώς η εκβιομηχάνιση προχωρά και η απασχόληση στη βιομηχανία αυξάνεται, αυξάνεται και η ανισότητα εντός της βιομηχανίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα χαμηλά αμειβόμενα επαγγέλματα καλύπτονται γρήγορα από οικονομικούς μετανάστες τόσο από το εσωτερικό της χώρας (οι οποίοι προέρχονται από τον αγροτικό τομέα) όσο και από το εξωτερικό, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το εισοδηματικό χάσμα μεταξύ των καλύτερα αμειβόμενων τμημάτων του αστικού πληθυσμού και των χαμηλότερα αμειβόμενων τμημάτων (Παπαθεοδώρου et. al., 2010).

Παρ' όλα αυτά, καθώς ο αστικός πληθυσμός σταθεροποιείται, η ικανότητα των συγκριτικά χαμηλότερων εισοδηματικών ομάδων να αξιοποιούν τις οικονομικές δυνατότητες και η

πολιτική τους δύναμη αυξάνεται, με αποτέλεσμα οι ομάδες αυτές να διεκδικούν τελικά μεγαλύτερο μέρος του συνολικού πλούτου. Με άλλα λόγια, παρατηρείται μείωση της ανισότητας στον βιομηχανικό τομέα της οικονομίας και, στη συνέχεια, στο σύνολο της οικονομίας. Επομένως, η οικονομική επέκταση έχει ευνοϊκή επίδραση στη μείωση της ανισότητας μακροπρόθεσμα. Σύμφωνα με τον Kuznets, μια δεύτερη πτυχή είναι η επίδραση της οικονομικής επέκτασης στη συγκέντρωση των αποταμιεύσεων σε ομάδες υψηλότερου εισοδήματος. Όπως σημειώνει, στις σύγχρονες οικονομίες μια ποικιλία κυβερνητικών και θεσμικών μέτρων που αφορούν, μεταξύ άλλων, τους φόρους, τον πληθωρισμό και τα επιτόκια, μειώνουν την επίδραση αυτής της συγκέντρωσης, μειώνοντας έτσι την ανισότητα. Επιπλέον, η ίδια η ουσία της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς μειώνει την ανισότητα. Η πρόοδος της τεχνολογίας έχει οδηγήσει στην εμφάνιση νέων βιώσιμων βιομηχανιών με μεγαλύτερο οριακό προϊόν κεφαλαίου. Αυτό συνεπάγεται ότι η απόδοση των χρημάτων που έχουν ήδη επενδυθεί σε πιο συμβατικές βιομηχανίες είναι πιθανό να μειωθεί, με αποτέλεσμα τη μείωση της ανισότητας. Το χρήμα που παράγεται από τον κλάδο των υπηρεσιών είναι ένα τρίτο μετριαστικό στοιχείο (Παπαθεοδώρου et. al., 2010).

Ο Kuznets σημειώνει ότι η πλειονότητα των υψηλών αποδοχών δεν προέρχεται από τις αποδόσεις του συσσωρευμένου κεφαλαίου, αλλά μάλλον από τους μισθούς των επιχειρηματιών και των ειδικών του τομέα των υπηρεσιών. Ενώ οι μισθοί στον τομέα των υπηρεσιών τείνουν να αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου, ο ρυθμός αύξησης των υψηλότερων αποδοχών εντός του τομέα είναι βραδύτερος από εκείνον των χαμηλότερων εισοδημάτων, γεγονός που εξυπηρετεί την ελαχιστοποίηση της ανισότητας. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τον Kuznets, τα αναδυόμενα έθνη είναι απίθανο να ακολουθήσουν μια τροχιά ανεστραμμένου U για δύο πρωταρχικούς λόγους. Πρώτον, επειδή θεωρεί ότι η επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης στα αναδυόμενα έθνη είναι πιο δύσκολη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα υψηλότερα εισοδηματικά στρώματα του πληθυσμού αποταμιεύουν λιγότερο (κάτι που, σύμφωνα με τον Kuznets, οδηγεί σε επενδύσεις και ανάπτυξη). Επιπλέον, οι όποιες αποταμιεύσεις είναι πιθανό να διοχετεύονται προς τις καθιερωμένες οικονομίες, όπου τα περιουσιακά στοιχεία μπορούν να επενδυθούν με μεγαλύτερη ασφάλεια. Δεύτερον, ακόμη και αν καθιερωθεί μια πορεία προς την ευημερία σε αυτά τα έθνη, η αυξανόμενη ανισότητα που θα παρατηρηθεί στις πρώτες φάσεις της εκβιομηχάνισης θα ενισχύσει τον κίνδυνο πολιτικής αστάθειας. Αυτό μπορεί να εμποδίσει την πρόοδο προς μια κατάσταση που θα χαρακτηρίζεται από ισχυρότερη ανάπτυξη και λιγότερη φτώχεια (Παπαθεοδώρου et. al., 2010).

1.7 Δημόσιο Χρέος

Ο όρος "δημόσιο χρέος" αναφέρεται στο ποσό του τρέχοντος κρατικού δανεισμού σε οποιαδήποτε συγκεκριμένη περίοδο. Η λήξη του έτους χρησιμεύει ως τυπικό σημείο αναφοράς. Ένας από τους τρεις τρόπους πληρωμής των κυβερνητικών δαπανών είναι ο δανεισμός από άλλες κυβερνήσεις, ο οποίος έχει ως αποτέλεσμα το δημόσιο χρέος. Άλλες μέθοδοι είναι οι φόροι και η δημιουργία νέου χρήματος, μια πρακτική που σταμάτησε όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στην ΟΝΕ (Βαβούρας, 1993). Το δημόσιο χρέος αναφέρεται συχνά ως ποσοστό του ΑΕΠ και υπολογίζεται διαιρώντας τον ετήσιο λόγο χρέους προς ΑΕΠ με το 100. Το σύνολο των συσσωρευμένων απαιτήσεων τρίτων έναντι της κυβέρνησης εκφράζεται ως δημόσιο χρέος. Αλλά ανάλογα με το αν μιλάμε για ακαθάριστο χρέος (δηλαδή για το σύνολο των υποχρεώσεων της κυβέρνησης) ή για καθαρό χρέος, ο ορισμός του δημόσιου χρέους μπορεί να διαφέρει (δηλαδή οι υποχρεώσεις της κυβέρνησης μείον τις απαιτήσεις έναντι τρίτων). Επιπλέον, το χρέος μπορεί να εκφράζεται σε όρους εγχώριων ή διεθνών υποχρεώσεων (με βάση τον τόπο εγκατάστασης των πιστωτών), καθώς και σε εθνικά ή διεθνή νομίσματα (με βάση το νόμισμα στο οποίο εκδόθηκε το χρέος) (Καραβίτης 2008). Ο Βαβούρας (1993) ισχυρίζεται ότι υπάρχει μια σειρά προβληματισμών σχετικά με τον ορισμό της λέξης "δημόσιο χρέος". Ένας από αυτούς είναι κατά πόσον περιλαμβάνει το χρέος τόσο των δημόσιων επιχειρήσεων όσο και της γενικής κυβέρνησης. Δεδομένου ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις λαμβάνουν επιχορηγήσεις τόσο από τον τακτικό προϋπολογισμό όσο και από τον προϋπολογισμό δημοσίων επενδύσεων, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η χρήση του όρου "δημόσιο χρέος" για το χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα -συμπεριλαμβανομένου του χρέους των δημόσιων επιχειρήσεων- παρέχει μια πιο ακριβή εικόνα του συνολικού δημόσιου δανεισμού. Το ύψος των δαπανών της κεντρικής κυβέρνησης και, κατά συνέπεια, το μέγεθος των ελλειμμάτων και του χρέους της, επηρεάζονται από αυτά τα έσοδα.

Ο Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ-PDMA) είναι υπεύθυνος για τη διαχείριση του δημόσιου χρέους στη χώρα μας. Δημιουργήθηκε σύμφωνα με τους κανονισμούς του Νόμου 2628/6.7.1998 και είναι ένας οργανισμός που διοικείται από τον Υπουργό Οικονομικών. Διασφαλίζεται η χρηματοδότηση του ελληνικού δημόσιου χρέους, μειώνεται το κόστος δανεισμού και το δημόσιο χρέος διαρθρώνεται όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά σύμφωνα με τις εθνικές απαιτήσεις και την παγκόσμια οικονομική πραγματικότητα.

Σύμφωνα με το ΕΣΛ95, τα κατάλληλα αποθέματα στοιχείων ενεργητικού και χρηματοοικονομικών στοιχείων ενεργητικού θα πρέπει να καταγράφονται στον ισολογισμό

(ενεργητικό και παθητικό) ενός τομέα και να αποτιμώνται σε τιμές αγοράς κατά τη στιγμή της κατάρτισης του ισολογισμού. Το σύνολο όλων των υποχρεώσεων της γενικής κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένων των μετρητών και των καταθέσεων (AF.2), των χρεωστικών τίτλων πλην μετοχών και χρηματοοικονομικών παραγώγων (AF.3), των δανείων (AF.4), των δανείων και των λοιπών συμμετοχών (AF.5), των τεχνικών προβλέψεων (AF.6) και των λοιπών απαιτήσεων ή υποχρεώσεων (AF.7), αποτελεί το ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης υπό αυτή την έννοια.

Το δημόσιο χρέος ορίζεται ως το σύνολο του ακαθάριστου ονομαστικού ενοποιημένου χρέους της γενικής κυβέρνησης την τελευταία ημέρα του έτους σε εθνικό νόμισμα, ωστόσο μόνο οι κατηγορίες AF.2+AF.3+AF.4 περιλαμβάνονται στη μέθοδο του υπερβολικού ελλείμματος. Ο ορισμός αυτός σημαίνει πιο συγκεκριμένα τα ακόλουθα:

- Σύνολο: το άθροισμα των υποχρεώσεων της γενικής κυβέρνησης στο σύνολό της, δηλαδή των κατηγοριών κερμάτων και καταθέσεων (AF.2), χρεογράφων εκτός μετοχών (AF.3), δανείων (AF.34) και χρηματοοικονομικών παραγώγων (AF.34) (AF.4).
- Ακαθάριστο: Οι συνολικές υποχρεώσεις υπολογίζονται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τυχόν συγκρίσιμες απαιτήσεις της γενικής κυβέρνησης.
- Ονομαστικό: Η ονομαστική αξία ενός χρέους είναι η ονομαστική του αξία ή το ποσό που πρέπει να καταβάλει η κυβέρνηση στους πιστωτές της όταν το δάνειο φτάσει στη λήξη του.
- Ενοποιημένο: Το χρέος που κατέχουν υποτομείς της γενικής κυβέρνησης δεν περιλαμβάνεται στην ενοποίηση.

Ο όρος "την τελευταία ημέρα του έτους" αναφέρεται στη μεταβολή της αξίας της έκδοσης την τελευταία ημέρα του έτους ως αποτέλεσμα των μεταβολών στις συναλλαγματικές ισοτιμίες του χρέους ή των μεταβολών των δεικτών με τους οποίους ενδέχεται να συνδέεται το χρέος.

Το δημόσιο χρέος χωρίζεται σε εσωτερικό και εξωτερικό χρέος με βάση τον τόπο προέλευσής του. Το εξωτερικό δημόσιο χρέος είναι ο τρέχων δημόσιος δανεισμός που έχει συναφθεί εκτός της χώρας, ενώ το εσωτερικό δημόσιο χρέος είναι ο τρέχων δημόσιος δανεισμός που έχει δεσμευτεί στο εσωτερικό της χώρας. Οι οικονομικές επιπτώσεις αυτών των δύο μεθόδων δανεισμού διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους.

Η πρώτη διάκριση είναι ότι ο εξωτερικός δημόσιος δανεισμός αυξάνει την ποσότητα των παραγωγικών πόρων που είναι διαθέσιμοι στο κράτος-οφειλέτη για επενδύσεις ή κατανάλωση. Επομένως, ο εξωτερικός δανεισμός διευρύνει τους πόρους που είναι διαθέσιμοι στην οικονομία

εάν η συνολική ζήτηση ή δαπάνη της χρεώστριας χώρας είναι μεγαλύτερη από το σύνολο της παραγωγής της. Είναι λογικό η συνολική ζήτηση ή δαπάνη της χρεώστριας χώρας καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους να είναι χαμηλότερη από τη συνολική παραγωγή της. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται ο εξωτερικός δανεισμός είναι εξίσου κρίσιμος. Το εθνικό εισόδημα θα είναι υψηλότερο απ' ό,τι θα ήταν χωρίς τη χρήση εξωτερικού δανεισμού, εάν αυτός χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση έργων των οποίων η παραγωγικότητα είναι υψηλότερη από τις δαπάνες χρηματοδότησής τους. Η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους, ωστόσο, θα γίνει εις βάρος της μελλοντικής κατανάλωσης, εάν ο εξωτερικός δανεισμός χρησιμοποιηθεί για κατανάλωση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ένα μέρος των εθνικών εσόδων θα τεθεί στην άκρη για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους.

Ο εσωτερικός δανεισμός, από την άλλη πλευρά, δεν έχει καμία επίδραση στη συνολική βάση πόρων της οικονομίας. Οι δημόσιες οντότητες χρησιμοποιούν πόρους που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας όταν δανείζονται από εσωτερικές πηγές. Με το δανεισμό αυτό, οι παραγωγικοί πόροι αναδιανέμονται μεταξύ των πολιτών της χώρας, ίσως και πιο αποτελεσματικά, ενώ η εξυπηρέτησή του προκαλεί τη μεταφορά παραγωγικών πόρων από πολίτες μιας χώρας σε πολίτες μιας άλλης (Βαβούρας (1993) και Γεωργακόπουλος (2005)).

Μια άλλη διάκριση είναι ότι ο δανεισμός από το εξωτερικό ασκεί ανοδικές πιέσεις στο νόμισμα του κράτους-οφειλέτη, γεγονός που αποθαρρύνει τις εξαγωγές και ενθαρρύνει τις εισαγωγές, επιδεινώνοντας τα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών. Ωστόσο, ο εγχώριος δανεισμός περιορίζει το ποσό των κεφαλαίων στα οποία μπορεί να έχει πρόσβαση ο ιδιωτικός τομέας, γεγονός που αυξάνει τα εγχώρια επιτόκια και εκτοπίζει ορισμένες εγχώριες ιδιωτικές επενδύσεις (Βαβούρας, 1993).

Μια τρίτη διάκριση είναι ότι η αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων μέσω του εξωτερικού δημόσιου δανεισμού πραγματοποιείται χωρίς ο τελευταίος να ασκεί αδικαιολόγητες ανοδικές πιέσεις στο ρυθμό του πληθωρισμού και στα επιτόκια στο κράτος-οφειλέτη. Ωστόσο, καθώς αυξάνεται, αυξάνεται ο βαθμός στον οποίο εξωγενείς παράγοντες - όπως μια παγκόσμια οικονομική ύφεση ή απότομες μεταβολές στα επιτόκια στη διεθνή κεφαλαιαγορά- επηρεάζουν τη χώρα-οφειλέτη. Η αυξημένη εξάρτηση από τον εξωτερικό δανεισμό έχει ως αποτέλεσμα τη διόγκωση των συναλλαγματικών ισοτιμιών, τη διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών και την αυξημένη εξάρτηση μιας χώρας από εξωτερικές

πηγές. Αν και η συχνή χρήση εγχώριου δανεισμού αυξάνει τα πραγματικά επιτόκια στο εσωτερικό της χώρας και αποθαρρύνει τις εγχώριες επενδύσεις (Βαβούρας, 1993).

1.8 Ανακεφαλαίωση

Οι βασικές μακροοικονομικές μεταβλητές που παρουσιάστηκαν παραπάνω στο κεφάλαιο αυτό, δηλαδή η εξέταση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, του ποσοστού ανεργίας και του ρυθμού πληθωρισμού τονίζει τη σπουδαιότητα τους και προσφέρει μια λύση έτσι ώστε να εκτιμηθούν ποσοτικά οι επιδόσεις μιας οικονομίας. Ιδιαίτερα, αναγνωρίστηκε η σημασία της μέτρησης του ΑΕΠ, που δίνει μια πρώτη αίσθηση για την πορεία της οικονομίας. Η οικονομική επιστήμη, όμως, που μελετά τις μεταβολές στην οικονομία και οι πολιτικοί που χαράσσουν την δημοσιονομική πολιτική, χρειάζονται συγκεκριμένα στοιχεία πάνω στα οποία θα στηρίζουν τις κρίσεις τους. Σε αυτή την περίπτωση έρχεται να δώσει τη λύση το ΑΕΠ σαν μέγεθος, διότι αποτελεί ένα μέτρο της ευημερίας της εκάστοτε οικονομίας και την κοινωνίας γενικότερα, δηλαδή όσο περισσότερα αγαθά παράγονται και είναι διαθέσιμα για κατανάλωση, τόσο υψηλότερο θα είναι και το βιοτικό επίπεδο και η ευημερία αυτής της οικονομίας.

Επιπλέον, έγινε εκτενή αναφορά και σε άλλους εξίσου σημαντικούς δείκτες, όπως αυτοί της οικονομικής ανάπτυξης, δηλαδή του ρυθμού αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και του Δημοσίου Χρέους που παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την εξέλιξη της οικονομίας μιας χώρας. Τέλος, οι δείκτες που εξετάστηκαν προμηνύουν επίσης τυχόν τροποποιήσεις που πρέπει να συντελεστούν καθώς και πολιτικές δημοσιονομικού ή νομισματικού περιεχομένου έτσι ώστε να επιτευχθεί η ομαλή λειτουργία του οικονομικού βίου αλλά και εν γένει η κοινωνική ευημερία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ

2.1 Εισαγωγή

Όλοι καταναλώνουν προϊόντα και υπηρεσίες, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, εισοδήματος και κοινωνικής θέσης ή οποιουδήποτε άλλου χαρακτηριστικού, αφού χωρίς κατανάλωση κανείς δεν μπορεί να υπάρξει. Δεδομένου ότι όλες οι κατηγορίες αποτελούν υποδιαίρεσεις του πληθυσμού, η κατηγορία των καταναλωτών, η οποία περιλαμβάνει το σύνολο του πληθυσμού, είναι η πολυπληθέστερη από τις κατηγορίες ανθρώπων που επιτελούν οικονομική λειτουργία. Τέτοιες ομαδοποιήσεις είναι, για παράδειγμα, οι εργαζόμενοι, οι επενδυτές, οι φορολογούμενοι, οι επιχειρηματίες κ.λπ. Άλλες οικονομικές δραστηριότητες πραγματοποιούνται για τον σημαντικότερο λόγο λόγω της ανάγκης για ατομικά και κοινωνικά οφέλη. Για παράδειγμα, αν οι άνθρωποι εργάζονται, το κάνουν κυρίως για να κερδίσουν τα χρήματα που χρειάζονται για να καλύψουν τις καταναλωτικές τους ανάγκες- αν πληρώνουν φόρους στο κράτος, το κάνουν κυρίως επειδή πρέπει να καλυφθούν ορισμένες ανάγκες μέσω της κρατικής παραγωγής ή χρηματοδότησης προϊόντων και υπηρεσιών κ.λπ.

Το πιο θεμελιώδες δόγμα των οικονομικών είναι ότι τα προϊόντα και οι υπηρεσίες είναι σπάνια λόγω της σπανιότητας των παραγωγικών εργαλείων που απαιτούνται για τη δημιουργία τους. Όσο κι αν επεκταθεί μια οικονομία ή όσο κι αν αυξηθεί το εισόδημα ενός ατόμου, κανένα από τα δύο δεν θα είναι επαρκές για την ικανοποίηση όλων των καταναλωτικών του αναγκών. Κατά συνέπεια, τα άτομα πρέπει να λαμβάνουν διαρκώς αποφάσεις σχετικά με το ποια αγαθά και υπηρεσίες θα καταναλώσουν σε κάθε δεδομένη στιγμή και σε ποιες ποσότητες, προκειμένου να επιτύχουν τη μεγαλύτερη δυνατή εκπλήρωση των καταναλωτικών τους αναγκών που θα επιτρέψουν οι οικονομικοί τους πόροι. Για να εξασφαλιστεί η επίτευξη αυτού του σκοπού, είναι ζωτικής σημασίας οι αποφάσεις αυτές να τηρούν ένα σύνολο κανόνων που διέπουν την ορθολογική οικονομική συμπεριφορά.

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστεί αναλυτικά ο ρόλος της κατανάλωσης, καθώς και οι παράγοντες που την προσδιορίζουν. Αρχικά, θα αναλυθεί η θεωρία του απόλυτου εισοδήματος που ανέπτυξε ο Keynes, και στη συνέχεια θα εξεταστούν οι νέες υποθέσεις που εμφανίστηκαν μετά την κεϋνσιανή θεωρία, όπως αυτή του Σχετικού Εισοδήματος, του Μόνιμου Εισοδήματος

και του Κύκλου Ζωής. Τέλος, θα δοθεί έμφαση στην εξέλιξη της πραγματικής ατομικής κατανάλωσης, σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

2.2 Η υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος

Από τις πολλές υποθέσεις του Keynes, εκείνη που αποτέλεσε αντικείμενο της πιο εμπειριστατωμένης εμπειρικής μελέτης αποτελεί η σχέση μεταξύ εισοδήματος και κατανάλωσης. Μέχρι σήμερα η γενίκευσή του είναι γνωστή ως εξής: Ο θεμελιώδης ψυχολογικός νόμος στον οποίο υπάρχει δικαίωμα με μεγάλη εμπιστοσύνη να βασιζόμαστε εκ των προτέρων από τις γνώσεις μας για την ανθρώπινη ύπαρξη και από τα λεπτομερή γεγονότα είναι ότι οι άνθρωποι διατίθενται κατά κανόνα και κατά μέσο όρο να αυξάνουν την κατανάλωση τους καθώς αυξάνεται το εισόδημά τους, αλλά όχι τόσο όσο η αύξηση του εισοδήματος. Πιο συγκεκριμένα, ο Keynes υπέθεσε ότι ο πρωταρχικός προσδιοριστικός παράγοντας της τρέχουσας καταναλώσεως είναι το τρέχον διαθέσιμο εισόδημα των ατόμων. Η σχετική βαρύτητα μάλιστα του διαθέσιμου εισοδήματος είναι τόσο μεγάλη, ώστε βραχυχρόνια τουλάχιστον, μπορεί να γίνει η υπόθεση ότι η συνολική κατανάλωση της οικονομίας είναι συνάρτηση μόνο του απόλυτου μεγέθους του διαθέσιμου εισοδήματος της. Έτσι, η θεωρία καταναλώσεως που θεμελιώθηκε από τον Keynes καλείται Υπόθεση του Απόλυτου Εισοδήματος. Η συνάρτηση κατανάλωσης που εισήγαγε ο Keynes αποτέλεσε κεντρικό θέμα πάνω στη θεωρία του σχετικά με τις οικονομικές διακυμάνσεις και έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μέχρι σήμερα μακροοικονομική ανάλυση.

Η ανάλυση θα βασιστεί στις ακόλουθες τέσσερις υποθέσεις για να γίνει πιο κατανοητό:

- i. Το επίπεδο των τιμών παραμένει αμετάβλητο, επομένως οι μεταβολές των εσόδων προκύπτουν από τις μεταβολές της παραγωγής.
- ii. Η οικονομία που εξετάζεται είναι κλειστή, δηλαδή δεν διεξάγει συναλλαγές με άλλα έθνη.
- iii. Στην εικονική οικονομία που εξετάζεται δεν υπάρχουν αδιανέμητα κέρδη, πράγμα που σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις δεν κρατούν κέρδη προκειμένου να σχηματίσουν αποθεματικά, και
- iv. Στην εξεταζόμενη φανταστική οικονομία, δεν υπάρχει κυβερνητικός τομέας (Γεωργόπουλος, 2019).

Η πρώτη υπόθεση δηλώνει ότι δεν είναι απαραίτητη η προσαρμογή του εισοδήματος λόγω της αλλαγής του συνολικού επιπέδου διαβίωσης. Η δεύτερη, η τρίτη και η τέταρτη υπόθεση οδηγούν όλες στο ίδιο συμπέρασμα, δηλαδή ότι το καθαρό εθνικό προϊόν, το εθνικό εισόδημα και το διαθέσιμο εισόδημα συμπίπτουν:

$$Y = NI = YD$$

Ο John Maynard Keynes ξεκίνησε την έρευνα για την κατανάλωση, η οποία δημοσιεύθηκε το 1936. Στη θεωρία του για τις οικονομικές διακυμάνσεις, ο Keynes έδωσε στη συνάρτηση της κατανάλωσης εξέχουσα θέση. Δεν είχε το πλεονέκτημα της ανάλυσης λεπτομερών δεδομένων για τη συμπεριφορά των μεμονωμένων νοικοκυριών από έρευνες ή συγκεντρωτικών δεδομένων για τη συμπεριφορά ολόκληρης της οικονομίας από τους εθνικούς λογαριασμούς όταν έγραφε τη δεκαετία του 1930, οπότε έκανε κάποιες εικασίες για τη συνάρτηση κατανάλωσης με βάση τη διαίσθηση και τις αιτιακές παρατηρήσεις (Γεωργόπουλος, 2019).

Σύμφωνα με τον Keynes, η οριακή ροπή της κατανάλωσης -η ποσότητα που καταναλώνεται με ένα δολάριο αυξημένου εισοδήματος- κυμαίνεται από μηδέν έως ένα. Με άλλα λόγια, είναι η αναλογική αύξηση της κατανάλωσης που προκύπτει από την αύξηση του εισοδήματος και παραμένει σταθερή και ίδια για κάθε αύξηση του εισοδήματος L . Η θεωρία του προσδιορισμού του εισοδήματος και της απασχόλησης χρησιμοποιεί την ιδέα της οριακής ροπής προς κατανάλωση καθώς και τη μέση ροπή προς κατανάλωση, η οποία περιέχεται στην ακόλουθη εικασία, ως τα κύρια "εργαλεία" της ανάλυσης.

Δεύτερον υποστήριξε ότι, "οι άνθρωποι γενικά και κατά μέσο όρο τείνουν να αυξάνουν την κατανάλωσή τους όταν αυξάνονται τα εισοδήματά τους, αλλά όχι τόσο πολύ όσο τα εισοδήματά τους". Με άλλα λόγια, όταν κάποιος παίρνει ένα επιπλέον δολάριο, συνήθως ξοδεύει ένα μέρος του και αποταμιεύει ένα μέρος του. Αυτό το επίπεδο προγραμματισμένης κατανάλωσης, κατά τη γνώμη του, είναι το προϊόν ενός "βασικού ψυχολογικού νόμου" σύμφωνα με τον οποίο οι μεταβολές στην κατανάλωση είναι πάντα μικρότερες από τις μεταβολές στο διαθέσιμο εισόδημα. Πρότεινε επίσης ότι καθώς το εισόδημα αυξάνεται, η μέση δυναμική της κατανάλωσης - ο λόγος της κατανάλωσης προς το εισόδημα - μειώνεται. Σύμφωνα με την εκτίμησή του, η αποταμίευση είναι ένα "είδος πολυτέλειας" και ότι οι πλούσιοι αποταμιεύουν μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους από ό,τι οι φτωχοί.

Τρίτον, ο Keynes πίστευε ότι το εισόδημα είναι ο πρωταρχικός παράγοντας πρόβλεψης της κατανάλωσης και ότι το επιτόκιο έχει ελάχιστη έως καθόλου επίδραση σε αυτό. Η υπόθεση αυτή έγινε σε πείσμα των πεποιθήσεων των κλασικών οικονομολόγων της προηγούμενης εποχής, οι οποίοι υποστήριζαν ότι ένα υψηλότερο επιτόκιο ενθάρρυνε την αποταμίευση και αποθάρρυνε τις δαπάνες. Αν και ο Keynes αναγνώριζε ότι το επιτόκιο θα μπορούσε θεωρητικά να έχει αντίκτυπο στην κατανάλωση, πίστευε ότι ο αντίκτυπος αυτός θα διαρκούσε μόνο προσωρινά (Γεωργακόπουλος, 2005).

Έχοντας ως υπόβαθρο τις τρεις παραπάνω εικασίες, προκύπτει ότι η συνάρτηση κατανάλωσης του Keynes γράφεται συχνά ως:

$$C = \bar{C} + cy, \quad \bar{C} > 0 \text{ και } 0 < c < 1$$

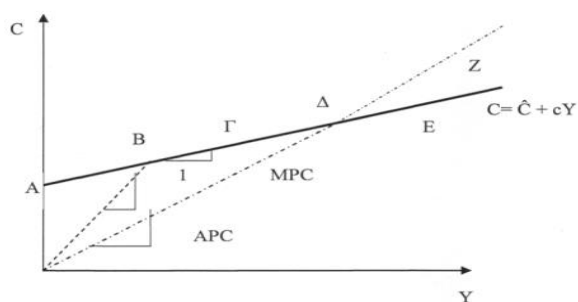
όπου,

C: η πραγματική κατανάλωση

\bar{C} : η αυτόνομη κατανάλωση που δεν εξαρτάται από το εισόδημα

y: το διαθέσιμο εισόδημα

c: η οριακή ροπή προς κατανάλωση

Πηγή: Google Scholar

Διάγραμμα 2.1

Γραμμική συνάρτηση κατανάλωσης

Στο Διάγραμμα 2.1 απεικονίζεται η μορφή της συνάρτησης της κατανάλωσης. Από το διάγραμμα αυτό φαίνεται ότι η συνάρτηση κατανάλωσης είναι μια ευθεία γραμμή. Εφόσον η συνάρτηση κατανάλωσης είναι ευθεία γραμμή, είναι γνωστή ως γραμμική γραμμή. Η γραμμή κατανάλωσης τέμνει τον κατακόρυφο άξονα σε μηδενικά επίπεδα εισοδήματος. Η γραμμή κατανάλωσης τέμνει την ευθεία 45 μοιρών στο σημείο Δ, υποδεικνύοντας ότι το ποσό της

κατανάλωσης είναι ίσο με το ποσό του εισοδήματος. Κάθε σημείο της γραμμής κατανάλωσης για το τμήμα της γραμμής που βρίσκεται πάνω από τη γραμμή 45 μοιρών δείχνει ότι το μέγεθος της κατανάλωσης είναι μεγαλύτερο από το μέγεθος του εισοδήματος. Για το τμήμα της γραμμής κατανάλωσης που βρίσκεται κάτω από τη γραμμή 45 μοιρών, από την άλλη πλευρά, κάθε σημείο δηλώνει ότι το μέγεθος της κατανάλωσης είναι μικρότερο από το αντίστοιχο μέγεθος του εισοδήματος. Το μέγεθος της κατανάλωσης και το μέγεθος του εισοδήματος είναι τελικά ίσα στο σημείο τομής αυτών των δύο γραμμών, της συνάρτησης κατανάλωσης και της γραμμής 45 μοιρών, το οποίο παριστάνεται από το σημείο Δ. Από τα προηγούμενα, είναι σαφές ότι για το τμήμα της γραμμής κατανάλωσης ΑΔ στο γράφημα, η κατανάλωση υπερβαίνει το εισόδημα και ότι οι αποταμιεύσεις δεν επαρκούν επομένως για να το αντισταθμίσουν. Το μέγεθος των αποταμιεύσεων είναι ευνοϊκό και για την ομάδα ΔΖ, επειδή η κατανάλωση είναι χαμηλότερη από το εισόδημα (Γεωργακόπουλος, 2005).

Επισημαίνονται οι ακόλουθες καταστάσεις σε σχέση με τη μορφή της συνάρτησης κατανάλωσης και τις πιθανές τιμές της μέσης και της οριακής ροπής στην κατανάλωση:

- Η μέση και η οριακή ροπή προς κατανάλωση συμπίπτουν, δηλαδή έχουν την ίδια τιμή σε κάθε σημείο της συνάρτησης κατανάλωσης, εάν η συνάρτηση κατανάλωσης έχει γραμμική μορφή και διέρχεται από την αρχή των αξόνων.
- Το ίδιο ισχύει και για τη συγκρίσιμη συνάρτηση εξοικονόμησης. Με άλλα λόγια, περνά επίσης από την έννοια των αξόνων και η μέση και η οριακή ροπή αποταμίευσης είναι σταθερές σε όλη τη συνάρτηση αποταμίευσης (Γεωργακόπουλος, 2019).
- Η μέση και η οριακή ορμή στην κατανάλωση συμπίπτουν και οι δύο και έχουν αριθμητική τιμή μονάδας, εάν γίνει η υπόθεση ότι η συνάρτηση κατανάλωσης έχει γραμμική μορφή και συμπίπτει με την ευθεία 45 μοιρών. Στην περίπτωση αυτή, οι οριζόντιοι άξονες της συνάρτησης εισοδήματος και της συνάρτησης αποταμίευσης είναι παράλληλοι. Ο μηδενικός μέσος όρος και η οριακή ορμή είναι πρόσθετοι παράγοντες που μπορούν να αποταμιευθούν.
- Η μέση και η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι ίσες με μηδέν εάν η συνάρτηση κατανάλωσης είναι παράλληλη με τον οριζόντιο άξονα του εισοδήματος, ενώ η μέση και η οριακή ροπή προς αποταμίευση είναι ίσες με τη μονάδα εάν η συνάρτηση κατανάλωσης είναι παράλληλη με την ευθεία 45 μοιρών.

- Εάν γνωρίζετε τα στοιχεία για τη μέση ή την οριακή ροπή προς αποταμίευση, μπορείτε εύκολα να υπολογίσετε τη μέση ή την οριακή ροπή προς κατανάλωση. Οι παρακάτω τύποι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον υπολογισμό των παραπάνω τιμών:

$$\frac{C}{Y} + \frac{S}{Y} = 1 \qquad \frac{\Delta C}{\Delta Y} + \frac{\Delta S}{\Delta Y} = 1$$

$$\frac{C}{Y} = 1 - \frac{S}{Y} \qquad \frac{\Delta C}{\Delta Y} = 1 - \frac{\Delta S}{\Delta Y}$$

- Η ανάλυση των προηγούμενων ενοτήτων δείχνει ότι, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου η γραμμική συνάρτηση κατανάλωσης υπερβαίνει την αξονική αρχή, η μέση ροπή υπερβαίνει πάντα την οριακή ροπή προς κατανάλωση. Η μέση ροπή προς αποταμίευση λειτουργεί με τον αντίθετο τρόπο από την οριακή ροπή προς αποταμίευση, καθώς είναι μικρότερη στην περίπτωση της γραμμικής συνάρτησης αποταμίευσης (Γεωργακόπουλος, 2019).

Ως αποτέλεσμα, η κεινσιανή συνάρτηση κατανάλωσης είναι γραμμική, έχει κλίση μικρότερη της μονάδας, ισούται με την οριακή ροπή προς κατανάλωση ή c και δεν επηρεάζεται από τις μεταβολές του εισοδήματος. Αυτό δηλώνει ότι όταν το διαθέσιμο εισόδημα ενός ατόμου, του νοικοκυριού του ή της οικονομίας αυξάνεται, το ίδιο ισχύει και για το ποσό που είναι προσβάσιμο για κατανάλωση (*ceteris paribus*). Η παράμετρος της αυτόνομης κατανάλωσης, η οποία συμβολίζεται με τα αρχικά C , αντιπροσωπεύει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι θα ξόδευαν τα χρήματά τους εάν δεν είχαν εισόδημα. Οι άνθρωποι εξακολουθούν να χρειάζονται να καταναλώνουν για να υπάρχουν ακόμη και όταν δεν υπάρχουν επί του παρόντος χρήματα. Πραγματοποιώντας αγορές, ρευστοποιώντας περιουσιακά στοιχεία ή ακόμη και δανειζόμενα χρήματα, τα νοικοκυριά μπορούν να συμμετάσχουν σε αυτόνομη κατανάλωση. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι ο λόγος των μεταβολών στην κατανάλωση προς τις μεταβολές στο ποσό του εισοδήματος που καταναλώνεται. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση έχει την ίδια κλίση με τη γραμμή κατανάλωσης, η οποία δείχνει πώς η κατανάλωση αυξάνεται καθώς αυξάνεται το εισόδημα:

$$OPK = \frac{dC}{dY} = c$$

Η συνάρτηση κατανάλωσης αποτυπώνει τα τρία κενύσιανά χαρακτηριστικά. Τα υψηλότερα εισοδήματα οδηγούν σε υψηλότερη κατανάλωση καθώς και σε υψηλότερη αποταμίευση, καθώς η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι μεταξύ μηδέν και ένα, ικανοποιώντας την πρώτη ιδιότητα. Η καμπύλη της συνάρτησης κατανάλωσης ικανοποιεί επίσης τη δεύτερη αρχή του Keynes επειδή η μέση ροπή προς κατανάλωση (MPK) (Aslam, 2017) είναι :

$$MPK = \frac{C}{Y} = \frac{\bar{C}}{\bar{Y}} + c$$

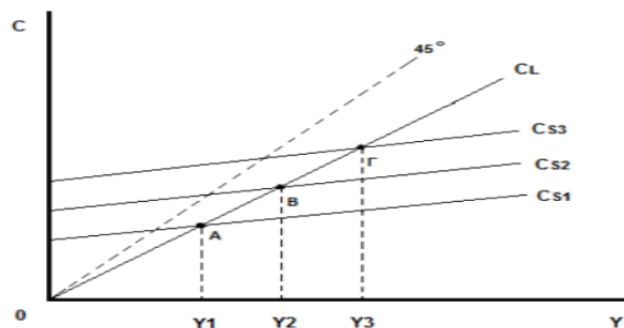
Ο λόγος της κατανάλωσης προς το εισόδημα χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό της μέσης ροπής προς κατανάλωση, η οποία αντιπροσωπεύει το ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται για κατανάλωση. Λόγω της συρρίκνωσης του όρου C/Y , η μέση ροπή προς κατανάλωση μειώνεται όσο αυξάνεται το Y . Επομένως, εάν η συνάρτηση κατανάλωσης είναι γραμμική, $MPK > OPK$, όπου η OPK αυξάνεται με το εισόδημα αλλά η MPK μειώνεται. Εάν η συνάρτηση κατανάλωσης είναι μη γραμμική, ωστόσο, η OPK θα μειώνεται επίσης καθώς αυξάνεται το εισόδημα. Τέλος, ο τρίτος νόμος του Keynes υποστηρίζεται από το γεγονός ότι το επιτόκιο δεν αποτελεί συστατικό στοιχείο της εξίσωσης που καθορίζει την κατανάλωση (Bonsu & Muzindutsi, 2017).

2.3 Η υπόθεση του σχετικού εισοδήματος του Duesenberry

Ο Duesenberry ήταν ο πρώτος που αμφισβήτησε επίσημα την υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος, διατυπώνοντας μια ξεχωριστή εναλλακτική υπόθεση. Σύμφωνα με την υπόθεση του σχετικού εισοδήματος, η συμπεριφορά των καταναλωτών επηρεάζεται από μεταβλητές άλλες από τη δική τους χρησιμότητα ή το τρέχον εισόδημα, όπως οι ενέργειες άλλων πελατών και το δικό τους προηγούμενο εισόδημα. Η θεωρία αυτή λαμβάνει υπόψη τα φυσικά χαρακτηριστικά των καταναλωτών καθώς και τους οικονομικούς, κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των καταναλωτών. Σύμφωνα με τον Duesenberry, τα καταναλωτικά πρότυπα που είναι κοινά στο συγκεκριμένο τοπικό κοινωνικό περιβάλλον ενός ατόμου έχουν αντίκτυπο τόσο στη συμπεριφορά του ως καταναλωτή όσο και στη χρησιμότητα που αντλεί από την αγορά ενός προϊόντος. Η τρέχουσα καταναλωτική του συμπεριφορά συνδέεται και επηρεάζεται από το επίπεδο δαπανών στο

παρελθόν. Ενώ μια μείωση του εισοδήματος δεν υποδηλώνει απαραίτητα μείωση των τρεχουσών δαπανών, θα του επιτρέψει να ικανοποιήσει περισσότερες απαιτήσεις, επομένως πιθανότατα θα δανειστεί για να μην δει το βιοτικό του επίπεδο να μειώνεται (Bonsu & Muzindutsi, 2017).

Εάν το εισόδημα όλων των νοικοκυριών σε μια οικονομία αυξηθεί κατά το ίδιο ποσό, η σχετική θέση κανενός νοικοκυριού στην κλίμακα εισοδήματος δεν αλλάζει και κάθε νοικοκυριό διατηρεί την ίδια μέση προθυμία για κατανάλωση. Εάν το εισόδημα αυξάνεται σε μια οικονομία χωρίς να αλλάζει ο τρόπος κατανομής του, η μέση προθυμία κατανάλωσης δεν αλλάζει. Επιπλέον, το φαινόμενο της μίμησης θα λειτουργήσει με τέτοιο τρόπο ώστε τα νοικοκυριά με εισόδημα κάτω του μέσου όρου να έχουν σχετικά υψηλή ροπή προς κατανάλωση, καθώς τα νοικοκυριά αυτά θα προσπαθήσουν να αυξήσουν την κατανάλωσή τους σε σχέση με εκείνη της κοινωνίας στην οποία κατοικούν. Οι οικογένειες με εισοδήματα άνω του μέσου όρου θα έχουν χαμηλότερη τάση για κατανάλωση κατά μέσο όρο, καθώς μπορούν να ξοδεύουν μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους για τα πράγματα που χρειάζονται. Ως εκ τούτου, η μέση προθυμία για κατανάλωση θα μειώνεται όσο αυξάνεται το επίπεδο του εισοδήματος σε ένα τυχαίο δείγμα οικογενειών (Bonsu & Muzindutsi, 2017).

Πηγή: Google Scholar

Διάγραμμα 2.2

Θεωρία του σχετικού εισοδήματος

Στο Διάγραμμα 2.2 απεικονίζεται η τάση της δυναμικής της μέσης ροπής για κατανάλωσης να μειώνεται όσο αυξάνεται το εισόδημα. Από το διάγραμμα αυτό φαίνεται ότι κάθε αύξηση του εισοδήματος συνεπάγεται βραχυπρόθεσμη μεταβολή της καμπύλης κατανάλωσης. Η μέση δυναμική της κατανάλωσης στα σημεία A και B είναι η ίδια με εκείνη της μακροχρόνιας συνάρτησης κατανάλωσης CL. Αυτό υποδηλώνει ότι αν το εισόδημα ενός ατόμου αυξάνεται

σταθερά, η κατανάλωσή του θα ακολουθήσει τελικά την CL, ενώ αν μειωθεί ξαφνικά, θα κάνει τελικά το ίδιο πράγμα.

Η προτεινόμενη από τον Duesenberry στρατηγική σχετικής κατανάλωσης έχει στέρεη κοινωνική και ψυχολογική βάση και φαίνεται να είναι εξαιρετικά πειστική. Μετά τη δεκαετία του 1950, ωστόσο, οι οικονομολόγοι την απέρριψαν. Ένας λόγος γι' αυτό μπορεί να είναι ότι, σε αντίθεση με τον Keynes, τον Modigliani, τον Brumberg και τον Friedman, η μέθοδος του σχετικού εισοδήματος δεν παρήγαγε ποτέ ένα οπτικά ελκυστικό διαγραμματικό πλαίσιο κατάλληλο για χρήση στην τάξη με διακριτές διαφορικές προβλέψεις και επιπτώσεις στην πολιτική. Η θέση του Duesenberry θα μπορούσε να αγνοηθεί και για έναν δεύτερο λόγο, δηλαδή για την απουσία συζήτησης των δύο πρωταρχικών εμπειρικών επιχειρημάτων σχετικά με την κατανάλωση. Τα επιχειρήματα αυτά επικεντρώνονται στη μέση κλίση της μακροχρόνιας σταθερότητας της κατανάλωσης στο σύνολό της και στην πιο επίπεδη κλίση της βραχυχρόνιας συνάρτησης κατανάλωσης σε σύγκριση με τη μακροχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης ως συνάρτηση του εισοδήματος. Οι συστάσεις που διατύπωσε ο Duesenberry μπορεί να απορρίφθηκαν λόγω των ψυχρών επιδράσεων της πολιτικής του Ψυχρού Πολέμου.

Οι θεωρίες του Duesenberry θα μπορούσαν εύκολα να έχουν στρεβλωθεί προς τις ανησυχίες για την ισότητα και την ισονομία, οι οποίες είχαν προτεραιότητα στις σοσιαλιστικές χώρες λόγω της έμφασης που έδιναν στο σχετικό εισόδημα και την κατανάλωση. Τα επιχειρήματα για τη σχετική ευημερία μπορεί να μην είχαν συμπεριληφθεί στη νεοκλασική οικονομική θεωρία λόγω της τάσης του Duesenberry να τα χρησιμοποιεί για να υποστηρίξει ανησυχίες που σχετίζονται με την ισότητα κατά τη διάρκεια μιας περιόδου κατά την οποία οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση εμπλέκονταν σε μια παγκόσμια γεωπολιτική σύγκρουση (Bonsu & Muzindutsi, 2017).

2.4 Η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος του Milton Friedman

Η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος αναπτύχθηκε από τον βραβευμένο με Νόμπελ Μίλτον Φρίντμαν στο έργο του "A Theory of the Consumption Function" του 1957, το οποίο είχε σημαντικό αντίκτυπο στον τομέα της οικονομικής έρευνας. Η υπόθεση αυτή βασίστηκε στην ιδέα ότι υπάρχουν διαφορετικά είδη εισοδήματος, το τελευταίο από τα οποία καθορίζει τις τρέχουσες δαπάνες των ανθρώπων. Ενώ οι προβλεπόμενες μελλοντικές ροές εσόδων που σχετίζονται με την εργασία και το προβλεπόμενο μελλοντικό οικονομικό ή φυσικό κεφάλαιο

αντιπροσωπεύονται από το μόνιμο εισόδημα, το μεταβατικό εισόδημα θεωρείται ως σποραδικό και ακανόνιστο εισόδημα (Cooper & Dynan, 2016).

Η προσέγγιση Friedman, η οποία είναι παρόμοια με τη θεωρία του κύκλου ζωής, καθώς δίνει σημαντική έμφαση σε μικροοικονομικά θέματα και κάνει την υπόθεση ότι τα νοικοκυριά επιλέγουν την τρέχουσα κατανάλωσή τους, ενώ δεσμεύονται από το διαχρονικό εισόδημα. Είναι σαφές ότι το θεμελιώδες δόγμα της θεωρίας του Friedman είναι η αντίληψη ότι οι σημερινές δαπάνες καθορίζονται από τα μελλοντικά έσοδα. Αν γίνει η υπόθεση ότι ένα άτομο λαμβάνει πληρωμή την πρώτη κάθε μήνα, δεν προκύπτει ότι η κατανάλωσή του θα κατανεμηθεί ομοιόμορφα σε ολόκληρο τον μήνα. Αν αυτό δεν συμβαίνει, ο καταναλωτής θα πρέπει να δανείζεται χρήματα κάθε μήνα για να καλύψει τα καθημερινά του έξοδα. Η πηγή ολόκληρου του εισοδήματος είναι:

$$Y = Y_t + Y_p$$

όπου Y είναι το τρέχον εισόδημα, Y_t το παροδικό εισόδημα και Y_p το μόνιμο εισόδημα.

Η συνολική κατανάλωση είναι της μορφής:

$$C = C_t + C_p$$

όπου C_t , C_p και C αντιπροσωπεύουν την προσωρινή, τη μόνιμη και την τρέχουσα κατανάλωση, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τον Friedman, το επιτόκιο, η καθαρή αξία των περιουσιακών στοιχείων και το ανθρώπινο κεφάλαιο επηρεάζουν το μόνιμο εισόδημα. Αυτός είναι ένας σημαντικός τρόπος με τον οποίο η ιδέα του μόνιμου εισοδήματος διαφέρει από άλλα μοντέλα κατανάλωσης. Ο ορισμός της ιδέας του μόνιμου εισοδήματος στο Y_p καθιστά σαφές ότι συνδέεται με την ιδέα της παρούσας αξίας του εισοδήματος. Σύμφωνα με τον Friedman, το σύνολο του τρέχοντος και του αναμενόμενου μελλοντικού εισοδήματος, συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε εισοδήματος που λαμβάνεται από την εργασία ή την απόδοση των περιουσιακών στοιχείων, αποτελεί την παρούσα αξία του εισοδήματος. Εναλλακτικά, η παρούσα αξία του εισοδήματος μπορεί να υπολογιστεί χρησιμοποιώντας το σύνολο του φυσικού κεφαλαίου, του πλούτου και του ανθρώπινου κεφαλαίου. Το φυσικό κεφάλαιο παρέχεται από την τρέχουσα συσσώρευση

πλούτου, αλλά το ανθρώπινο κεφάλαιο υπολογίζεται χρηματικά ως η παρούσα προπληρωμένη αξία όλων των μελλοντικών αποδοχών από την εργασία. Συνεπώς, το μόνιμο εισόδημα δίνεται από τη σχέση:

$$Y_p = r PV$$

όπου PV είναι η παρούσα αξία των αναμενόμενων μελλοντικών αποδόσεων των υλικών και εργασιακών πόρων ενός νοικοκυριού και r είναι το επιτόκιο. Όσον αφορά το τρέχον εισόδημα, διαφέρει από το μόνιμο εισόδημα. Η διαφορά μεταξύ βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων πηγών εισοδήματος είναι το προσωρινό εισόδημα. Με άλλα λόγια, το βραχυπρόθεσμο εισόδημα είναι η διαφορά μεταξύ της μακροπρόθεσμης τάσης του τρέχοντος εισοδήματος και των βραχυπρόθεσμων διακυμάνσεών του. Τα χρήματα από το προσωρινό συστατικό του εισοδήματος δεν επηρεάζουν τη συνάρτηση κατανάλωσης, η οποία εξαρτάται από το μόνιμο εισόδημα. Κατά συνέπεια, παρέχεται από τη σχέση:

$$C = k \times Y_p$$

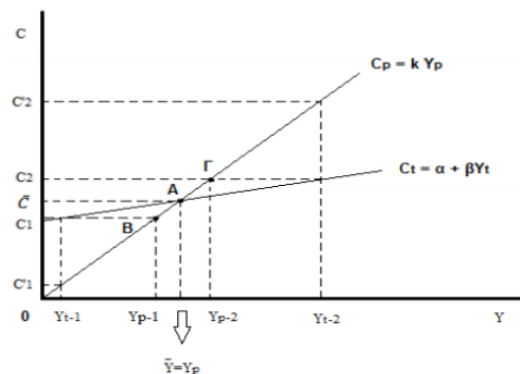
όπου ο συντελεστής k δείχνει πόσο από το μόνιμο εισόδημα στηρίζει τη μόνιμη κατανάλωση, καθώς και τον σταθερό λόγο της κατανάλωσης προς το μόνιμο εισόδημα.

Ο συντελεστής k της συνάρτησης μόνιμης κατανάλωσης επηρεάζεται από την αναλογία ανθρώπινου/φυσικού κεφαλαίου, το επιτόκιο (κόστος ευκαιρίας) και άλλους διαφορούμενους παράγοντες όπως η ηλικία, η σύνθεση, το μέγεθος της οικογένειας και οι προτιμήσεις. Εάν ένα νοικοκυριό έχει προτιμήσεις που ευνοούν την τρέχουσα κατανάλωση, το k θα είναι σχετικά μεγαλύτερο. Το K και το επιτόκιο συνδέονται αντιστρόφως ανάλογα. Καθώς τα επιτόκια αυξάνονται, το κόστος ευκαιρίας, ή η απώλεια τόκων που συνδέεται με την κατανομή των πόρων στην κατανάλωση, αυξάνεται, με αποτέλεσμα τη μείωση του k . Επιπλέον, ο λόγος του ανθρώπινου προς το φυσικό κεφάλαιο και το k έχουν αντίστροφη σχέση. Καθώς ο λόγος αυτός μειώνεται, αυξάνεται η ικανότητα του νοικοκυριού να ρευστοποιήσει κάποια από τα περιουσιακά του στοιχεία στο μέλλον, αν χρειαστεί, και το νοικοκυριό βιώνει ένα αίσθημα ασφάλειας, αντίστοιχα. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα ένα αρκετά μεγάλο k . (Cooper & Dynan, 2016).

Η έννοια του μόνιμου εισοδήματος, σύμφωνα με τον M. Friedman, βασίζεται σε τέσσερις υποθέσεις, τις οποίες πολλοί ακαδημαϊκοί έχουν αμφισβητήσει:

- i. Δεν υπάρχει σχέση μεταξύ της προσωρινής κατανάλωσης και του μόνιμου εισοδήματος.
- ii. Το προσωρινό εισόδημα και η κατανάλωση δεν συμβαδίζουν.
- iii. Δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του προσωρινού και του μόνιμου εισοδήματος.
- iv. Επειδή το θετικό διαθέσιμο εισόδημα εξισορροπεί σταδιακά το αρνητικό προσωρινό εισόδημα με την πάροδο του χρόνου, το μόνιμο εισόδημα ισούται τελικά με το μηδέν κατά μέσο όρο. Επιπλέον, η μέση παροδική κατανάλωση είναι μηδενική.

Στο Διάγραμμα 2.3 απεικονίζεται η συνάρτηση κατανάλωσης C_p , η οποία αναφέρεται στην υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος και έχει προκύψει από στοιχεία χρονολογικών σειρών και τη συνάρτηση C_t , η οποία προκύπτει από διαστρωματικά δεδομένα και αντιπροσωπεύει τη βραχυχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης.

Πηγή: Google Scholar

Διάγραμμα 2.3

Θεωρία του μόνιμου εισοδήματος

Στο σημείο A το μέσο εισόδημα $\bar{Y}_t = Y_p$, επειδή η εισοδηματική αυτή τάξη (\bar{Y}_t) περιλαμβάνει τα ίδια ποσοστά ατόμων με παροδικά υψηλά και χαμηλά μόνιμα εισοδήματα, με συνέπεια $C = C_p$. Κάτω του σημείου A, η $C_1 > \bar{C}_1$, όπου η \bar{C}_1 προκύπτει από τη σχέση του μόνιμου εισοδήματος με τη μόνιμη κατανάλωση, ενώ η C_1 αντιστοιχεί στο Y_{p-1} επίπεδο μόνιμου εισοδήματος. Τα επίπεδα κατανάλωσης εμφανίζουν έτσι αρνητικό μεταβατικό

εισόδημα και η συμπεριφορά αυτή παραμένει καθ' όλη τη διάρκεια της υφιστατικής φάσης. Από την άλλη πλευρά, το μεταβατικό εισόδημα είναι σημαντικό αλλά δεν έχει καμία επίδραση στη μακροπρόθεσμη δαπάνη όταν τα επίπεδα εισοδήματος είναι πάνω από το μέσο όρο Y . Αυτό ισχύει ακόμη και κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής ανάκαμψης. Λάβετε υπόψη ότι η κατανάλωση, είτε σε χαμηλά είτε σε υψηλά επίπεδα εισοδήματος, τελικά καθορίζεται και επιλέγεται σύμφωνα με το μόνιμο εισόδημα (Wolf, 2010).

2.5 Η υπόθεση του κύκλου ζωής

Στη δεκαετία του 1950, οι οικονομολόγοι Richard Brumberg, Albert Ando και Franco Modigliani εξέτασαν πώς συμπεριφέρεται η συνάρτηση κατανάλωσης. Μετά από εκτεταμένη έρευνα, ο Μοντιλιάνι διαπίστωσε ότι το εισόδημα των ανθρώπων μεταβάλλεται συστηματικά κατά τη διάρκεια της ζωής τους και ότι η αποταμίευση τους επιτρέπει να μεταβαίνουν από το υψηλό εισόδημα στο χαμηλό εισόδημα. Η προσέγγιση που χρησιμοποιείται για την περιγραφή της καταναλωτικής συμπεριφοράς είναι γνωστή ως "θεωρία του κύκλου ζωής". Προκειμένου να προγραμματίσουν καλύτερα την κατανάλωσή τους κατά τη διάρκεια της ζωής τους, οι άνθρωποι προγραμματίζουν τις δαπάνες και την αποταμιευτική τους συμπεριφορά για μεγάλες χρονικές περιόδους (Mankiw, 2002).

Η υπόθεση του κύκλου ζωής υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι αποταμιεύουν χρήματα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι θα έχουν πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης για τη μελλοντική τους κατανάλωση καθώς θα μεγαλώνουν.

Η συνταξιοδότηση παίζει σημαντικό ρόλο στο πώς μεταβάλλεται το εισόδημα ενός ατόμου κατά τη διάρκεια της ζωής του. Οι άνθρωποι αναμένουν μείωση του εισοδήματός τους μόλις σταματήσουν να εργάζονται, κάτι που συνήθως συμβαίνει γύρω στην ηλικία των 65 ετών. Επιδιώκουν συνειδητά να διατηρήσουν το βιοτικό τους επίπεδο ή το επίπεδο κατανάλωσής τους και ένας τρόπος για να το κάνουν αυτό είναι να αποταμιεύουν χρήματα όσο εργάζονται. Η συνάρτηση κατανάλωσης μπορεί να μεταβάλλεται ως αποτέλεσμα αυτού του κινήτρου αποταμίευσης. Η συνάρτηση κατανάλωσης ως αποτέλεσμα της θεωρίας του Modigliani είναι η εξής:

$$C = aWR + cYL$$

όπου,

a: οριακή ροπή προς κατανάλωση με βάση τον πλούτο

c: οριακή ροπή προς κατανάλωση με βάση το εισόδημα από εργασία

YL: εισόδημα από εργασία

WR: πραγματικός πλούτος

Αν κάποιος πιστεύει ότι θα ζήσει NL χρόνια, θα εργαστεί και θα κερδίσει WL χρόνια, και στη συνέχεια θα ζήσει ως συνταξιούχος για $(NL-WL)$ χρόνια, αυτό το άτομο μπορεί να κάνει λάθος. Ο καταναλωτής πρέπει να αξιολογήσει προσεκτικά τον βαθμό κατανάλωσης που θέλει να επιλέξει, προκειμένου να διατηρήσει ένα ομαλό και σταθερό επίπεδο κατανάλωσης καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Οι αποταμιεύσεις μπορούν να αξιοποιηθούν για την πληρωμή μελλοντικών δαπανών, εφόσον θεωρηθεί ότι δεν αποφέρουν τόκους. Πρέπει να σκεφτούμε τις επιλογές κατανάλωσης αφού επικεντρωθούμε στο εισόδημα από εργασία YL και αγνοήσουμε το εισόδημα από περιουσιακά στοιχεία. Καθώς ο εργασιακός βίος μετριέται σε WL έτη, το εισόδημα από την εργασία κατά τη διάρκεια της ζωής θα είναι $(YL * WL)$ ή το ετήσιο εισόδημα πολλαπλασιασμένο με τον αριθμό των ετών εργασίας. Η συνολική κατανάλωση για ένα άτομο δεν μπορεί να υπερβαίνει αυτό το εισόδημα (Bonsu & Muzindutsi, 2017).

Ας υποθέσει ότι κάποιος θέλει να κατανείμει το κόστος κατανάλωσης που προκύπτει κατά τη διάρκεια της ζωής του, ώστε να διασφαλίσει μια σταθερή ροή κατανάλωσης. Το άτομο αυτό απολαμβάνει να τρώει την ίδια ποσότητα κάθε φορά. Ως αποτέλεσμα, αυτό το κριτήριο συνεπάγεται ότι η κατανάλωση καθορίζεται από το εισόδημα κατά τη διάρκεια της ζωής και όχι από το τρέχον εισόδημα. Τα έξοδα κατανάλωσης και το εισόδημα αποκτώνται και τα δύο κατά τη διάρκεια του ίδιου χρονικού διαστήματος. Αυτό δηλώνει ότι το σύνολο των χρημάτων που κερδίζονται κατά τη διάρκεια αυτής της χρονικής περιόδου είναι ίσο με το επίπεδο κατανάλωσης C , το οποίο είναι σταθερό στο χρόνο, πολλαπλασιασμένο επί τον αριθμό των ετών NL :

$$C * NL = YL * WL \quad (2.1)$$

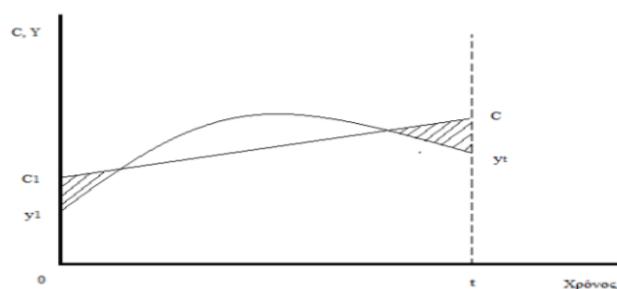
Αν διαιρεθεί η σχέση (2.1) με NL , προκύπτει η σχέση (2.2) όπου αναπαριστά την κατανάλωση ανά έτος, η οποία είναι ανάλογη με το εισόδημα από εργασία.

$$C = \frac{WL}{NL} * YL \quad (2.2)$$

Ο συντελεστής εργασίας WL/NL παρέχει τον αριθμό των ετών εργασίας κατά τη διάρκεια της ζωής. Δεδομένου ότι ο λόγος του εισοδήματος από εργασία που καταναλώνεται σε κάθε έτος μιας οικονομικά παραγωγικής ζωής είναι ίσος με τον λόγο των ετών εργασίας προς τα έτη ζωής, η προαναφερθείσα εξίσωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την απόδειξη αυτού του γεγονότος. Μια συνάρτηση αποταμίευσης είναι το αντίθετο της σχέσης (2.2). Οι αποταμιεύσεις είναι ίσες με το εισόδημα μείον την κατανάλωση, με αποτέλεσμα να προκύπτει η σχέση (2.3) που παρουσιάζεται παρακάτω:

$$S = YL - C = YL * \frac{NL - WL}{NL} \quad (2.3)$$

Σύμφωνα με τον παραπάνω υπολογισμό, οι αποταμιεύσεις ενός ατόμου κατά τη διάρκεια των ετών εργασίας του θα πρέπει να ισοδυναμούν με ένα ποσοστό του εισοδήματός του ή με τον λόγο των υπολειπόμενων ετών εργασίας προς τον αριθμό των ετών μέχρι τη συνταξιοδότηση (Cooper & Dynan, 2016).

Πηγή: Google Scholar

Διάγραμμα 2.4

Ροές εισοδήματος και κατανάλωσης για ένα άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής

Στο Διάγραμμα 2.4 απεικονίζονται οι ροές εισοδήματος και κατανάλωσης για ένα άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής. Από το διάγραμμα αυτό φαίνεται ότι η εξέλιξη της κατανάλωσης παρουσιάζει μία ομαλή μακροχρόνια συμπεριφορά, όπου η τροχιά ή η ροή εισοδήματος του ατόμου κατά τη διάρκεια της ζωής του χαρακτηρίζεται αρχικά από έντονα ανοδική τάση και τελικά από έντονα πτωτική τάση.

Αν ληφθεί ένα τυχαίο δείγμα του πληθυσμού και ταξινομηθεί κατά εισοδηματικές τάξεις, οι χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις θα περιλαμβάνουν ένα σχετικά υψηλότερο ποσοστό ατόμων που βρίσκονται στις τάξεις αυτές, διότι είναι στην αρχή ή το τέλος της επαγγελματικής τους ζωής ή έχουν εγκαταλείψει την παραγωγική δραστηριότητα. Η σχετικά υψηλή μέση ροπή για κατανάλωση των ατόμων αυτών θα έχει ως συνέπεια την παρουσίαση υψηλότερης μέσης ροπής για κατανάλωση στις χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις. Αντιθέτως, οι υψηλότερες εισοδηματικές τάξεις θα περιλαμβάνουν ένα σχετικά μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων που βρίσκονται στις τάξεις αυτές λόγω ότι είναι στη μέση περίοδο της ζωής τους, όπου τα εισοδήματα είναι σχετικά υψηλότερα. Ως αποτέλεσμα, τα άτομα αυτά θα έχουν σχετικά χαμηλότερη μέση ροπή για κατανάλωση και, για τον λόγο αυτόν, η μέση ροπή για κατανάλωση των υψηλότερων εισοδηματικών τάξεων θα παρουσιάζεται μειωμένη (Πετράκη-Κώττη & Κώττης, 2001).

Σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής, η κατανάλωση ενός ατόμου κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου επηρεάζεται από τον τρόπο με τον οποίο κατανέμεται το προβλεπόμενο εισόδημά του κατά τη διάρκεια της ζωής του στο χρόνο. Αυτό εξηγεί γιατί οι έρευνες που χρησιμοποιούν διαστρωματικά δεδομένα δείχνουν ότι η μέση τάση για κατανάλωση μειώνεται όσο αυξάνεται το εισόδημα του νοικοκυριού, υποδεικνύοντας ότι η οριακή τάση για κατανάλωση είναι μικρότερη από τον μέση (Cooper & Dynan, 2016).

2.6 Συμπεράσματα Θεωριών

Ενώ η υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος του Keynes, έχει επιβεβαιωθεί εμπειρικά στη βραχυχρόνια περίοδο, η προσπάθεια εφαρμογής αυτού του υποδείγματος στη μακροχρόνια περίοδο αποδείχθηκε λιγότερο επιτυχής και οι έρευνες από το 1936 και μετά παρουσίασαν ότι υπάρχουν πολλοί άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της κατανάλωσης (Paik, 2015). Έτσι, η κεινσιανή θεωρία τέθηκε υπό εμπειρική αμφισβήτηση και οδήγησε στην εμφάνιση άλλων θεωριών για την κατανάλωση (οι κυριότερες από τις οποίες αναλύονται συνοπτικά παρακάτω),

που διατυπώθηκαν από διάφορους οικονομολόγους και βασίστηκαν σε διαφορετικούς βασικούς παράγοντες της κατανάλωσης, εκτός από το διαθέσιμο εισόδημα.

Ο Duesenberry (1948), αμφισβήτησε την υπόθεση της ανεξαρτησίας της ατομικής κατανάλωσης του Keynes και υποστήριξε ότι οι καταναλωτικές συνήθειες και οι αποφάσεις αποταμίευσης των νοικοκυριών είναι αλληλεξαρτώμενες από τη συμπεριφορά κάθε άλλου ατόμου, η οποία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το κοινωνικό τους περιβάλλον (Ezeji & Ajudua, 2015). Ο ίδιος υποστήριξε ότι η αλληλεξάρτηση στην καταναλωτική συμπεριφορά αναφέρεται κυρίως στη θεωρία και στους προσδιοριστικούς παράγοντες της καταναλωτικής συμπεριφοράς και όχι στη συνολική κατανάλωση (Bonsu & Muzindutsi, 2017). Επομένως, το ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται στην κατανάλωση δεν εξαρτάται μόνο από το απόλυτο αλλά και από το σχετικό εισόδημα των νοικοκυριών. Ως εκ τούτου, αναμένεται αναλογική σχέση μεταξύ της συνολικής κατανάλωσης και του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος.

Ο Friedman (1957) υποστηρίζει ότι η συνολική κατανάλωση των ατόμων καθορίζεται σύμφωνα με το μακροπρόθεσμο μόνιμο εισόδημα (με άλλα λόγια, το αναμενόμενο μακροπρόθεσμο μέσο εισόδημα) αντί του τρέχοντος επιπέδου εισοδήματος (Bonsu & Muzindutsi, 2017). Εν ολίγοις, η θεωρία αυτή βασίζεται στο γεγονός ότι οι ορθολογικοί καταναλωτές χρησιμοποιούν το μόνιμο (αναμενόμενο και προγραμματισμένο) και όχι το τρέχον εισόδημα για να λάβουν μια καταναλωτική απόφαση. Ως εκ τούτου, δίνει έμφαση στις διακυμάνσεις των επιτοκίων και στις μεταβολές του πλούτου (Ezeji & Ajudua, 2015). Επιπλέον, ο Friedman (1957) κάνει διάκριση μεταξύ μόνιμης και παροδικής κατανάλωσης, καθώς οι καταναλωτικές δαπάνες αφορούν την αγορά διαρκών καταναλωτικών αγαθών, τα οποία δεν θα πρέπει να περιλαμβάνονται στην τρέχουσα κατανάλωση, καθώς συνεχίζουν να προσφέρουν διαρκή χρησιμότητα. Λαμβάνει επίσης υπόψη τα μακροπρόθεσμα μέτρα οικονομικής πολιτικής, όπως οι φορολογικές ρυθμίσεις, τα οποία θα επηρεάσουν το μόνιμο και όχι το προσωρινό καταναλωτικό εισόδημα, ωστόσο, δεν κάνει ρητή αναφορά στους δημογραφικούς παράγοντες (Fazel, 2005).

Η θεωρία, την οποία ανέπτυξαν οι Ando and Modigliani (1963) τη δεκαετία του 1950, υποστηρίζει ότι τα ατομικά σχέδια κατανάλωσης κατά τη διάρκεια της ζωής βασίζονται κυρίως στο αναμενόμενο εισόδημα κατά τη διάρκεια της ζωής και όχι στο τρέχον εισόδημα. Οι καταναλωτές προσπαθούν να βελτιστοποιήσουν τη χρησιμότητά τους κατά τη διάρκεια της ζωής τους, λαμβάνοντας υπόψη τον πλούτο και το τρέχον εισόδημά τους. Αυτό δηλώνει ότι η

διοίκηση μιας επιχείρησης θα πρέπει να αξιολογήσει τα δημογραφικά στοιχεία μιας περιοχής, όπως η ηλικιακή κατανομή, καθώς θα πρέπει να στοχεύσει σε δύο ομάδες καταναλωτών, δηλαδή τους νέους και τους ηλικιωμένους, οι οποίοι έχουν στη διάθεσή τους διάφορα χρονικά περιθώρια.

Η συνάρτηση κατανάλωσης εξετάστηκε περαιτέρω και οι λόγοι της βρέθηκαν μέσω εμπειρικής έρευνας, χρησιμοποιώντας ως μοντέλο την κενυσιανή ανάλυση. Ως αποτέλεσμα αυτής της εργασίας δημιουργήθηκαν νέες θεωρίες για την κατανάλωση, οι οποίες βασίστηκαν στην κενυσιανή θεωρία, ενώ παράλληλα έδωσαν έμφαση στη σημασία της συστηματικής καταναλωτικής συμπεριφοράς των ατόμων. Οι τρεις ιδέες που απέκτησαν τη μεγαλύτερη απήχηση από το 1936 και μετά είναι ο κύκλος ζωής, το σχετικό εισόδημα και το αιώνιο εισόδημα. Σύμφωνα με τη θεωρία του σχετικού εισοδήματος, το επίπεδο κατανάλωσης ενός καταναλωτή επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το πόσα χρήματα διαθέτει σε σύγκριση με άλλα άτομα του περιβάλλοντός του. Από την άλλη πλευρά, οι θεωρίες του κύκλου ζωής και του μόνιμου εισοδήματος εξετάζουν το ύψος της κατανάλωσης με την πάροδο του χρόνου, εάν οι καταναλωτές συμπεριφέρονται με τρόπο που μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά τους κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Οι δύο αυτές θεωρίες βασίζονται στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο και προσφέρουν τις καλύτερες θεωρητικές και εμπειρικές μεθόδους για την εξέταση της συνολικής κατανάλωσης σε ολόκληρη την οικονομία. Επιπλέον, στοχεύουν σε διάφορες πτυχές της καταναλωτικής συμπεριφοράς με τρόπους που αλληλεπικαλύπτονται ή αλληλοσυμπληρώνονται. Οι μετακενυσιανές θεωρίες κατανάλωσης έχουν, ωστόσο, δεχθεί σφοδρά πυρά, με τις ακόλουθες ανησυχίες να λαμβάνουν σημαντική έμφαση.

Σε σύγκριση με την έννοια του μόνιμου εισοδήματος, η θεωρία του σχετικού εισοδήματος υπολείπεται, διότι υπερβάλλει στην πιθανότητα ότι ο προηγούμενος προσωρινός πλούτος θα οδηγήσει σε μελλοντικό υψηλότερο εισόδημα. Η θεωρία του σχετικού εισοδήματος βασίζεται σε ψυχολογικούς και κοινωνιολογικούς και όχι σε οικονομικούς λόγους, σε αντίθεση με την υπόθεση του κύκλου ζωής, η οποία εξετάζει τις προσδοκίες και τη συνολική ροή του χρήματος.

Η θεωρία του Friedman δυσχεραίνει τη σύγκριση των αποτελεσμάτων και διαφοροποιεί τις καταναλωτικές δαπάνες από τις καταναλωτικές δαπάνες, διαφοροποιώντας και μειώνοντας τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις των δαπανών. Αν και οι υποθέσεις της θεωρίας του κύκλου ζωής είναι λιγότερο αυθαίρετες από αυτές του Friedman, είναι πιο δύσκολο να υπολογιστεί η τρέχουσα αξία του καταναλωτικού πλούτου με αυτήν (Vinjiki & Bosna, 2015).

Εν κατακλείδι, η κεϋνσιανή υπόθεση έδωσε το έναυσμα για ένα πλαίσιο περαιτέρω διερεύνησης της θεωρίας της κατανάλωσης. Σύμφωνα με την κεϋνσιανή υπόθεση, δεν υπάρχει αύξηση της ενεργού ζήτησης και η δημοσιονομική δράση είναι απαραίτητη για την αποφυγή ύφεσης, εφόσον η μακροχρόνια αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης είναι μικρότερη από την αύξηση του εισοδήματος. Καθώς λαμβάνουν υπόψη παράγοντες άλλους από το τρέχον εισόδημα που σταθεροποιούν αυτόματα τη ζήτηση με την πάροδο του χρόνου, οι θεωρίες του κύκλου ζωής και του μόνιμου εισοδήματος, αντίθετα, εξασφαλίζουν μια ομαλή οικονομική πορεία. Και οι δύο ιδέες, ωστόσο, δίνουν έμφαση στο παρελθόν και το μέλλον περισσότερο από ό,τι στο παρόν σε σχέση με το πώς οι άνθρωποι και τα νοικοκυριά καταναλώνουν τώρα.

2.7 Η κατανάλωση στην Ευρώπη

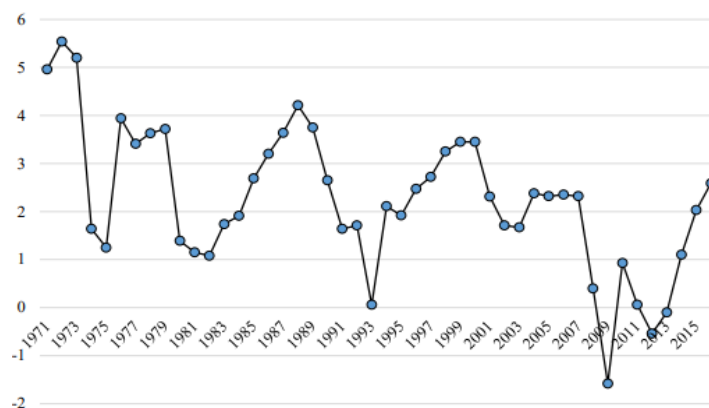
Η καταναλωτική δαπάνη του ιδιωτικού τομέα (δηλαδή η τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών) αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα τμήματα του ΑΕΠ (αντιπροσωπεύει περίπου το 60% της συνολικής ζήτησης σε όλες σχεδόν τις οικονομίες) στο οικονομικό σύστημα, συνεπώς λαμβάνεται υπόψη για την ανάδειξη των οικονομικών διακυμάνσεων (όπως αυτή της περιόδου 2009-2016) και για τον προσδιορισμό πολιτικών δημοσιονομικού σχεδιασμού (Bonsu & Muzindutsi, 2017). Ταυτόχρονα, η κατανάλωση παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, διότι το ποσοστό του διαθέσιμου (μη καταναλώσιμου) εισοδήματος μπορεί να αποταμιευθεί και συνεπώς είναι διαθέσιμο για μακροπρόθεσμες επενδύσεις (Bonsu & Muzindutsi, 2017). Παρ' όλα αυτά, η κατανάλωση είναι ζωτικής σημασίας τόσο για τη μακροχρόνια όσο και για τη βραχυχρόνια ανάλυση (Ezeji & Ajudua, 2015). Για τους λόγους αυτούς, η ιδιωτική κατανάλωση αποτελεί σημαντικό μοχλό ανάπτυξης που μπορεί να επηρεάσει τη συνολική ευημερία των κατοίκων της και σχετίζεται με την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας (Aslam, 2017- Bonsu & Muzindutsi, 2017). Ορίζεται ως η δαπάνη που πραγματοποιούν τα νοικοκυριά ή τα άτομα για την αγορά αγαθών (διαρκών αγαθών όπως αυτοκίνητα, ψυγεία κ.λπ. και μη διαρκών αγαθών όπως τρόφιμα κ.λπ.) και υπηρεσιών (άυλα αγαθά) (Mankiw, 2008). Επομένως, επηρεάζεται από τις κοινωνικές και ψυχολογικές διεργασίες του ατόμου, το οποίο εκτελεί την οικονομική δραστηριότητα για να καλύψει τις ανάγκες του και να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητά του (Demburg, 1985). Βέβαια, ο σύγχρονος καταναλωτής στον δυτικό κόσμο, γενικά, και στην Ευρωπαϊκή Ένωση ειδικότερα, διαμορφώνεται από τις δημογραφικές,

κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές τάσεις, όντας σήμερα περισσότερο προσανατολισμένος στις αξίες, ενημερωμένος και ως εκ τούτου απαιτητικός.

Αν και, ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας της συνολικής κατανάλωσης για τον Keynes είναι το διαθέσιμο εισόδημα (συνεπώς η σχέση του με την κατανάλωση έχει αναλυθεί λεπτομερώς στην παραπάνω ενότητα 4.2), η εμπειρική έρευνα των τελευταίων δεκαετιών έχει αποδείξει ότι υπάρχουν και πολλοί άλλοι παράγοντες που καθορίζουν το μέγεθος της κατανάλωσης. Σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής των Ando and Modigliani (1963), η κατανάλωση δεν εξαρτάται μόνο από το εισόδημα αλλά και από τον πλούτο. Ο πλούτος/πόροι των νοικοκυριών μπορεί να έχει τη μορφή ρευστού χρήματος (μετρητά και καταθέσεις) και χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων, όπως μετοχές, ομόλογα, ακίνητη περιουσία κ.λπ. και μπορεί να επηρεάσει θετικά την κατανάλωση για οποιοδήποτε δεδομένο επίπεδο διαθέσιμου εισοδήματος. Δεδομένου του μεγέθους του εισοδήματος, όσο υψηλότερο είναι το ποσό των μετρητών/του πλούτου, τόσο υψηλότερο είναι το επίπεδο κατανάλωσης των ατόμων, των νοικοκυριών ή της οικονομίας (Cooper & Dynan, 2016). Η επίδραση των επιτοκίων στη συνάρτηση της κατανάλωσης είναι ένας άλλος κρίσιμος παράγοντας, ο οποίος έχει μελετηθεί εκτενώς στην εμπειρική βιβλιογραφία (Fazel, 2005). Ωστόσο, δεν υπάρχει σαφής σχέση μεταξύ των επιτοκίων και της καταναλωτικής δαπάνης (Wilcox 1990, Elmendorf 1996). Υποστηρίζεται ότι η απουσία αυτή μπορεί να οφείλεται στις ταυτόχρονες επιδράσεις που έχουν τα επιτόκια στην κατανάλωση- αν και μια αύξηση των επιτοκίων μπορεί να παρέχει κίνητρα για περισσότερη αποταμίευση και εν συνεχεία μείωση της κατανάλωσης (αρνητική συσχέτιση), θα μπορούσε επίσης να αυξήσει τα μελλοντικά εισοδήματα (Fazel, 2005). Υποθέτοντας, ότι οι αποταμιεύσεις ενός ατόμου κατά την τρέχουσα περίοδο, αποσκοπούν στην εξασφάλιση ενός συγκεκριμένου ετήσιου εισοδήματος, υπάρχει θετική σχέση μεταξύ κατανάλωσης και επιτοκίου. Η δυνατότητα δανεισμού μετρητών αποτελεί έναν άλλο παράγοντα, έναν περιορισμό ρευστότητας, που μπορεί να αυξήσει την κατανάλωση για δύο λόγους: Πρώτον, αυξάνει το διαθέσιμο εισόδημα της τρέχουσας περιόδου και δεύτερον, μειώνει την ανάγκη αποταμίευσης του τρέχοντος εισοδήματος και έτσι αυξάνει την κατανάλωση (Mankiw, 2008).

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι ίδιες δαπάνες των νοικοκυριών, τόσο για την αγορά αγαθών όσο και για την παροχή υπηρεσιών, στην ΕΕ-28. Στο Διάγραμμα 2.5 απεικονίζεται η τιμή για την τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών (ως ετήσιο ποσοστό αύξησης) στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από το 1971 έως το 2016. Από το διάγραμμα αυτό φαίνεται ότι υπάρχουν διακυμάνσεις που σχετίζονται με την οικονομική κατάσταση κάθε

περιόδου, ωστόσο η ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει πτωτική τάση τα τελευταία 45 χρόνια. Ο συγκεκριμένος δείκτης κατόρθωσε να φτάσει στη μέγιστη τιμή του 5,54 το 1972, ενώ το 2009 υποχώρησε στο -1,58. Από το 2013 και μετά, η ΕΕ-28 παρουσιάζει ανοδική τάση.

Πηγή: OECD

Διάγραμμα 2.5

Διαγραμματική απεικόνιση της κατανάλωσης στην ΕΕ

Η πραγματική ατομική κατανάλωση (ΠΑΚ) είναι ένας υποκατάστατος δείκτης που είναι καταλληλότερος για την απεικόνιση της υλικής ευημερίας των οικογενειών, ενώ το ΑΕΠ είναι ο πρωταρχικός δείκτης της οικονομικής δραστηριότητας. Η Πραγματική Ατομική Κατανάλωση (ΠΑΚ) αναφέρεται στα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρησιμοποιούν τα νοικοκυριά, ανεξάρτητα από το ποιος πληρώνει για την αγορά τους, δηλαδή αν πραγματοποιείται από τα νοικοκυριά, το κράτος ή τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Η ΠΑΚ θεωρείται μερικές φορές ως η πιο ακριβής μέτρηση για τη σύγκριση μεταξύ των εθνών, δεδομένου ότι δεν επηρεάζεται από το γεγονός ότι αρκετές κρίσιμες υπηρεσίες των νοικοκυριών, συμπεριλαμβανομένης της υγείας και της εκπαίδευσης, είναι πολύ διαφορετικά οργανωμένες στα διάφορα έθνη. Δεν θα ήταν πρακτικό να συγκριθούν οι χώρες αυτές χρησιμοποιώντας την τελική καταναλωτική δαπάνη, η οποία δείχνει τις δαπάνες των ίδιων των νοικοκυριών τόσο για την αγορά αγαθών όσο και για την παροχή υπηρεσιών, εάν, για παράδειγμα, το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης σε μια χώρα καλύπτεται από το κράτος και σε μια άλλη από τα νοικοκυριά. Με βάση τις Δαπάνες Τελικής Κατανάλωσης, η σύγκριση αυτή θα ήταν νοητή.

Στον Πίνακα 2.1 παρουσιάζονται συγκεκριμένα, στα δεξιά του πίνακα η πραγματική ατομική κατανάλωση για την ΕΕ, ενώ το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ παρουσιάζεται στα αριστερά. Από τον πίνακα αυτόν προκύπτει αξιοσημείωτη διακύμανση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Μεταξύ των 37 κρατών που περιλαμβάνονται σε αυτή τη σύγκριση, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Λουξεμβούργου είναι μακράν το μεγαλύτερο και είναι πάνω από 2,5 φορές μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-28. Αυτό εξηγείται εν μέρει από το γεγονός ότι πολλοί ξένοι υπήκοοι εργάζονται στο έθνος και ως εκ τούτου συμβάλλουν στο ΑΕΠ του, ακόμη και αν δεν υπολογίζονται ως πολίτες.

Πίνακας 2.1

Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ και Πραγματική Ατομική Κατανάλωση στην ΕΕ

	Gross domestic product				Actual individual consumption			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
Luxembourg	266	260	253	254	140	134	132	132
Ireland	178	177	181	187	94	94	93	94
Netherlands	130	128	128	129	115	111	111	112
Austria	129	128	127	127	121	119	117	116
Denmark	127	126	128	126	116	113	114	114
Germany	124	124	124	123	122	122	122	121
Sweden	125	122	121	121	113	110	109	109
Belgium	118	118	116	115	114	113	112	111
Finland	109	109	109	110	114	113	112	112
EA19	106	106	106	106	105	105	104	104
United Kingdom	109	107	106	104	115	115	114	113
France	106	104	104	104	110	110	108	107
Malta	93	95	98	98	79	78	79	80
Italy	95	97	96	95	97	98	98	98
Spain	91	91	92	91	89	89	89	90
Czechia	87	88	89	90	78	78	81	83
Slovenia	82	83	85	87	76	76	77	77
Cyprus	82	84	85	87	91	92	92	94
Estonia	76	77	79	81	71	72	72	74
Lithuania	75	75	78	81	83	85	88	90
Slovakia	77	77	76	78	76	76	76	77
Portugal	77	77	77	76	82	82	82	82
Poland	69	68	70	71	74	74	75	77
Latvia	64	64	67	70	66	66	68	70
Hungary	68	67	68	70	63	62	62	64
Greece	69	68	67	68	79	77	76	76
Romania	56	59	63	64	58	54	58	70
Croatia	59	61	62	63	59	61	62	63
Bulgaria	47	48	49	50	53	53	54	56
Switzerland	165	160	156	157	131	126	124	124
Norway	156	145	146	150	130	127	126	125
Iceland	126	130	130	133	116	116	118	121
Turkey	66	65	66	65	66	66	67	68
Montenegro	42	44	45	47	54	56	56	57
Serbia	39	39	39	40	47	47	47	48
North Macedonia	36	37	36	38	41	42	40	41
Albania	30	30	30	31	38	37	38	38
Bosnia and Herzegovina	30	31	31	31	41	41	41	41

Πηγή: Eurostat (2019)

Μετά την Ιρλανδία, η οποία έχει κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 87% υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-28, ακολουθούν οι Κάτω Χώρες, η Αυστρία, η Δανία, η Γερμανία και η Σουηδία, οι οποίες έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 20% υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-28. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των χωρών της ΕΖΕΣ Ελβετία, Νορβηγία και Ισλανδία είναι 57%, 50% και 33% μεγαλύτερο από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Τα άλλα μέλη της ΕΕ με κατά κεφαλήν ΑΕΠ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-28 είναι το Βέλγιο, η Φινλανδία, η Γαλλία, η Φινλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Φινλανδία. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Μάλτας, της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Τσεχικής Δημοκρατίας είναι λιγότερο από 10% κάτω από τον μέσο όρο της

ΕΕ-28. Τα επίπεδα του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στη Σλοβενία, την Κύπρο, την Εσθονία, την Κύπρο και τη Λιθουανία είναι 10% έως 20% κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Στις χώρες με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ περιλαμβάνονται η Σλοβακία, η Πορτογαλία, η Πολωνία, η Λετονία, η Ουγγαρία και η Πορτογαλία. Η Ελλάδα, η Ρουμανία, η Κροατία και η Τουρκία, ένα υποψήφιο κράτος, έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ που είναι λιγότερο από 40% κάτω από τον παγκόσμιο μέσο όρο. Τα υποψήφια έθνη Μαυροβούνιο, Σερβία, Βόρεια Μακεδονία, Αλβανία και η πιθανή υποψήφια Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι όλα 50% κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Ακολουθεί η Βουλγαρία.

Με κατά κεφαλήν ΠΑΚ 32% μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-28, το Λουξεμβούργο ηγείται των 37 εθνών που περιλαμβάνονται σε αυτή τη σύγκριση. Τα μέλη της ΕΖΕΣ Νορβηγία και Ελβετία έρχονται στη δεύτερη και τρίτη θέση, με τιμές κατά κεφαλήν ΠΑΚ που είναι 25% και 24% υψηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ-28, αντίστοιχα. Όσον αφορά το ΑΕΠ, το Λουξεμβούργο μπορεί να ειπωθεί ότι αποτελεί μέρος της "δικής του διαίρεσης", αλλά η ΑΙC είναι λιγότερο. Μία από τις αιτίες αυτού του γεγονότος είναι ότι οι ομογενείς που εργάζονται στο Λουξεμβούργο έχουν τις καταναλωτικές τους δαπάνες που αναφέρονται στους εθνικούς λογαριασμούς του κράτους καταγωγής τους. Η Ιρλανδία έχει κατά κεφαλήν ΠΑΚ που είναι 6% κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ-28, ενώ έχει το δεύτερο μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ιρλανδίας το 2018 ήταν 87% μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, κατατάσσοντάς την στη δεύτερη θέση μεταξύ των 28 κρατών μελών της ΕΕ, πίσω μόνο από το Λουξεμβούργο. Με κατά κεφαλήν ΑΕΠ που ήταν 50% κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, η Βουλγαρία ήταν το κράτος μέλος με το χαμηλότερο ΑΕΠ. Τα πραγματικά ατομικά επίπεδα κατανάλωσης ήταν λίγο πιο ομοιόμορφα, αλλά εξακολουθούσαν να υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των χωρών της Ευρώπης. Με κατά κεφαλήν ΠΑΚ που ήταν 32% μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, το Λουξεμβούργο είχε το υψηλότερο επίπεδο μεταξύ των 28 κρατών μελών της ΕΕ.

Όσον αφορά το έθνος μας, τα στοιχεία από το μηνιαίο δελτίο οικονομικής δραστηριότητας του ΣΕΒ (Ιούνιος 2019) δείχνουν ότι το εισόδημα των νοικοκυριών πιέζεται από τους υπερβολικούς φόρους, οπότε η ιδιωτική κατανάλωση ανακάμπτει το 2019 με σχετικά αργό ρυθμό (+0,8% έναντι +0,5% το α' τρίμηνο του 2018 και +1,1% συνολικά). Αντίθετα, η δημόσια κατανάλωση μειώθηκε με ταχύτερο ρυθμό (4,1%, έναντι -0,3% το α' τρίμηνο του 2018 και -2,5% συνολικά το 2018), γεγονός που οφείλεται στις μειώσεις των δαπανών της γενικής κυβέρνησης που έγιναν για την επίτευξη των στόχων πρωτογενούς πλεονάσματος.

2.8 Ανακεφαλαίωση

Οι καταναλωτικές δαπάνες του ιδιωτικού τομέα θεωρούνται ως μία από τις σημαντικότερες συνιστώσες του ΑΕΠ στο οικονομικό σύστημα, επομένως αναγνωρίζεται ότι αποτελούν μια σημαντική ατμομηχανή ανάπτυξης που μπορεί να επηρεάσει τη συνολική ευημερία των κατοίκων της και, συνεπώς, σχετίζεται με την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας (Aslam, 2017- Bonsu & Muzindutsi, 2017- Kim, 2017).

Για το λόγο αυτό, το παρόν κεφάλαιο επικεντρώθηκε στην εξέλιξη της συνάρτησης κατανάλωσης και στους προσδιοριστικούς παράγοντες της. Ο σημαντικός ρόλος της κατανάλωσης έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον πολλών μελετητών από τότε που ο Keynes (1936) με την υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος έθεσε στη συνέχεια τα θεμέλια των σύγχρονων θεωριών κατανάλωσης (δηλαδή της υπόθεσης του σχετικού εισοδήματος, της υπόθεσης του μόνιμου εισοδήματος και της υπόθεσης του κύκλου ζωής), οι οποίες παρουσιάζουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους, με τη σημαντικότερη να έγκειται στον προσδιοριστικό παράγοντα που βρίσκεται πίσω από την ιδιωτική κατανάλωση (Bonsu and Muzindutsi, 2017).

Για την κεϋνσιανή θεωρία, οι δαπάνες των νοικοκυριών σχετίζονται άμεσα κυρίως με το διαθέσιμο εισόδημα των ανθρώπων, ενώ το επιτόκιο δεν φαίνεται να έχει καμία επίδραση στις καταναλωτικές δαπάνες, λόγω της αμοιβαίας εξάλειψης του εισοδήματος και του αποτελέσματος υποκατάστασης (Romp *et. al.*, 2009). Ωστόσο, η εμπειρική έρευνα των τελευταίων δεκαετιών έχει αποδείξει ότι υπάρχουν και πολλοί άλλοι παράγοντες που καθορίζουν το μέγεθος της κατανάλωσης. Μεταξύ αυτών, οι αλλαγές στις προσδοκίες, οι δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές, οι διαρθρωτικοί παράγοντες όσον αφορά την κατανομή του εισοδήματος, οι δημογραφικοί παράγοντες, η διάρθρωση του πληθυσμού κ.λπ. ενδέχεται να επηρεάζουν το μέγεθος των καταναλωτικών δαπανών. Τέλος, η διαγραμματική απεικόνιση της ετήσιας ποσοστιαίας αύξησης της τελικής καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών, επιβεβαιώνει την πτωτική της τάση στις οικονομίες της Ευρώπης τα τελευταία 45 χρόνια. Επειδή η κατανάλωση του ιδιωτικού τομέα είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη, η προαναφερθείσα τάση μπορεί ενδεχομένως να επηρεάσει αρνητικά την οικονομική ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΈΡΕΥΝΑΣ

3.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα διεξαχθεί μία προσπάθεια εμπειρικής διερεύνησης της οριακής ροπής προς κατανάλωση στις Μεσογειακές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί για επτά χώρες που έχουν ως κοινό νόμισμα το ευρώ και θα υλοποιηθεί με τη χρήση παλινδρομήσεων για τη χρονική περίοδο από το 2000 έως το 2020.

Αρχικά παρουσιάζονται οι υπό εξέταση χώρες της Ευρώπης, οι οποίες αποτελούνται από τις επτά χώρες της Ευρωπαϊκής Μεσογείου, την γνωστή Med7. Εν συνεχεία, εξετάζεται η συμπεριφορά της οριακής ροπής προς κατανάλωση μέσα από τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης όλης της εξεταζόμενης περιόδου. Τέλος, γίνεται μία επιπλέον διερεύνηση, αυτή τη φορά των βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων συμπεριφορών μέσω της παλινδρόμησης με χρονικές υστερήσεις.

3.2 Παρουσίαση δεδομένων

Στο πλαίσιο διερεύνησης της οριακής ροπής προς κατανάλωση, η οποία διεξάγεται στην παρούσα εργασία συμπεριλαμβάνονται επτά χώρες – μέλη της Ευρωζώνης, οι οποίες είναι οι κάτωθι:

- Γαλλία
- Ελλάδα
- Ισπανία
- Ιταλία
- Κύπρος
- Μάλτα
- Πορτογαλία

Οι χώρες αυτές είναι ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και της Ευρωζώνης, αφού έχουν ως κοινό νόμισμα τους το ευρώ και όλες εκτός

από την Κύπρο αποτελούν μέρος της ζώνης Σένγκεν. Επιπρόσθετα, οι προαναφερθείσες χώρες αναφέρονται συχνά ως Med7, ή αλλιώς EU Med ή EuroMed7 (από το Europe Mediterranean), διότι οι χώρες αυτές αποτελούν μια συμμαχία κρατών – μελών της Μεσογείου και της Νότιας Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την εμπειρική διερεύνηση, έγινε χρήση δύο μεταβλητών για κάθε οικονομία:

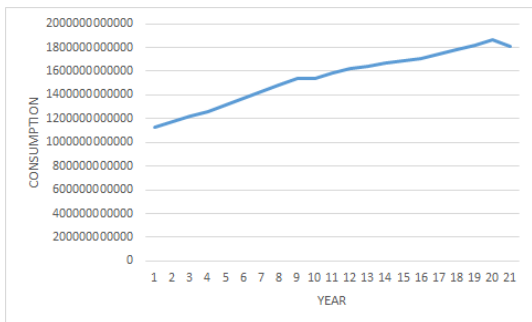
- Η κατανάλωση (μεταβλητή consumption), η οποία αντιπροσωπεύει την τελική κατανάλωση μιας χώρας, δηλαδή τόσο την ιδιωτική όσο και την κρατική και
- Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (μεταβλητή GDP).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως και οι δύο μεταβλητές είναι εκφρασμένες σε μονάδες εθνικού νομίσματος, LCU (Local Currency Unit).

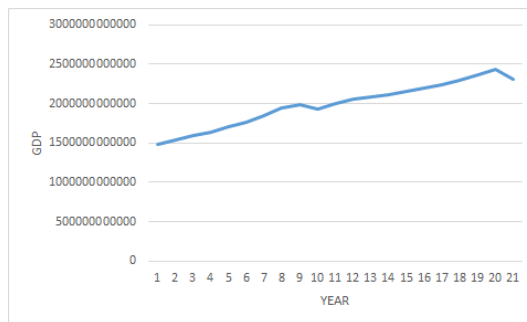
Οι τιμές των μακροοικονομικών μεταβλητών συλλέχθηκαν από τη βάση δεδομένων World Data Indicators (WDI), της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank) και αφορούν ετήσια δεδομένα από το 2000 έως το 2020. Για την ανάλυση των δεδομένων αυτών χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση δεδομένων «Παλινδρόμηση» (Regression) στο Excel. Στα Διαγράμματα 3.1 έως 3.7 αποτυπώνεται η συμπεριφορά των υπό μελέτη μακροοικονομικών μεταβλητών, δηλαδή της κατανάλωσης και του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, για κάθε μία χώρα ξεχωριστά από το 2000 – 2020.

Πριν την ερμηνεύσει των διαγραμμάτων είναι σημαντικό να διατυπωθεί περιληπτικά το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο σε βάθος εικοσαετίας. Μέσα σε αυτά τα είκοσι χρόνια η Ευρωζώνη «χτυπήθηκε» από δύο κρίσεις που είχαν αξιοσημείωτες και πολυδιάστατες συνέπειες στις χώρες του ευρώ, γεγονός που απεικονίζεται και στα διαγράμματα παρακάτω. Η πρώτη αφορά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία ξεκίνησε στις ΗΠΑ και εξαπλώθηκε παγκοσμίως ως οικονομική κρίση (σε ευρωπαϊκό επίπεδο εμφανίστηκε αρχικά ως τραπεζική κρίση και στη συνέχεια ως κρίση χρέους). Η δεύτερη αφορά την υγειονομική κρίση (COVID-19) που θα επηρεάσει εξίσου σε μεγάλο βαθμό τις οικονομίες της ζώνης του ευρώ.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για το 2020, «η διατάραξη που προκάλεσε η πανδημία COVID-19 είχε πιο εξωγενή χαρακτήρα σε σύγκριση με τα αίτια των προηγούμενων κρίσεων του 2008 και του 2011-2012. Ενώ σε εκείνες τις κρίσεις στο επίκεντρο βρίσκονταν συγκεκριμένα προβλήματα του χρηματοπιστωτικού τομέα, το 2020 η γενεσιουργός αιτία της ύφεσης εντοπίζεται εκτός της οικονομίας».

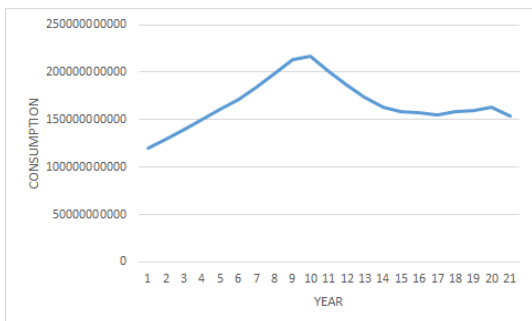
(α) Εξέλιξη Κατανάλωσης

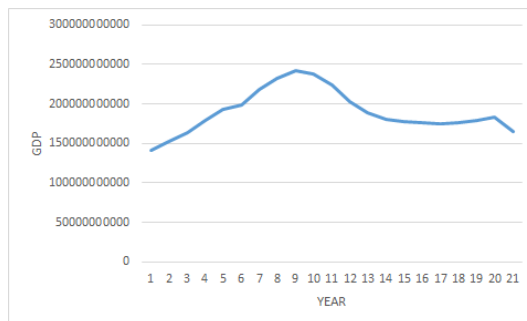
(β) Εξέλιξη ΑΕΠ

Διάγραμμα 3.1

Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Γαλλία

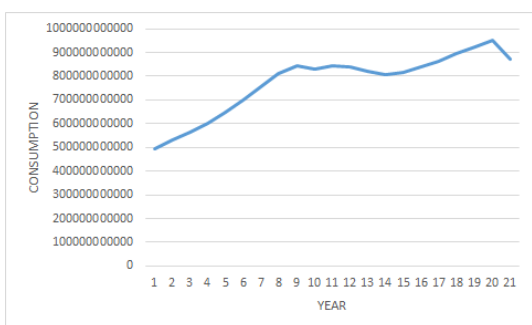
(α) Εξέλιξη Κατανάλωσης

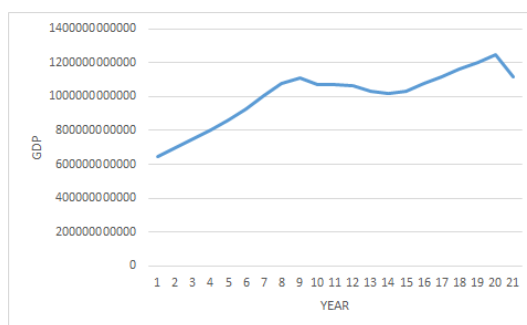
(β) Εξέλιξη ΑΕΠ

Διάγραμμα 3.2

Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Ελλάδα

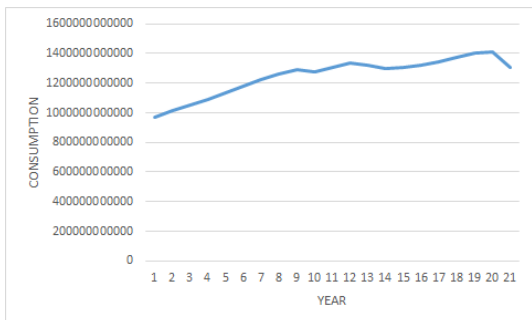
(α) Εξέλιξη Κατανάλωσης

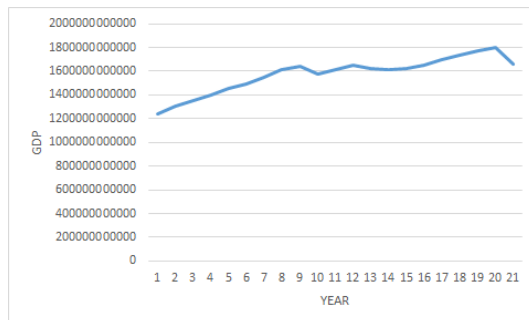
(β) Εξέλιξη ΑΕΠ

Διάγραμμα 3.3

Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Ισπανία

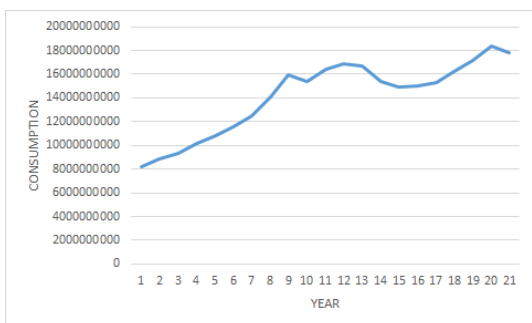
(α) Εξέλιξη Κατανάλωσης

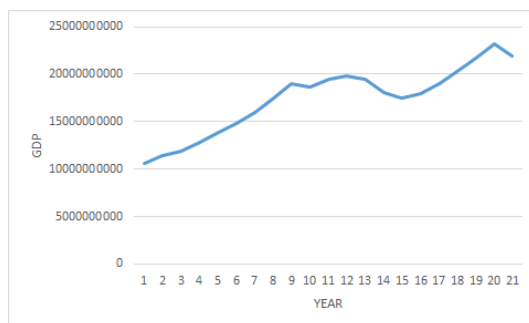
(β) Εξέλιξη ΑΕΠ

Διάγραμμα 3.4

Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Ιταλία

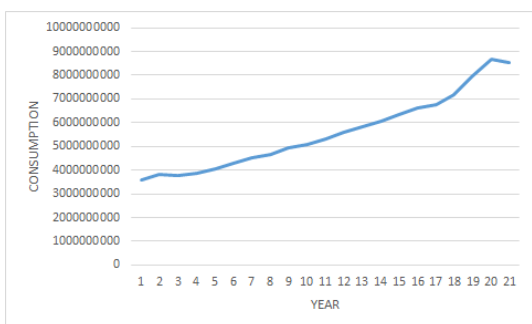
(α) Εξέλιξη Κατανάλωσης

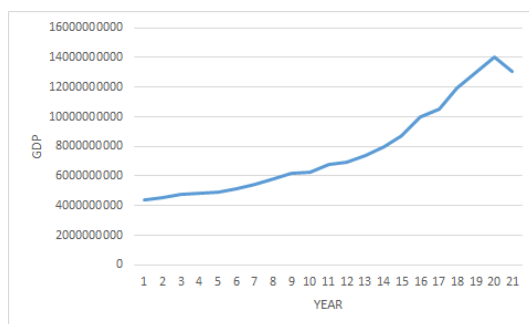
(β) Εξέλιξη ΑΕΠ

Διάγραμμα 3.5

Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Κύπρο

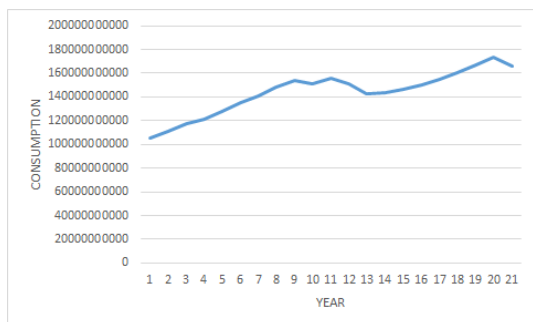
(α) Εξέλιξη Κατανάλωσης

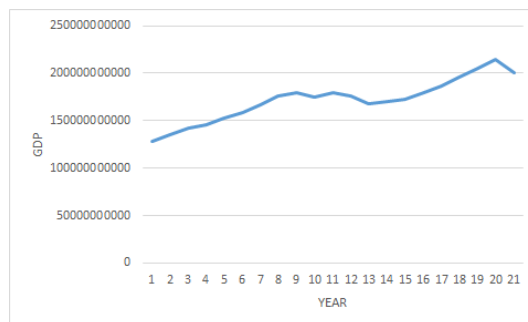
(β) Εξέλιξη ΑΕΠ

Διάγραμμα 3.6

Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Μάλτα

(α) Εξέλιξη Κατανάλωσης

(β) Εξέλιξη ΑΕΠ

Διάγραμμα 3.7

Εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για την Πορτογαλία

Από τα διαγράμματα αυτά παρατηρείται ότι οι Μεσογειακές χώρες, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης παρουσίασαν αξιοσημείωτες διακυμάνσεις τόσο στην κατανάλωση όσο και στο ΑΕΠ τους, με κάποια ανακάμψει μετά το 2013. Εξαιρέσεις αποτελούν η Γαλλία και η Ελλάδα. Η πρώτη, ακολουθεί μια παρόμοια ανοδική πορεία διαχρονικά με μικρές διακυμάνσεις κατά την διάρκεια των ετών 2007 – 2009, πιθανόν λόγω της εκδήλωσης της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, ενώ η δεύτερη, δηλαδή η Ελλάδα, η οποία βαθιά επηρεαζόμενη από την οικονομική κρίση, από το 2009 και μετά παρουσιάζει συνεχώς πτωτική πορεία στην κατανάλωση και στο ΑΕΠ. Επιπλέον, είναι ορατό σε όλα τα διαγράμματα τόσο της κατανάλωσης όσο και του ΑΕΠ η πτώση των καμπυλών λόγω του ότι η οικονομία της ζώνης του ευρώ επλήγη από μια πρωτοφανή και σφοδρή διαταραχή λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού (COVID-19) το 2020. Σε γενικές γραμμές υπάρχει, συνεπώς, ένα κοινό μοτίβο και μια όμοια συμπεριφορά των δύο αυτών δεικτών όσον αφορά τις χώρες που εξετάζονται. Οι τιμές της κατανάλωσης και του ΑΕΠ, δεν έχουν πολύ έντονες διακυμάνσεις και είναι αύξουσες συναρτήσεις με έντονη τάση προς τα πάνω.

3.3 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των δεδομένων

Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζονται μερικά από τα περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των μεταβλητών. Στον Πίνακα 3.1 παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν τη μέση τιμή και την τυπική απόκλιση των μέσων η οποία διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό την περιγραφή των παρατηρήσεων της μεταβλητής. Για την ανάλυση των δεδομένων αυτών χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση δεδομένων «Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία» (descriptive statistics) στο Excel.

Πριν την ερμηνεύσει των αποτελεσμάτων είναι να σημαντικό να τονιστεί πως η τυπική απόκλιση αποτελεί δείκτη αξιοπιστίας. Γνωρίζοντας την τυπική απόκλιση και την μέση τιμή υπάρχει η δυνατότητα να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα. Μια μικρή τυπική απόκλιση δείχνει ότι τα σημεία των δεδομένων είναι συγκεντρωμένα γύρω από τη μέση τιμή, ενώ μια μεγάλη τυπική απόκλιση δηλώνει ότι τα μπορούν να απομακρύνονται μακριά από τη μέση τιμή.

Πίνακας 3.1

Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των μεταβλητών

<i>ΓΑΛΛΙΑ</i>	Κατανάλωση	ΑΕΠ
Μέσος	1541868380952	1984483142857
Τυπική απόκλιση	226864467684	283663582701
<i>ΕΛΛΑΔΑ</i>		
Μέσος	167356106571	189898100429
Τυπική απόκλιση	25396204967	27621978673
<i>ΙΣΠΑΝΙΑ</i>		
Μέσος	773764428571	1004233714286
Τυπική απόκλιση	131788792863	163643259818
<i>ΙΤΑΛΙΑ</i>		
Μέσος	1248773471429	1574284976190
Τυπική απόκλιση	126530729447	150138638966
<i>ΚΥΠΡΟΣ</i>		
Μέσος	14138751762	17379236143
Τυπική απόκλιση	3131598005	3585126754
<i>ΜΑΛΤΑ</i>		
Μέσος	5588885714	7743780952
Τυπική απόκλιση	1583652989	3129761371
<i>ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ</i>		
Μέσος	144017316143	171888191286
Τυπική απόκλιση	18378607566	22443500495

Από τον πίνακα αυτόν προκύπτει ότι όσο έχει να κάνει με την κατανάλωση οι περισσότερες χώρες έχουν μία τυπική απόκλιση κοντά στον μέσο όρο εκτός από την Ισπανία και την Μάλτα που έχουν μια πολύ μικρότερη τυπική απόκλιση. Από την άλλη, όσο έχει να κάνει με το ΑΕΠ παρατηρείται πως μόνο η Μάλτα διατηρεί αυτήν την πολύ μικρή τυπική απόκλιση. Πρακτικά, σημαίνει πως π.χ. για την Μάλτα η κατανάλωση του δείγματος είναι κατά μέσο όρο €559 με τυπική απόκλιση €158.

3.4 Ανάλυση δεδομένων

Η οριακή ροπή προς κατανάλωση (MPC), όπως έχει αναλυθεί προηγουμένως στο Κεφάλαιο 2, είναι το ποσό κατά το οποίο η κατανάλωση μεταβάλλεται όταν το διαθέσιμο εισόδημα (το οποίο είναι το εισόδημα που απομένει μετά την πληρωμή των φόρων, $Y - T$) αυξάνει κατά μία νομισματική μονάδα. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση αποτελεί σημαντικό στοιχείο στα μέτρα οικονομικής πολιτικής που πρότεινε ο Keynes για την αντιμετώπιση της εκτεταμένης ανεργίας.

Στην ανάλυση που έπεται χρησιμοποιήθηκε το απλό γραμμικό υπόδειγμα προκειμένου να διερευνηθεί η συμπεριφορά της κατανάλωσης καθώς μεταβάλλεται το ΑΕΠ. Το οικονομετρικό υπόδειγμα που καθορίζει τη σχέση μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών, θεωρώντας ότι οι μεταβολές των τιμών της μεταβλητής C ερμηνεύονται από τις τιμές της μεταβλητής Y , δίνεται από τη σχέση:

$$C_t = \alpha + \beta Y_t + \varepsilon_t$$

όπου ε είναι η τυχαία μεταβλητή και ονομάζεται διαταρακτικός όρος και ικανοποιεί τις ακόλουθες υποθέσεις, όπως μέση τιμή και συνδιακύμανση ίση με το μηδέν, επιπλέον σταθερή διακύμανση (ομοσκεδαστικότητα) και την υπόθεση της κανονικής κατανομής του διαταρακτικού όρου, $\varepsilon_t \sim N(0, \sigma^2)$. Η μεταβλητή C είναι η ενδογενής μεταβλητή δηλαδή η κατανάλωση, και η μεταβλητή Y , η εξωγενής, δηλαδή το ΑΕΠ.

Πίνακας 3.2

Οριακή ροπή προς κατανάλωση

Χώρες	$\hat{\beta}$	R^2	p - value
<i>ΓΑΛΛΙΑ</i>	0,80	0,9937	2,40224E-22
<i>ΕΛΛΑΔΑ</i>	0,90	0,9509	6,7865E-14
<i>ΙΣΠΑΝΙΑ</i>	0,80	0,9886	6,19558E-20
<i>ΙΤΑΛΙΑ</i>	0,84	0,9822	4,28756E-18
<i>ΚΥΠΡΟΣ</i>	0,86	0,9783	2,83932E-17
<i>ΜΑΛΤΑ</i>	0,50	0,9712	4,25051E-16
<i>ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ</i>	0,81	0,9748	1,19101E-16

Στον Πίνακα 3.2 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης για όλες τις εξεταζόμενες χώρες, με την εφαρμογή της μεθόδου OLS, τα οποία προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων στο Excel. Αρχικά, εξετάζεται η εκτίμηση του συντελεστή β που εκφράζει το πόσο μεταβάλλεται η κατανάλωση καθώς μεταβάλλεται το διαθέσιμο εισόδημα κατά μια χρηματική μονάδα και ονομάζεται οριακή ροπή προς κατανάλωση. Όσον αφορά τις εξεταζόμενες χώρες παρατηρείται ότι ο μέσος όρος των οριακών ροπών προς κατανάλωση είναι 0,79. Στην περιφέρεια της Μεσογείου δηλαδή, οι χώρες παρουσιάζουν μεγάλο MPC (Marginal Propensity to Consume), γεγονός που σημαίνει ότι για κάθε επιπλέον μονάδα εισοδήματος που κερδίζουν οι καταναλωτές, ξοδεύουν κατά μέσο όρο 0,79 στην κατανάλωση. Αξίζει να σημειωθεί πάντως, η περίπτωση της Μάλτας, όπου μεμονωμένα η MPC είναι μικρότερη σε σύγκριση με όλες τις υπόλοιπες χώρες, παρόλο που το υπόδειγμα είναι στατιστικά σημαντικό.

Στη συνέχεια, εφαρμόζεται ο έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας που είναι απαραίτητος στην ανάλυση της γραμμικής παλινδρόμησης, διότι μέσω του ελέγχου αυτού είναι δυνατό να αξιολογηθεί η βαρύτητα και η σημασία των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης με τη στατιστική έννοια του όρου. Από τον Πίνακα 3.2 προκύπτει ότι όλες οι τιμές της p – value είναι πάρα πολύ μικρές με αποτέλεσμα να απορρίπτω την μηδενική υπόθεση. Και ως εκ τούτου, ο συντελεστής β είναι στατιστικά σημαντικός. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει γραμμική σχέση

εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών X και Y και ότι η ανεξάρτητη μεταβλητή X καλώς χρησιμοποιήθηκε στο υπόδειγμα (Αγιακλόγλου & Οικονόμου, 2019).

Τέλος, εξετάζεται η ερμηνευτική ικανότητα του υποδείματος που δίνεται από την τιμή του συντελεστή προσδιορισμού R^2 και λαμβάνει τιμές μεταξύ 0 και 1. Επομένως, όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή του R^2 , τόσο καλύτερα ερμηνεύεται η μεταβλητότητα της εξαρτημένης μεταβλητής Y από τις τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής X με βάση το εκτιμηθέν υπόδειγμα (Αγιακλόγλου & Οικονόμου, 2019). Από τον Πίνακα 3.2 προκύπτει ότι σε όλα τα υποδείγματα η τιμή του R^2 είναι μεγαλύτερη του 0,95, που δηλώνει πως όλα τα υποδείγματα έχουν καλή ερμηνευτική ικανότητα.

3.5 Υποδείγματα κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων

Αυτοπαλίνδρομα υποδείγματα χρονικών υστερήσεων

Στα υποδείγματα παλινδρόμησης μέχρι τώρα έγινε η υπόθεση ότι η επίδραση της ερμηνευτικής μεταβλητής στην εξαρτημένη μεταβλητή είναι στιγμιαία και εκδηλώνεται την ίδια χρονική περίοδο.

Τώρα θα εξεταστούν τα υποδείγματα παλινδρόμησης που περιλαμβάνουν όχι μόνο τις τρέχουσες τιμές αλλά και τις τιμές των ερμηνευτικών μεταβλητών (των X) με χρονική υστέρηση (παρελθούσες τιμές). Σύμφωνα με τους Gujarati and Porter (2018), αυτά τα υποδείγματα ονομάζονται υποδείγματα κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων (distributed – lag models). Επιπλέον, αν στα υποδείγματα περιλαμβάνονται μεταξύ των ερμηνευτικών μεταβλητών του μία ή περισσότερες τιμές της εξαρτημένης μεταβλητής με υστέρηση, τότε ονομάζονται αυτοπαλίνδρομα υποδείγματα (autoregressive models).

Οπότε, ένα υπόδειγμα κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων είναι της μορφής:

$$Y_t = \alpha + \beta_0 X_t + \beta_1 X_{t-1} + \beta_2 X_{t-2} + u_t$$

Ενώ, ενός αυτοπαλίνδρομου υποδείματος είναι:

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + \gamma X_{t-1} + u_t$$

Τα αυτοπαλίνδρομα υποδείγματα είναι γνωστά και ως δυναμικά υποδείγματα (dynamic models) διότι απεικονίζουν τη διαχρονική εξέλιξη της εξαρτημένης μεταβλητής σε σχέση με τις παρελθούσες τιμές της.

Ο ρόλος του «χρόνου» ή της «χρονικής υστέρησης»

Όπως αναφέρουν οι Gujarati and Porter (2018), η εξάρτηση μίας μεταβλητής Y (της εξαρτημένης μεταβλητής) από μία άλλη μεταβλητή X (την ερμηνευτική μεταβλητή) είναι μερικές φορές στιγμιαία. Τις περισσότερες φορές, η εξαρτημένη μεταβλητή ανταποκρίνεται στην ερμηνευτική μεταβλητή αφού παρέλθει κάποιο χρονικό διάστημα. Αυτό, λοιπόν, το χρονικό διάστημα ονομάζεται χρονική υστέρηση (lag).

Για παράδειγμα, η συνάρτηση κατανάλωση μπορεί να γραφτεί γενικότερα ως:

$$Y_t = \alpha + \beta_0 X_t + \beta_1 X_{t-1} + \beta_2 X_{t-2} + \dots + \beta_k X_{t-k} + u_t$$

το οποίο αποτελεί ένα υπόδειγμα καταναλωμένων χρονικών υστερήσεων με πεπερασμένες χρονικές υστερήσεις k χρονικών περιόδων. Ο συντελεστής β_0 ονομάζεται βραχυχρόνιος, ή άμεσος πολλαπλασιαστής (short – run multiplier) και εκφράζει την αλλαγή στη μέση τιμή του Y αν το X μεταβληθεί κατά μία μονάδα στην ίδια χρονική περίοδο. Στην περίπτωση, που η αλλαγή στη X διατηρείται στη συνέχεια στο ίδιο επίπεδο, τότε $(\beta_0 + \beta_1)$ δίνει την αλλαγή στη μέση τιμή της Y κατά την επόμενη περίοδο, $(\beta_0 + \beta_1 + \beta_2)$ κατά την επόμενη περίοδο, και αυτό συνεχίζει και επαναλαμβάνεται. Αυτή η επαναλαμβανόμενη διαδικασία ή αλλιώς μερικά αθροίσματα ονομάζονται ενδιάμεσοι πολλαπλασιαστές (intermediate multipliers). Στο τέλος της διαδικασίας, δηλαδή μετά από k περιόδους έχουμε

$$\sum_{i=0}^k \beta_i = \beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \dots + \beta_k = \beta$$

που ονομάζεται ως μακροχρόνιος, ή συνολικός πολλαπλασιαστής (long – run, total multiplier), υπό την όρο ότι το άθροισμα β υπάρχει. Στην περίπτωση που οριστεί,

$$\beta_i^* = \frac{\beta_i}{\sum \beta_i} = \frac{\beta_i}{\beta}$$

τότε έχουμε «τυποποιημένα» β_i . Τα μερικά αθροίσματα των τυποποιημένων β_i δίνουν το ποσοστό της μακροχρόνιας, ή συνολικής, επίδρασης σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Εκτίμηση των υποδειγμάτων κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων

Το ερώτημα στην εκτίμηση των υποδειγμάτων με κατανεμημένες χρονικές υστερήσεις είναι το μήκος της χρονικής υστέρησης. Στα υποδείγματα που δεν έχει καθοριστεί το μήκος της χρονικής υστέρησης ονομάζονται υποδείγματα με άπειρο αριθμό κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων (infinite lag model), ενώ τα υποδείγματα με καθορισμένη χρονική υστέρηση ονομάζονται υποδείγματα με πεπερασμένο αριθμό κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων (finite lag model). Για την εκτίμηση των συντελεστών α και β μπορεί να χρησιμοποιηθεί η χωρίς περιορισμούς εκτίμηση ή να θέσουμε κάποιους *a priori* περιορισμούς πάνω στα β , υποθέτοντας ότι ακολουθούν κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο.

Χωρίς περιορισμούς εκτίμηση των υποδειγμάτων κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων

Κατά την προσέγγιση αυτή η οποία προτάθηκε από τους Alt και Tinbenger (Alt, 1942) (Tinbergen, 1949), οι εκτιμήσεις του μοντέλου γίνονται με τη μέθοδο των ελαχίστων τετράγωνων, και υπάρχει διαδοχική προσθήκη στο μοντέλο των χρονικών υστερήσεων, αρχικά το σε χρόνο t στη συνέχεια σε $t-1$ και $t-2$, και ούτω καθεξής. Όπως αναφέρουν οι Gujarati and Porter (2018), «αυτή η σειριακή (διαδοχική) διαδικασία σταματά όταν οι συντελεστές παλινδρόμησης των μεταβλητών με υστέρηση καθίστανται στατιστικά μη σημαντικοί και/ή ο συντελεστής τουλάχιστον μίας από τις μεταβλητές αλλάζει πρόσημο από θετικό σε αρνητικό ή το αντίστροφο». Η χωρίς περιορισμούς εκτίμηση παρουσιάζει τα εξής μειονεκτήματα:

1. Δεν υπάρχει από πριν μια *a priori* κατεύθυνση για την εύρεση του μέγιστου μήκους της χρονικής υστέρησης
2. Όσο προχωράει η εκτίμηση των διαδοχικών χρονικών υστερήσεων, μειώνονται οι βαθμοί ελευθερίας, ιδιαίτερα σε σχετικά μικρά δείγματα

3. Στις οικονομικές χρονοσειρές, αναμένουμε οι διαδοχικές τιμές (υστερήσεις) να είναι ισχυρά συσχετισμένες, με αποτέλεσμα να υπεισέρχεται σφάλμα στις εκτιμήσεις μας ως αποτέλεσμα πολυσυγγραμμικότητας. Συνήθως, σε αυτή την περίπτωση τα τυπικά σφάλματα δεν είναι ασυσχέτιστα με τους εκτιμώμενους συντελεστές, με αποτέλεσμα να υποτιμάται η στατιστική σημαντικότητα των συντελεστών.

Με περιορισμούς εκτίμηση των υποδειγμάτων κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων

Για τον καθορισμό τους μήκους της χρονικής υστέρησης έχουν προταθεί κατά καιρούς διάφοροι μέθοδοι. Περιληπτικά, το μοντέλο που έχει προταθεί και χρησιμοποιείται τις περισσότερες φορές για τον υπολογισμό και την έκφραση των χρονικών υστερήσεων σε οικολογικές μελέτες, είναι αυτό που προτάθηκε από την Almon (Almon, 1965). Η φιλοσοφία του μοντέλου απεικονίζεται μέσω γραφικής παράστασης ενός πολυώνυμου μοντέλου με το οποίο η Almon προσπάθησε να ξεπεράσει και το πρόβλημα της πολυσυγγραμμικότητας.

Η Βραχυχρόνια και Μακροχρόνια οριακή ροπή προς κατανάλωση στα επτά κράτη – μέλη της Μεσογείου και της Νότιας Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2000 - 2020

Έστω ότι η κατανάλωση C σχετίζεται γραμμικά με το μόνιμο εισόδημα X^* :

$$C_t = \beta_1 + \beta_2 X^*_t + u_t$$

Δεδομένου ότι η X^* δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμη, είναι αναγκαίο να καθαρίσουμε το μηχανισμό που δημιουργεί το μόνιμο εισόδημα. Υποθετικά, θα υιοθετηθεί η υπόθεση των αναπροσαρμοζόμενων προσδοκιών που ορίζεται με την εξίσωση:

$$X^*_t - X^*_{t-1} = \gamma(X^*_t - X^*_{t-1}) \quad (3.1)$$

όπου για το γ ισχύει $0 < \gamma \leq 1$. Από τη σχέση (3.1) και απλοποιώντας, υπάρχει η ακόλουθη εξίσωση:

$$C_t = \alpha_1 + \alpha_2 X^*_t + \alpha_3 C_{t-1} + v_t \quad (3.2)$$

όπου $\alpha_1 = \gamma\beta_1$, $\alpha_2 = \gamma\beta_2$, $\alpha_3 = (\gamma - 1)$, $v_t = [u_t - (1 - \gamma)u_{t-1}]$. Όπως είναι γνωστό, ο β_2 δίνει τη μέση ανταπόκριση της κατανάλωσης σε μία, για παράδειγμα, αύξηση του μόνιμου εισοδήματος κατά €1, ενώ ο α_2 δίνει τη μέση ανταπόκριση της κατανάλωσης σε μία αύξηση του τρέχοντος εισοδήματος κατά €1.

Έστω τώρα ότι η συνάρτηση κατανάλωσης μας ήταν η εξής:

$$C_t^* = \beta_1 + \beta_2 X_t + u_t \quad (3.3)$$

Σε αυτήν την συνάρτηση, η μόνιμη ή μακροχρόνια κατανάλωση C_t είναι μία γραμμική συνάρτηση του τρέχοντος ή παρατηρούμενου εισοδήματος. Καθώς η C_t^* δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμη, γίνεται επίκληση στο υπόδειγμα μερικής προσαρμογής, το οποίο είναι το εξής:

$$Y_t - Y_{t-1} = \delta(Y_t^* - Y_{t-1}) \quad (3.4)$$

όπου για το δ ισχύει $0 < \delta \leq 1$ και είναι γνωστός ως συντελεστής προσαρμογής (coefficient of adjustment), $Y_t - Y_{t-1}$ = πραγματική μεταβολή και $(Y_t^* - Y_{t-1})$ = επιθυμητή μεταβολή.

Κάνοντας χρήση της σχέσης (3.4), μετά από αλγεβρικούς χειρισμούς, δίνει την σχέση:

$$\begin{aligned} C_t &= \delta\beta_1 + \delta\beta_2 X_t + (1 - \delta)C_{t-1} + \delta u_t \\ &= \alpha_1 + \alpha_2 X_t^* + \alpha_3 C_{t-1} + v_t \end{aligned} \quad (3.5)$$

Η σχέση (3.5) δε διαφέρει από το υπόδειγμα αναπροσαρμοζόμενων προσδοκιών και τη σχέση (3.2). Συνέπεια αυτού, τα αποτελέσματα παλινδρόμησης που δίνονται στο Πίνακα 3.3 ισχύουν εξίσου και στην προκειμένη περίπτωση. Εντούτοις, υπάρχει μία αξιοσημείωτη διαφορά στην ερμηνεία των δύο υποδειγμάτων, χωρίς να αναφέρουμε το πρόβλημα της εκτίμησης που συνδέεται με το αυτοπαλίνδρομο, και ενδεχομένως με τη σειριακή συσχέτιση, σχέση (3.2).

Η σχέση (3.3) είναι η μακροχρόνια, ή ισορροπίας, συνάρτηση κατανάλωσης, ενώ η σχέση (3.5) είναι η βραχυχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης. Ο συντελεστής β_2 μετρά την μακροχρόνια MPC, ενώ ο α_2 ($= \delta\beta_2$) δίνει τη βραχυχρόνια MPC. Ο πρώτος μπορεί να προκύψει από το δεύτερο διαιρώντας τον τελευταίο με το δ , το συντελεστή προσαρμογής.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του Παραρτήματος. Στον Πίνακα 3.3 εξετάζονται τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων και αποτυπώνονται οι συναρτήσεις κατανάλωσης για κάθε εξεταζόμενη χώρα, ενώ στον Πίνακα 3.4 παρουσιάζονται μετά από υπολογισμούς που αναλύθηκαν ανωτέρω τα βραχυχρόνια (1^{ης} και 2^{ης} περιόδου) και μακροχρόνια αποτελέσματα της οριακής ροπής προς κατανάλωση αντίστοιχα. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του λογισμικού EViews12.

Πίνακας 3.3

Αποτελέσματα παλινδρομήσεων

Χώρες	Συνάρτηση κατανάλωσης
ΓΑΛΛΙΑ	$\hat{C} = 2,97E + 0,4508X_t + 0,4101C_{t-1}$
ΕΛΛΑΔΑ	$\hat{C} = -4,29E + 0,5999X_t + 0,3488C_{t-1}$
ΙΣΠΑΝΙΑ	$\hat{C} = -2,17E + 0,5549X_t + 0,2898C_{t-1}$
ΙΤΑΛΙΑ	$\hat{C} = -8,81E + 0,5947X_t + 0,2612C_{t-1}$
ΚΥΠΡΟΣ	$\hat{C} = -2,68E + 0,5613X_t + 0,3411C_{t-1}$
ΜΑΛΤΑ	$\hat{C} = 6,35E + 0,1980X_t + 0,6409C_{t-1}$
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	$\hat{C} = 8,34E + 0,5286X_t + 0,3190C_{t-1}$

Πίνακας 3.4

Βραχυχρόνια και Μακροχρόνια οριακή ροπή προς κατανάλωση

	ΓΑΛ.	ΕΛΛ.	ΙΣΠ.	ΙΤΑ.	ΚΥΠ.	ΜΑΛ.	ΠΟΡ.
Βραχυχρόνια (1^η)	0,45	0,60	0,55	0,59	0,56	0,20	0,53
Βραχυχρόνια (2^η)	0,18	0,21	0,16	0,15	0,19	0,13	0,17
Μακροχρόνια	0,76	0,92	0,77	0,80	0,85	0,56	0,80

Από τον Πίνακα 3.4 προκύπτει ότι στην δεύτερη βραχυχρόνια περίοδο οι καταναλωτές δαπανούν λιγότερα για την κατανάλωση για κάθε ευρώ πρόσθετου διαθέσιμου εισοδήματος σε σχέση με την πρώτη βραχυχρόνια περίοδο. Επιπρόσθετα, παρατηρείται πως το μακροχρόνιο αποτέλεσμα όλων των χωρών και συγκεκριμένα οι εκτιμώμενες τιμές που προέκυψαν από το μοντέλο που κατασκευάστηκε πλησιάζουν αρκετά τις πραγματικές παρατηρηθείσες τιμές των αρχικών μας δεδομένων. Ωστόσο, εξαίρεση παραμένει η περίπτωση της Μάλτας όπου κι σε αυτό το υπόδειγμα παρουσιάζει πολύ μικρή οριακή ροπή προς κατανάλωση, όσον αφορά το βραχυχρόνιο και μακροχρόνιο αποτέλεσμα, σε σχέση με τις υπόλοιπες επτά χώρες της συμμαχίας του Μεσογείου.

3.6 Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιήθηκε μέσω παλινδρομήσεων μια εμπειρική διεύρυνση της οριακής ροπής προς κατανάλωση σε ένα δείγμα επτά χωρών, κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το διάστημα 2000 - 2020. Στο διάστημα αυτό έγινε διερεύνηση ώστε να διαπιστωθούν οι μεταβολές στην κατανάλωση σε σχέση με το εισόδημα κατά τη διάρκεια όλης της εξεταζόμενης περιόδου. Οι εξεταζόμενες χώρες αποτελούνται από την Γαλλία, την Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιταλία, την Κύπρο, την Μάλτα και την Πορτογαλία. Οι χώρες επιλέχθηκαν με κριτήριο την οικονομική τους θέση στην Ευρωζώνη και στο σύνολο τους ως μια συμμαχία της Νότιας Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αρχικά παρουσιάστηκε μέσω διαγραμμάτων η εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για όλες τις εξεταζόμενες χώρες. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης παρατηρήθηκαν αξιοσημείωτες διακυμάνσεις, με κάποια ανακάμψει μετά το 2013. Εξαιρέσεις αποτελούν η Γαλλία και η Ελλάδα. Η πρώτη, ακολουθεί μια παρόμοια ανοδική πορεία διαχρονικά με μικρές διακυμάνσεις κατά την διάρκεια των ετών 2007 – 2009, πιθανόν λόγω της εκδήλωσης της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, ενώ η δεύτερη, δηλαδή η Ελλάδα, η οποία βαθιά επηρεαζόμενη από την οικονομική κρίση, από το 2009 και μετά παρουσιάζει συνεχώς πτωτική πορεία στην κατανάλωση και στο ΑΕΠ. Στο σύνολο τους οι χώρες έχουν μια όμοια πτώση το καμπυλών τόσο της κατανάλωσης όσο και του ΑΕΠ μετά το 2020 λόγω της νόσου COVID – 19.

Στη συνέχεια εξετάστηκε η οριακή ροπή προς κατανάλωση για τις συγκεκριμένες χώρες. Ο μέσος όρος των οριακών ροπών προς κατανάλωση είναι 0,79, γεγονός που σημαίνει ότι για

κάθε επιπλέον μονάδα εισοδήματος που κερδίζουν οι καταναλωτές, ξοδεύουν κατά μέσο όρο 0,79 στην κατανάλωση. Ως ξεχωριστές χώρες στην πλειονότητα τους η οριακή ροπή προς κατανάλωση δε διαφέρει σε μεγάλο ποσοστό μεταξύ των Μεσογειακών χωρών της ΕΕ. Παρατηρείται μία απόκλιση δέκα μονάδων, δηλαδή μεταξύ του 0,80 και 0,90. Εξάιρεση αποτελεί η Μάλτα όπου η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι 0,50, παρόλο που το υπόδειγμα είναι στατιστικά σημαντικό.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε εμπειρική διερεύνηση της βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας συμπεριφοράς της οριακής ροπής προς κατανάλωση μέσω των αυτοπαλίνδρομων υποδειγμάτων και των υποδειγμάτων κατανεμημένων χρονικών υστερήσεων τα οποία αποδείχθηκαν εξαιρετικά χρήσιμα. Βασικό συμπέρασμα το οποίο μπορεί να εξαχθεί είναι πως τα μακροχρόνια αποτελέσματα πλησιάζουν αρκετά τις πραγματικές παρατηρηθείσες τιμές των αρχικών δεδομένων. Αυτό σημαίνει ότι το υπόδειγμα προσαρμόζεται ικανοποιητικά στα υπάρχοντα δεδομένα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΕΩΝ

Γαλλία

Dependent Variable: CONSUM
 Method: Least Squares
 Date: 01/24/23 Time: 10:52
 Sample (adjusted): 2001 2020
 Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.97E+10	2.22E+10	1.340380	0.1978
GDP	0.450815	0.059807	7.537811	0.0000
CONSUM(-1)	0.410120	0.070855	5.788140	0.0000
R-squared	0.997482	Mean dependent var		1.56E+12
Adjusted R-squared	0.997185	S.D. dependent var		2.11E+11
S.E. of regression	1.12E+10	Akaike info criterion		49.25531
Sum squared resid	2.14E+21	Schwarz criterion		49.40467
Log likelihood	-489.5531	Hannan-Quinn criter.		49.28447
F-statistic	3366.754	Durbin-Watson stat		0.527389
Prob(F-statistic)	0.000000			

Ελλάδα

Dependent Variable: CONSUM
 Method: Least Squares
 Date: 01/24/23 Time: 10:53
 Sample (adjusted): 2001 2020
 Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-4.29E+09	4.09E+09	-1.050091	0.3084
GDP	0.599933	0.036020	16.65562	0.0000
CONSUM(-1)	0.348807	0.036133	9.653436	0.0000
R-squared	0.990977	Mean dependent var		1.70E+11
Adjusted R-squared	0.989916	S.D. dependent var		2.36E+10
S.E. of regression	2.37E+09	Akaike info criterion		46.14664
Sum squared resid	9.54E+19	Schwarz criterion		46.29600
Log likelihood	-458.4664	Hannan-Quinn criter.		46.17579
F-statistic	933.5636	Durbin-Watson stat		1.880247
Prob(F-statistic)	0.000000			

Ισπανία

Dependent Variable: CONSUM
 Method: Least Squares
 Date: 01/24/23 Time: 10:54
 Sample (adjusted): 2001 2020
 Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-2.17E+09	1.37E+10	-0.158305	0.8761
GDP	0.554898	0.038900	14.26463	0.0000
CONSUM(-1)	0.289771	0.042505	6.817311	0.0000
R-squared	0.996063	Mean dependent var		7.88E+11
Adjusted R-squared	0.995600	S.D. dependent var		1.18E+11
S.E. of regression	7.84E+09	Akaike info criterion		48.54049
Sum squared resid	1.05E+21	Schwarz criterion		48.68985
Log likelihood	-482.4049	Hannan-Quinn criter.		48.56965
F-statistic	2150.364	Durbin-Watson stat		0.774938
Prob(F-statistic)	0.000000			

Ιταλία

Dependent Variable: CONSUM
Method: Least Squares
Date: 01/24/23 Time: 10:55
Sample (adjusted): 2001 2020
Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-8.81E+09	4.47E+10	-0.197018	0.8461
GDP	0.594654	0.082216	7.232843	0.0000
CONSUM(-1)	0.261167	0.084515	3.090193	0.0066

R-squared	0.984807	Mean dependent var	1.26E+12
Adjusted R-squared	0.983020	S.D. dependent var	1.12E+11
S.E. of regression	1.46E+10	Akaike info criterion	49.78900
Sum squared resid	3.64E+21	Schwarz criterion	49.93836
Log likelihood	-494.8900	Hannan-Quinn criter.	49.81816
F-statistic	550.9664	Durbin-Watson stat	0.479787
Prob(F-statistic)	0.000000		

Κύπρος

Dependent Variable: CONSUM
Method: Least Squares
Date: 01/24/23 Time: 10:56
Sample (adjusted): 2001 2020
Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-2.68E+08	4.02E+08	-0.665877	0.5144
GDP	0.561270	0.061876	9.070898	0.0000
CONSUM(-1)	0.341132	0.066247	5.149435	0.0001

R-squared	0.989571	Mean dependent var	1.44E+10
Adjusted R-squared	0.988344	S.D. dependent var	2.89E+09
S.E. of regression	3.12E+08	Akaike info criterion	42.09167
Sum squared resid	1.65E+18	Schwarz criterion	42.24103
Log likelihood	-417.9167	Hannan-Quinn criter.	42.12083
F-statistic	806.5572	Durbin-Watson stat	1.394132
Prob(F-statistic)	0.000000		

Μάλτα

Dependent Variable: CONSUM
Method: Least Squares
Date: 01/24/23 Time: 10:58
Sample (adjusted): 2001 2020
Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	6.35E+08	2.02E+08	3.143531	0.0059
GDP	0.198017	0.046701	4.240126	0.0006
CONSUM(-1)	0.640937	0.098915	6.479669	0.0000

R-squared	0.991763	Mean dependent var	5.69E+09
Adjusted R-squared	0.990794	S.D. dependent var	1.55E+09
S.E. of regression	1.49E+08	Akaike info criterion	40.61683
Sum squared resid	3.78E+17	Schwarz criterion	40.76619
Log likelihood	-403.1683	Hannan-Quinn criter.	40.64599
F-statistic	1023.414	Durbin-Watson stat	1.220600
Prob(F-statistic)	0.000000		

Πορτογαλία

Dependent Variable: CONSUM

Method: Least Squares

Date: 01/24/23 Time: 10:59

Sample (adjusted): 2001 2020

Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	8.34E+09	4.15E+09	2.010957	0.0605
GDP	0.528574	0.066764	7.917062	0.0000
CONSUM(-1)	0.319065	0.076107	4.192322	0.0006

R-squared	0.985214	Mean dependent var	1.46E+11
Adjusted R-squared	0.983474	S.D. dependent var	1.66E+10
S.E. of regression	2.13E+09	Akaike info criterion	45.93282
Sum squared resid	7.70E+19	Schwarz criterion	46.08218
Log likelihood	-456.3282	Hannan-Quinn criter.	45.96198
F-statistic	566.3488	Durbin-Watson stat	0.865550
Prob(F-statistic)	0.000000		

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αγιακλόγλου, Χ. Ν. και Οικονόμου, Γ. Δ. (2019). Μέθοδοι Προβλέψεων & Ανάλυσης Αποφάσεων, Γ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.

Βαβούρας, Ι. Σ. (1993). Δημόσιο χρέος: Θεωρία και Ελληνική εμπειρία, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Γεωργακόπουλος, Θ. (2005). Εισαγωγή στην Δημόσια Οικονομική, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.

Γεωργόπουλος, Α. (2016). Απελευθέρωση των αγορών, ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων και αναδιοργάνωση. Διαθέσιμο στο:

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1652/2/02_chapter_6.pdf

Γεωργόπουλος, Α. (2019). Χρηματοοικονομική ένταξη και οικονομική ανάπτυξη σε αναπτυσσόμενες χώρες. (Doctoral dissertation).

Καραβίτης, Ν. (2008). Δημόσιο Χρέος & Έλλειμμα, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα.

Κολλίντζας, Τ. και Ψαλιδόπουλος, Μ. (2009). Eurobank Research: Οικονομία και Αγορές, Τόμος IV, Τεύχος 8.

Κυρίκος, Δ. Γ. (2015). Μακροοικονομική Ανάλυση και Πολιτική. Διαθέσιμο στο: [Μακροοικονομική ανάλυση και πολιτική\[6445\].pdf](#)

Λιανός, Θ. και Μπένος, Θ. (1992). Μακροοικονομική Ανάλυση & Δημοσιονομική Πολιτική, 5η επιμ, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Παπαδοπούλου, Ε. και Σακελλαρίδης, Γ. (2010). Οικονομική μεγέθυνση, ανισότητα και φτώχεια: Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις, ΙΝΣΕΤΕ Μελέτες.

Πετράκη - Κώττη Α. και Κώττης Γ. Χ. (2000). Σύγχρονη Μακροοικονομική, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.

Πετράκη - Κώττη Α. και Κώττης Γ. Χ. (2001). Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Πετρινώτη, Ξ. (1999). Αγορές Εργασίας-Οικονομικές Θεωρίες και Έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Σκουτέλης, Γ. (1996). Η ανεργία: Αίτια και Λύσεις, Εκδόσεις International Forum, Αθήνα.

Συρμακέζης, Ν. (2018). Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διακύμανση των τιμών των ακινήτων, (No. GRI-2018-21913). Aristotle University of Thessaloniki.

Σφακιανός, Γ. Κ. και Σφακιανός Κ. Γ. (1992). Σύγχρονη Πολιτική Οικονομία: Μικροοικονομική και μακροοικονομική, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.

Χαρδούβελης, Γ. (2011). Το χρονικό της διεθνούς και συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: αίτια, επιπτώσεις, αντιδράσεις, προοπτική, Αθήνα.

Ξενογλώσση

Abel, B. A. and Bernanke, S. B. (2002). Μακροοικονομική, Εκδόσεις Κριτική, Τόμος Α' και Β', Αθήνα.

Almon, S., (1965). The distributed lag between capital appropriations and net expenditures. *Econometrica*, 33, 178-196. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/1911894>

Alt F. F. (1942). Distributed Lags, *Econometrica*, vol. 10, σσ. 113 – 128. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/i332516>

Arnold, R. A. (2015). *Macroeconomics*. Cengage Learning.

Aslam, A. L. (2017). Does consumption expenditure induce the economic growth? An empirical evidence from Sri Lanka. *World Scientific News*, 81(2), 221-234.

Bastian, J. (2010). Η κρίση του χρέους στην Ελλάδα- Δελτίο Οικονομικών Πληροφοριών. Διαθέσιμο στο: www.eliamep.gr

Bonsu, C. O., and Muzindutsi, P. F. (2017). Macroeconomic Determinants of Household Consumption Expenditure in Ghana: A Multivariate Cointegration Approach. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(4).

Cooper, D., and Dynan, K. (2016). Wealth effects and macroeconomic dynamics. *Journal of Economic Surveys*, 30(1), 34-55.

Dernburg, T. F. (1985). *Macroeconomics concept, Theories and Policies*. Singapore: McGraw-Hill Co.

Duesenberry, J. S. (1948). *Income - Consumption Relations and Their Implications*, in Lloyd Metzler et al., *Income, Employment and Public Policy*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.

Gujarati, D. N. and Porter, D. C. (2018). *OIKONOMETPIA Αρχές και Εφαρμογές*, Εκδόσεις Τζιόλα, 5^η Έκδοση, Αθήνα.

Hughes. (1975). *How should we measure unemployment?* , *British journal of industrial relations*.

Keynes, J. M. (2016). *General theory of employment, interest and money*. Atlantic Publishers & Dist.

Kim, H. (2017). *The Effect of Consumption on Economic Growth in Asia*. *Journal of Global Economics*, 5(3), 1-8.

Labonte, M. and Weinstock, L. (2021). *Inflation in the Wake of COVID-19*. Διαθέσιμο στο: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R46890.pdf>

Lagarde, C. (2021). *Η χρονιά με μια ματιά, Ετήσια Έκθεση της ΕΚΤ 2020*. Διαθέσιμο στο: www.ecb.europa.eu/pub/annual/html/ar2020~4960fb81ae.el.html

Rifkin, J. (1996). *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα.

Romp, W., Heijdra, B. J., and Reijnders, L. (2009). Foundations of Modern Macroeconomics. Exercise and Solutions Manual. Oxford University Press.

Standing, G. (1983). The notion of structural unemployment, International labour review.

Tinbergen, J. (1949). Long – Term Foreign Trade Elasticities, Metroeconomica, vol. 1, σσ. 174 – 185. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1111/j.1467-999X.1949.tb00041.x>

Van den Bergh, J. C. (2009). The GDP paradox, Journal of economic psychology, 30(2), 117-135.

Višnjički, S., and Bosna, J. (2015). Causes and Measures for Preventing Future Crisis in Eu. Review of Innovation and Competitiveness: A Journal of Economic and Social Research, 1(1), 63-80.

Wolf, N. (2010). Europe’s great depression: coordination failure after the First World War. Oxford Review of Economic Policy, 26(3), 339-369.

Διαδικτυακές Πηγές

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>

<https://www.oecd.org/>

<https://www.kallipos.gr/el/>

<https://www.sev.org.gr/>

<https://data.worldbank.org/>